

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ЛАБОРАТОРІЯ АКАДЕМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ»

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА У ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ПРАВАЗАСТОСУВАННІ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції

10 грудня 2021 р.

м. Івано-Франківськ, 2021

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ЛАБОРАТОРІЯ АКАДЕМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ»

**«ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА У ПРАВОТВОРЧОСТІ
ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННІ»**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

10 грудня 2021 р.

*За загальною редакцією член-кореспондента НАПрНУ, доктора
юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки
України, професора кафедри права
ЗВО «Університет Короля Данила»
І.Д. Шутака*

м. Івано-Франківськ, 2021

«Юридична техніка у правотворчості та правозастосуванні»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Івано-Франківськ, 10 грудня 2021 року) / за заг. ред. І.Д. Шутака. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила. 2021. 197 с.

«Legal Techniques in Lawmaking and Law Enforcement»: proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (Ivano-Frankivsk, 10 December 2021). Ivano-Frankivsk: Editorial publishing department of King Danylo University, 2021. 197 p.

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Короля Данила (протокол № 4 від 25.11.2021 р.)

У збірнику опубліковано матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції ««Юридична техніка у правотворчості та правозастосуванні» (10 грудня 2021 року).

Усі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерела є обов'язковим.

*Андрусів Л. М.
професор кафедри права,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
доктор юридичних наук, доцент,
м. Івано-Франківськ*

ЮРИДИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Утверджуючи принцип верховенства права та його складові елементи, Європейський Суд з прав людини у своїй практиці почав створювати критерії (вимоги) до якості законів. Значну увагу приділяється саме принципу правової визначеності. Одним із аспектів забезпечення функціонування принципу правової визначеності є оприлюднення нормативно-правових актів. Саме із фактом оприлюднення ухвалених нормативно-правових актів пов'язаний важливий момент правотворчості, а саме – набрання нормативно-правовим актом юридичної сили. З цим також пов'язаний регуляторний вплив правових норм на суспільні відносини, які виникають після моменту набрання чинності нормативно-правовим актом та принцип правової визначеності [7].

Юридична визначеність як вимога до якості нормативно-правового акта вимагає, щоб положення (норми права), що містяться в них, були чіткими й точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними. Зворотна дія правових норм також суперечить принципу юридичної визначеності, принаймні у кримінальному

праві (стаття 7 ЄКПЛ), а суб'єкти права повинні знати наслідки своєї поведінки; це також стосується і цивільного та адміністративного права тієї мірою, що негативно впливає на права та законні інтереси особи (пункти 46-50) [1, с. 168-184]. Як слушно зауважує С. Погребняк, згідно з цим принципом, люди повинні мати змогу планувати свої дії з упевненістю, що знають про їх правові наслідки. Принцип правової визначеності вимагає, щоб правові акти заздалегідь оприлюднювалися, діяли на майбутнє, були зрозумілими, простими, точними, чіткими і несуперечливими. Застосування актів має бути передбачуваним для індивідів. Така передбачуваність збільшує автономію особи щодо держави і врешті решт забезпечує її свободу [5, с. 43].

Відповідно до тверджень, висловлених у доповіді Європейської комісії «За демократію через право» щодо верховенства права від 04 квітня 2011 року № 512/2009, принцип юридичної визначеності (legal certainty) є істотно важливим для питання довіри до судової системи та верховенства права. Щоб досягти цієї довіри, держава повинна зробити текст закону легкодоступним. Вона також зобов'язана дотримуватись законів, які запровадила, і застосовувати їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю. Передбачуваність означає, що закон має бути, за можливості, проголошений наперед – до його застосування, та повинен бути передбачуваним щодо його наслідків: має бути чітко сформульований, аби особа мала можливість скерувати свою поведінку (п.44) [1, с. 168-184].

Принципу правової визначеності, що знайшов своє закріплення в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [2], слідує Європейський суд з прав людини у своїй прецедентній практиці. Зокрема в рішеннях у справах «Михайлюк та Петров проти України» [4] та «Алієв проти України» [6] було констатовано, що порушено вимогу доступності через брак оприлюднення нормативно-правового акта.

Згідно з положеннями статей 264 та 265 Кодексу адміністративного судочинства України, особи, щодо яких застосовано нормативно-правовий акт, а також особи, які є суб'єктом правовідносин, у яких буде його застосовано, отримали право оскарження нормативно-правових актів. Можна оскаржити з приводу законності (крім конституційності) постанови Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, нормативно-правові акти міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень [3].

Важливим аспектом є те, що однією із підстав визнання протиправним і нечинним будь-якого із наведених вище нормативно-правових актів є відсутність його офіційного оприлюднення. Так, відповідно до пункту 4 частини 1 статті 264

Кодексу адміністративного судочинства України, у разі відкриття провадження в адміністративній справі щодо оскарження нормативно-правового акта суд зобов'язує відповідача опублікувати оголошення про це у виданні, в якому цей акт був або мав бути офіційно оприлюднений [3].

Закріплення вказаних норм права на нормативно-правовому рівні перевело вимогу офіційного оприлюднення нормативно-правових актів в обов'язковий елемент законності нормативно-правового акта та принципу правової визначеності. Оприлюднення нормативно-правового акта, яке робить його доступним, стає частиною принципу правової визначеності, який нормативно закріплений не тільки на європейському рівні, а й національному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) щодо верховенства права : від 04.04.11 № 512/2009. Право України. 2011. № 10. С. 168–184.
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print (дата звернення: 10.10.2021).
3. Кодекс адміністративного судочинства України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 15.11.2021).
4. Михайлюк та Петров проти України URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500 (дата звернення: 23.10.2021).

Артикуца Н. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
головний науковий співробітник сектору «Українська школа
заколотворчості»*

відділу теорії та практики заколотворчої діяльності

Інституту законодавства Верховної Ради України,

м. Київ

ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА У ВИРІШЕННІ МОВНО– ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Важливою і невід’ємною складовою юридичної техніки є юридична (правова, правнича, правознавча) лінгвістика, спрямована на підвищення ефективності державно-правової діяльності шляхом удосконалення текстуальної якості законів, інших нормативно-правових актів, різноманітних актів правозастосовної сфери, створення досконалої, несуперечливої, зрозумілої для учасників правової комунікації системи мовних засобів та інструментів. Будучи відносно новою самостійною міждисциплінарною галуззю (з 2-ої половини ХХ століття), юридична лінгвістика нині являє собою перспективний напрям науково-прикладних досліджень на перетині мови і права.

Серед відомих зарубіжних і вітчизняних правознавців і мовознавців, праці яких закладали основи та сприяли подальшому розвитку юридичної лінгвістики: А. Подлех, Дж. Холл, Й. Бартельсон, Ж. Бержель, Р. Бержерон, Г. Торнтон, М. Кац, П. Сандріні, Г. Ландквіст, О. Ушаков, Д. Керимов, О.

Піголкін, М. Голєв, М. Власенко, Т. Губаєва, Н. Івакіна, Н. Калініна, О. Александров, О. Галяшина, О. Крюкова, В. Туранін, К. Шугріна, А. Марахова, В. Калюжна, Д. Баранник, І. Шутак, Ю. Зайцев, Т. Подорожна, Н. Присяжнюк, В. Рогожа, С. Толста, В. Радецька, О. Доценко, Ю. Прадід, Н. Трач, Л. Беседна, К. Трихліб та ін. У сучасних підручниках з юридичної техніки присвячують спеціальні розділи, присвячені питанням юридичної лінгвістики як важливої її складової.

Сьогодні актуалізуються такі підгалузі та напрями юридичної лінгвістики: законодавча (законопроектна лінгвістика), законодавча стилістика, законодавчий синтаксис, судова лінгвістика, документна лінгвістика, юридичне термінознавство, юридична лексикографія, юридична стилістика, мова юридичної науки, юридична публіцистика, юридична риторика, лінгвоекспертологія та ін.

Для сфери правотворчості важливо розробити науково-теоретичні та методологічні засади законодавчої лінгвістики, комплексні методики редакційного аналізу та лінгвістичної експертизи законопроектів, алгоритми дій нормопроектувальників для вирішення різноманітних мовно-термінологічних проблем.

Лінгвістичний моніторинг текстів новітнього українського законодавства, здійснюваний в Інституті законодавства Верховної Ради України протягом 2020-2021 рр., виявив низку «болючих» проблем мовно-термінологічного характеру, що потребують пильної уваги науковців через їхню доволі високу

частотність та негативний вплив на такі якісні параметри законодавчого тексту, як: однозначність, ясність, лаконічність, логічність, нормативність тощо.

Це насамперед проблеми термінологічного характеру, пов'язані з неузгодженістю та неупорядкованістю української термінології, відсутністю офіційних національних стандартів щодо юридичних термінів, застосуванням різних термінологічних одиниць на позначення одного поняття, що призводить до порушення принципу єдності термінології у законах, кодексах, інших нормативно-правових та підзаконних актах. Наприклад: *самочинне будівництво (Цивільний кодекс України)* та *самовільне будівництво (Кримінальний кодекс України)*; *навколишнє природне середовище – оточуюче середовище – довкілля*; *недобросовісна конкуренція – несумлінна конкуренція*; *відбіркова комісія – відбірні комісія*; *відсилочна норма – відсильна норма – посилкова норма* та ін.

Поширеними є також синонімія і дублетність термінів (*кладовище – цвинтар*; *булінг – цькування*; *легалізація – відмивання (доходів)*; *бездоглядна – безпритульна (тварина)* та ін.); варіативність термінів різних видів (орфографічна, фонетична, морфемна) (*проект – проєкт, вебсайт – веб-сайт, транзакція – трансакція, посилання – покликання*); серед останньої, зокрема: префіксальна (*добір кадрів – відбір кадрів; подавати допомогу – надавати допомогу*), суфіксальна (*венеціанський – венеційський; конфіденціальний – конфіденційний*), а також змішана форма варіативності:

коригуючий (корегуючий) – коригувальний (корегувальний); забруднююча – забруднювальна (речовина) та ін.

Актуальною є проблема законодавчих дефініцій, адже від того, наскільки правильно побудована дефініція в законі або в будь-якому іншому нормативно-правовому акті, залежить однозначне розуміння його змісту. Водночас у текстах натрапляємо на неправильно побудовані законодавчі дефініції термінів (порушення правила сумірності, заборони кола, невикористання заперечень та ін.), занадто довгі та нечіткі визначення, інколи спостерігаємо дублювання дефініцій або відсутність дефініцій там, де вони за логікою мають бути. Утім, технологія дефініювання потребує спеціального навчання та практичного закріплення навичок побудови законодавчих дефініцій.

Не сприяє ясності, зрозумілості й доступності правового змісту читачам уживання запозичень (переважно англіцизмів) із неприродною для української мови звуковою будовою і структурою, на зразок: *аутсорсинг, бейдевінд, дигітайзер, ендавмент, ескроу рахунок, камкординг, каптенармус, кардшейрінг, краудфандинг, пробабілятивний, проксіміті-хостинг, сюрвеєр порт, таргетинг, транскрайбер, франчайзинг, фулфілмент, шомаж* тощо. На наше переконання, необхідно критично ставитися до використання у законодавчих текстах такого роду запозичень та ширше застосовувати питомі мовно-термінологічні ресурси у процесі створення автентичних за змістом відповідників. Загалом, проблема добору

україномовного відповідника до іншомовного терміна нині є актуальною і складною проблемою і потребує об'єднання інтелектуальних зусиль правознавців, термінологів та перекладачів. На практиці ж спостерігаємо у нормативно-правових текстах різних рівнів, здійснених різними перекладачами: різноваріантність перекладу одного і того ж явища (поняття); неточний добір українськомовного еквівалента; невдалі «авторські» терміноутворення.

Зазначимо, що навіть Технічним комітетом стандартизації науково-технічної термінології (Львівська політехніка) подекуди пропонуються неприйнятні для юриспруденції взагалі і тим більше для законодавчої терміносистеми термінологічні стандарти. Наприклад: *утямок, утямки* замість *поняття*; *працездатність* замість *живучість*; *пішохід, хідник* замість *тротуар*; *висліди, посліди* замість *результати* (випробувань); *виознака* замість *означення*; *гармонування* замість *гармонізація*; *кишки* замість *шланг*; *лютувальні* замість *паяльні* (лампи); *дротяг* замість *ліфт*; *притичка* замість *штепсель*; *гончик* замість *пульс*; *тинькарські* замість *штукатурні (роботи)* і т. п. Проблема стандартизації та уніфікації законодавчої та юридичної термінології має вирішуватись на інституціональному рівні із залученням насамперед правознавців та тих мовознавців, які спеціалізуються на дослідженні юридичної мови і термінології (юрлінгвістів, юртермінологів, юрперекладачів тощо).

Корекції мають підлягати інтерференційні помилки, спричинені впливом тієї чи іншої мови, зокрема російської:

співпадати – збігатися; відноситися – належати; об'ява – оголошення; балансуючий – балансувальний; вимірюючий – вимірювальний; діючий – чинний (закон); діюче – чинне (законодавство); діючий – чинний (тариф); підходяща – прийнятна (робота); інкасуючий – інкасувальний (банк); дезінфікуючі – дезінфекційні (засоби); координуючий – координаційний (орган), забруднюючі – забруднювальні (речовини) та ін.

До групи порушень вимог синтаксису законодавчого тексту віднесемо: занадто довгі й незграбні речення, переважно ускладнені повторами, багатьма ярусами підрядності; порушення прямого порядку у поєднанні слів, зокрема на рівні термінологічних словосполучень; неповнота змісту та незавершеність логіко-граматичних конструкцій.

Серед стилістичних недоречностей у нормативно-правових текстах: вживання слів із стилістичними конотаціями: архаїзмів, діалектизмів, образних та розмовних слів, професіоналізмів та жаргонізмів. Недоцільно також застосовувати у назвах і текстах законів гасел та фразеологізмів. Незважаючи на це, розробники законопроектів інколи пропонують такого роду назви. Згадаймо Проект Закону «Купуй українське, плати українцям» (про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку промислового виробництва та малого і середнього підприємництва) № 7206 від 17.10.2017.

Упорядкування потребують і омонімічні назви в термінологічному апараті сучасного законодавства. Йдеться про

омонімію термінів і омонімію скорочень (абревіатур), що не є бажаними в контексті однозначності розуміння текстів.

Для практичного розв'язання усіх цих проблем на етапі підготовки законопроектів потрібно залучати фахівців-мовознавців відповідного профілю: термінологів, юрлінгвістів, дериватологів, юрперекладачів, представників науково-експертних і редакторських відділів парламенту та урядових структур.

Для підвищення мовної якості законів та законопроектів доцільно організувати поглиблену фахово-мовну підготовку тих, хто пише закони та здійснює їх експертизу, можливо, у формі спеціальних сертифікатних програм для депутатів Верховної Ради та їх помічників, редакторів, перекладачів нормативних документів та ін. Не менш важливо забезпечити слухачів курсів відповідними підручниками, практичними посібниками, словниками та ознайомити із досвідом підготовки юрлінгвістів-експертів в інших країнах.

Перегляду, оновлення та більшої конкретизації потребують Методичні рекомендації «Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки» (2014), розміщені на офіційному сайті Верховної Ради України. Обсяг розділів 2.2. Мова і термінологія законопроекту (2 с.) та 2.3. Викладення нормативного тексту (2 с.), на наш погляд, не розкриває належною мірою вимоги до тексту законопроекту та правила їх мовного оформлення.

Фронтального фахового опрацювання (упорядкування, систематизації, уніфікації) вимагає увесь термінологічний апарат сучасного українського законодавства. Станом на 7.12.21 у Базі даних «Законодавство України» Словник «Термінологія законодавства» містить 80 894 термінологічні позначення, що мають дефініції); реальна ж кількість термінів, представлених у текстовому корпусі українського законодавства, значно більша, і досі не інвентаризована.

Для вирішення мовно-термінологічних проблем правозастосування необхідно активізувати лінгвоекспертну діяльність, запроваджуючи різні види лінгвістичних експертиз у юридичну практику (експертизи у документаційних та інформаційних спорах, лінгвокриміналістичні тощо).

Бобровник С.В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії
права та держави*

*Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

КОМПРОМІСНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК ТЕХНІКО– ЮРИДИЧНИЙ ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ

Становлення, функціонування і розвиток будь-якого демократичного суспільства нерозривно пов'язані із загостренням, розгортанням і розв'язанням різноманітних протиріч і суперечностей. Це, в свою чергу, породжує різного роду конфліктні ситуації, одним із шляхів вирішення яких є досягнення компромісу в соціальних правовідносинах. Неоднозначність же розуміння правової природи та особливостей компромісних і конфліктних правовідносин й викликає необхідність та актуальність з'ясування доктринальних їх аспектів.

Переходячи до розгляду компромісних правовідносин, слід зазначити, що вони займають окреме положення в мережі стилів конфліктної поведінки. Як було зазначено раніше, конфлікті правовідносини знаходять прояв в психодинамічних

концептуальних та когнітивних схемах, а також біхевіористичних орієнтаціях.

Ідея компромісу та створення на його основі компромісних правовідносин здається новою і не властивою вітчизняному праву. Проте переважна більшість цивілізованих країн уже офіційно визнали та широко застосовують цей правовий інститут, дедалі сміливіше розширюють сфери і можливості його практичного використання. І, як показує зарубіжний досвід, – досить-таки успішно. До того ж у деяких випадках лише компроміс виявляється єдиним правильним засобом розв’язання конфліктної проблеми. Зрозуміло, що компроміс – це взаємна домовленість, яка встановлює певні умови звільнення від відповідальності для осіб, які зобов’язуються виконати передбачені законом нормативно-правові приписи. Такий договір повинен передбачати характер взаємовідносин сторін та їхні права й обов’язки. Тобто необхідно працювати над удосконаленням юридичних норм на підставі чітко відпрацьованої системи стимулювання законслухняної поведінки колишніх правопорушників, намагаючись досягти максимально можливої злагожденості між державою та особами, які порушили закон, шляхом подальшого вдосконалення компромісних норм і розширення їхніх можливостей [1, с. 104]. Тобто компроміс являється ефективним засобом вирішення конфліктних правовідносин, що співвідноситься із останньою правовою категорією як частина і ціле.

До характерних рис компромісних правовідносин слід віднести наступні:

- є обов'язковою умовою вирішення конфліктних правовідносин;
- можуть бути спрямовані як до конкретного суб'єкта, та і до невизначеного кола осіб;
- необхідною умовою виникнення, зміни і припинення компромісних правовідносин є наявність компромісної норми;
- необхідною умовою компромісних правовідносин являється наявність згоди між їх учасниками;
- спрямовані на регулювання, охорону та захист прав і свобод учасників;
- компромісний характер правовідносини є правовим механізмом регулювання згоди суб'єктів.

Отже, беручи до уваги перераховані положення, можна зробити конструктивний висновок про те, що компромісні правовідносини являють собою різновид суспільних відносин, що діють на основі норм-погодження, спрямованих на досягнення між їхніми суб'єктами правової згоди.

Проте в контексті дослідження нас також цікавить співвідношення компромісних та конфліктних правовідносин. Як в пізнавальній, так й науковій літературі зустрічаються припущення щодо неможливості повного вирішення конфліктних ситуацій. Наприклад, на думку Р. Дарендорфа та К. Томаса, втручання в конфлікти має обмежуватися

регулюванням їх виявів, акцент із ліквідації конфліктів необхідно переносити на управління ними [2, с. 145].

Так, сучасна наука визнає повне вирішення конфліктних правовідносин, що передбачає їх припинення як на об'єктивному (вирішення протиріч), так і на суб'єктивному рівнях, наслідком чого є психологічна перебудова, зміна поглядів суб'єктів конфлікту на ситуацію, що склалася. Часткове вирішення конфлікту (шляхом досягнення сторонами компромісу, пристосування, уникнення, насильницького усунення одного з суб'єктів) полягає в тому, що змінюються зовнішні об'єктивні умови, в яких розгортається конфліктна ситуація, але при цьому у сторін зберігається установка на протистояння.

Аналізуючи юридичну сферу, можна вважати, що вирішення юридичних конфліктів – це цілеспрямована діяльність суб'єктів щодо подолання його розвитку шляхом вступу у правові відносини й на основі обраної ними процедури. Формою вирішення юридичних конфліктів називають сукупність дієвих операцій, що здійснюються на основі правових норм суб'єктами конфлікту й особами, залученими до процесу вирішення, з метою припинення конфлікту [3, с. 137]. Таким чином, основними формами вирішення юридичних конфліктів є правозастосовна діяльність та компроміс.

Сучасна практика медіації аргументовано доводить, що застосування принципів компромісу є найпродуктивнішою стратегією в справі примирення сторін конфлікту і здатне відкрити нові горизонти в науковому тлумаченні відповідної

конфліктологічної тематики. Але нерідко між реальними діями соціальних суб'єктів й теоретичною думкою виникає «колізія непорозуміння», тобто певна неготовність до сприйняття наукових ідей, технологій чи механізмів вироблення суспільно значущих рішень з позиції компромісу; а в ситуації реального конфлікту – відторгнення, на жаль, такого способу врегулювання, який ґрунтується на меті досягненні стабільної згоди, котра задовольняє усі зацікавлені сторони [4, с. 17].

Як уже зазначалося, компроміс – це узгодження на основі взаємних поступок між представниками різних інтересів, думок, що стикаються між собою. Співробітництво, союз між різнорідними силами можливий лише у формі компромісів. Одна з головних умов компромісу – забезпечення неможливості ухилитися від його умов і право на практику таких відхилень, але без наміру дискредитувати партнера по компромісу. Це означає, що в основі компромісу мають лежати певні принципи або конкретно окреслені умови поведінки, без чого вимога додержання компромісних угод на практиці неможлива. Умовами поступок, аби вони стали основою компромісу, є: а) впевненість у правоті в чомусь протилежної сторони; б) такий стан речей, коли непоступливість і відмова від співробітництва ведуть до ще більших втрат.

Найкращою формою подолання розбіжностей з питань узгодження у процесі підготовки компромісу є дискусія, відкритий обмін думками. Неприпустимими є такі компроміси, що ведуть до втрати впливу однієї зі сторін або розглядаються як

наслідок слабкості і ведуть до нових вимог поступок. Здатність до виважених і необхідних компромісів є однією з передумов життєздатності груп, колективів, спільнот, а засоби їх досягнення і форми реалізації виступають як один з головних критеріїв культури. Причинами розриву компромісних угод частіше буває такий поворот однієї зі сторін у змісті або формі її діяльності, що надає співробітництву з нею характеру відмови від власних принципів або спроб розширити їх до неприпустимих для другої сторони поступок [5, с. 229].

Варто також відзначити, що у сучасній науковій літературі існує чимало думок щодо місця і значення компромісу в суспільних відносинах. Деякі вчені основну увагу зосереджують на функціональному підході до з'ясування правової природи конфліктних правовідносин. Так, наприклад у теоріях, виведених Т. Парсонсом, зазначає, що компроміс є головним засобом вирішення конфліктних правовідносин, в основ якого лежить адекватне застосування механізмів впливу, необхідних для еволюційних зрушень у системі політичної влади [6, с. 45]. В такий спосіб Т. Парсонс зосереджує основну увагу на ролі та динаміці компромісу в системі політичної влади.

В свою чергу, представники концепції соціального конфлікту категорично заперечують існування функціонального підходу до визначення компромісних правовідносин. Яскравим представником окресленої концепції є Р.Дарендорф, на переконання якого рівноважна функціональна система як ідеальне уявлення – жахлива думка. Це буде суспільство, де

кожен і все має закріплене за собою місце, відіграє власну роль, виконує власну функцію, де все йде як по маслу, і тому ніщо й ніколи не потребує зміни; раз і назавжди правильно впорядковане суспільство [7, с. 374]. Тобто дослідник вважає, що безконфліктного суспільства не може бути априорі.

Спроба інтегрувати ці обидва підходи була зроблена Л. Козером, який вказав на необхідність розрізнення конфліктів, що «виникають у межах базового консенсусу», і тих, «що ставлять під питання самі ці межі» [8, с. 97]. Спосіб захисту від подібної загрози Л. Козер бачить в інституціоналізації конфлікту й терпимості щодо нього, а також у створенні свого роду «захисних клапанів», які сприяють зміщенню цілей суб'єкта та спонукають його прагнути не «вирішення незадовільної ситуації, а лише зняття напруження, що виникло з цієї причини» [8, с. 183]. Таким чином, тільки систему, де згода поєднується з конфліктом, що не підриває її основ, можна вважати достовірно компромісною.

Від конфлікту до компромісу передбачається ряд стадій: обмін конфліктуючих сторін; висунення зустрічних пропозицій; виявлення загальних позицій. Засобом реалізації цих стадій виступають переговори, в ході яких дотримуються деякі принципи. Для того, щоб переговори не зайшли в безвихідь, їхнє проведення не повинне будуватися на основі торгу з приводу того, на що може або не може піти кожна зі сторін. Метод принципівих переговорів передбачає, що учасники конфлікту прагнуть знайти взаємну вигоду не лише там, де можливо, а там, де їхні інтереси не збігаються. Тобто слід наполягати на такому

результаті, який був би обґрунтований якимись справедливими нормами, незалежно від волі кожної зі сторін. В основі принципових переговорів лежать такі норми: ведення переговорів по конкретному конфлікту, недопущення ситуації суперечки по колишніх конфліктах; рівні права двох сторін в розв'язанні конфліктної ситуації; відмова від ведення позиційного торгу і зосередження на інтересах, а не на позиціях; використання об'єктивних критеріїв при обґрунтуванні своєї позиції; розмежування між учасниками дискусії і обговорюваними проблемами; облік цивілізаційного, національно-етнічного і соціокультурного середовища, в якому відбувається конфлікт, і її впливи на його специфіку [9, с. 51].

Таким чином, в умовах демократії основним правилом розв'язання конфліктів є воля більшості. Звідси випливає, що процедурний компроміс через принцип більшості є неодмінною умовою демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вдовічен В. А. До питання про податково–правовий компроміс // *Науковий вісник Чернівецького університету* : Збірник наук. праць. Вип. 236 : Правознавство. Чернівці : Рута, 2004. С. 103 – 106.
2. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта // *Социологические исследования*. 1994. № 5. С. 145.
3. Свиридюк Н. П. Інструментальна цінність консенсусу як форми вирішення юридичного конфлікту / // *Науковий вісник НАВС*. 2011. № 1. С. 136–144.

4. Герасіна Л. М. Конценсус як стратегія примирення в політико–правових конфліктах // *Український соціум*. 006. № 6. С. 17–24
5. Соціологія: Підручник / [Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.]; За ред. Н. П. Осипової. К. : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
6. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс ; [пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева ; под ред. М. С. Ковалевой]. М. : Аспект Пресс, 1998. 270 с.
7. Дарендорф Р. Тропы из утопии / Р. Дарендорф; [пер. с нем. Б. М. Скуратова, В. Л. Близнекова]. М. : Праксис, 2002. 536 с.
8. Козер Л. Функции социального конфликта; [пер. с англ. О. А. Назаровой; под общ. ред. Л. Г. Ионина]. – М. : Идея–Пресс, Дом интеллектуал. книги, 2000. 205 с.
9. Аладжальян Г. Є. Сутність політичного консенсусу та шляхи його досягнення в контексті демократичної консолідації в сучасній Україні // *Політичні записки*. 2011. № 3. С. 47–56.

Ганьба О. Б.

*доктор юридичних наук,
начальник кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ: АВТОРСЬКИЙ ПОГЛЯД

Юридична техніка як теоретико–правова категорія традиційно поєднує в собі як теорію, так і практику. Їй як одному з важливих елементів правотворчості притаманний прикладний характер, що актуалізує подальшу наукову розробку окресленої проблематики в умовах євроінтеграційних процесів в Україні.

Питання юридичної техніки висвітлювалися в працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: С.С. Алексєєва, М.І. Козюбри, Н.М. Крестовської, О.В. Малько, Л.Г. Матвєєвої, М.І. Матузова, О.Г. Мурашина, І.І. Онищука, О.В. Петришина, П.М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, І.Д. Шутака та інших теоретиків права.

Серед низки наукових поглядів щодо розуміння поняття та сутності юридичної техніки найпоширенішими залишаються два підходи: «широкий» та «вузький». «Широкий» підхід базується на тому, що юридична техніка ототожнюється з правом загалом або лежить в його основі, охоплюючи більшість аспектів правової

діяльності. А «вузький» підхід до розуміння юридичної техніки обмежується її наявністю лише в одній сфері права – законодавчій. На підтвердження цього в наукових працях, присвячених юридичній техніці, автори найчастіше розглядають тільки правила і прийоми техніки законодавчого процесу, ототожнюючи поняття «юридична техніка» і «законодавча техніка» [1, с. 104 – 105; 2, с. 4].

Погоджуючись загалом з вищезазначеними підходами, пропонуємо дещо іншу інтерпретацію їх змістовного наповнення.

Так, «широкий» підхід ґрунтується на розгляді юридичної техніки в широкому значенні як правової науки з власним предметом вивчення. Прибічниками такого підходу є І.Д. Шутак, І.І. Онищук та ін. вчені, які розглядають юридичну техніку як теоретико–прикладну юридичну науку, предметом вивчення якої є закономірності раціональної юридичної діяльності зі створення, тлумачення та реалізації права. При цьому в системі юриспруденції юридична техніка вирішує завдання систематизації знань про методи та прийоми юридичної діяльності, що формуються загальною теорією права, галузевими та прикладними юридичними дисциплінами [3, с. 25; 4, с. 38].

Натомість «вузький» підхід зводиться лише до традиційного розуміння юридичної техніки як механізованого елементу правотворчості з притаманним йому набором правил, прийомів і засобів правотворчого процесу. При цьому варто зазначити, що переважна більшість учених, у тому числі і ми, є прибічниками саме цього підходу. Тому в його межах

проаналізуємо низку визначень юридичної техніки, пропонованих теоретиками права протягом останніх 20 років.

Так, С.С. Алексєєв стверджує, що ефективність і результативність нормативно-правових актів здебільшого залежить від того, наскільки точними і зрозумілими є юридичні формулювання, наскільки вони логічно пов'язані між собою та є послідовними, а також наскільки однозначно застосовуються юридичні поняття. Вищезазначеному сприяють певні прийоми юридичної техніки, під якою розуміється сукупність правил, засобів і прийомів розробки, оформлення і систематизації правових актів з метою забезпечення їх ясності, зрозумілості та ефективності [5].

О.Ф. Скакун розглядає юридичну техніку як сукупність стандартизованих юридично-технічних правил, прийомів, засобів і способів створення компетентними органами найдоцільніших за формою і досконалих за структурою, змістом та викладом юридичних актів при дотриманні офіційно встановлених процедур їх підготовки і прийняття. При цьому вона наголошує, що юридична техніка є збірним поняттям, яким об'єднуються такі її види, як: нормотворча техніка (її підвиди – законодавча, техніка систематизації нормативно-правових актів), правозастосовна техніка та правотлумачна техніка [6, с. 360].

І.О. Биля-Сабадаш зазначає, що юридична техніка охоплює сукупність засобів і правил вираження та закріплення

змісту юридичних актів, а її безпосереднім предметом виступають юридичні акти–документи [7, с. 216].

На думку Н.М. Крестовської та Л.Г. Матвєєвої, юридична техніка виступає системою науково обґрунтованих і практично підтверджених засобів, правил і прийомів підготовки та впорядкування правових актів, яка використовується з метою забезпечення їх досконалості і підвищення ефективності. Вона покликана структурувати правовий матеріал, удосконалювати мову правових актів, робити її зрозумілішою, точнішою і грамотною [8, с. 495].

Автори підручника «Загальна теорія права» за загальною редакцією М.І. Козюбри, виданого за сприяння Координатора проєктів ОБСЄ в Україні, юридичну техніку вивчають крізь призму співвідношення з правовим письмом (Legal Writing). При цьому зазначають, що юридична техніка традиційно розглядається в контексті правотворчості (як один з її елементів) і яка являє собою систему правил і прийомів підготовки найбільш досконалих за формою і структурою проєктів нормативних актів, що забезпечують максимально повну і точну відповідність форми нормативних приписів їх змісту. Тут, власне, автори ведуть мову про вимоги до форми актів, механізм зміни чи скасування раніше прийнятих актів, подолання протиріч, а також реквізити, структурний поділ, визначення термінів тощо.

Окрім зазначеного, згаданими вченими пропонується більш широке розуміння поняття юридичної техніки, а саме – сукупність правил, прийомів, способів підготовки, складання,

оформлення будь-яких юридичних документів, їх систематизації та обліку з метою їх зрозумілості, чіткості та ефективності [9, с. 212 – 213].

Досить цікавим є підхід до висвітлення поняття юридичної техніки П.М. Рабіновичем, який у своїй науковій праці 2021 року «Основи теорії та філософії права» визначив юридичну техніку як сукупність способів і прийомів, умінь і навичок формування й ефективного використання механізму юридичного регулювання у регулятивній практиці [10, с. 217 – 218].

У цьому визначенні, на наш погляд, учений цілком доречно до складових юридичної техніки відносить навички й уміння відповідних суб'єктів юридичної діяльності. Однак не зовсім зрозуміло, чому у визначенні згадується лише механізм юридичного регулювання (хіба що він вжитий у широкому розумінні?), а також ігноруються механізм систематизації правових актів, механізм правотлумачення та ін.

Насамкінець, на підставі проаналізованих наукових підходів до з'ясування змісту юридичної техніки, а також пропонованих ученими її дефініцій пропонуємо власне визначення досліджуваної категорії. Під юридичною технікою, на нашу думку, слід розуміти сукупність науково обґрунтованих правил, прийомів, засобів, способів, умінь і навичок підготовки, оформлення та систематизації правових актів з метою їх визначеності, ефективності та досконалості.

Узагальнюючи викладене, можна сформулювати такі висновки:

- окреслені «широкий» та «вузький» наукові підходи до розуміння юридичної техніки з авторським викладенням їх змістовного наповнення;
- у межах «вузького» підходу, прибічниками якого є і ми, проаналізовано низку визначень юридичної техніки, запропоновані теоретиками права протягом останніх двох десятиліть;
- запропоновано авторське визначення юридичної техніки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нормография: теория и методология нормотворчества: науч.–метод. и учеб. пособие / под ред. д-ра юрид. наук Ю. Г. Арзамасова. Москва: Академический Проект, 2007. 480 с.
2. Шутак І. Д. Юридична техніка: підходи до поділу на види. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 3–10.
3. Шутак І. Д., Онищук І. І. Юридична техніка : навч. посібник для вищих навч. закл. Івано–Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2013. 496 с.
4. Шутак І. Д. Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Випуск 63. С. 37–45.
5. Теория государства и права : учебник для ВУЗОВ / Алексеев С. С. [и др.] ; 3–е издание, Москва : Норма, 2005. 458 с.
6. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 4–те видання допов. і перероб. Київ : Алерта, 2014. 524 с.

7. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 584 с.
9. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2016. 392 с.
10. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.

Гелемей М. О.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри публічного та приватного права
Прикарпатського факультету
Національної академії внутрішніх справ

Гуляк Т. М.

кандидат філологічних наук,
старший викладач
кафедри соціально–гуманітарних дисциплін
Прикарпатського факультету
Національної академії внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ

ІНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Проблема судової правотворчості має давню історію, яка почалася в Стародавньому Римі з його преторським правом (*jus praetorium*), що склалося на основі рішень (едиктів) претора (*praetor*) – посадової особи, що фактично виконувала судові функції. У наш час доступ до правосуддя є основним принципом верховенства права, задекларованим у статутних документах Організації Об'єднаних Націй.

Так, Закон «Про судоустрій України» встановив, що судова система забезпечує доступність правосуддя для кожної особи в порядку, встановленому Конституцією України та

законами (п. 3 ст. 3). Сьогодні елементами доступності суду як інституції є:

- територіальна наближеність суду;
- відкритість інформації про суд;
- універсальність юрисдикції суду;
- компетентність суду;
- стабільність судової системи.

Територіальність у побудові судової системи означає відповідність системи судів загальної юрисдикції системі адміністративно-територіального устрою, закріпленої у ст. 133 Конституції України. Цей принцип обумовлений потребою здійснення правосуддя на всій території України і наближенню його до громадян [5, с. 614]. Ще дореволюційний вчений А. Д. Градовський зазначав, що правосуддя має знаходитися «біля дверей» кожного громадянина [3, с. 19]. У вітчизняній процесуальній літературі доступність правосуддя традиційно пов'язується із територіальною близькістю суду для сторін.

Однак відповідно до чинного законодавства України рівна віддаленість суду для сторін має місце лише в тому випадку, якщо обидві сторони знаходяться на території, яка охоплюється юрисдикцією одного суду. В інших випадках, за загальним правилом територіальної підсудності, суд є наближеним до місця знаходження відповідача, тобто тієї сторони у спорі, яка презюмується неправою. Відповідно, правило підсудності за місцем знаходження відповідача в аспекті доступності правосуддя є зручним для відповідача, а не для особи, яка

звертається до суду за захистом права. Не ставлячи під сумнів ідею, втілену в процесуальному законодавстві у правилах визначення територіальної юрисдикції судів (ст. 109 ЦПК України, ст. 12 ГПК України, ст. 19 КАС України), розглянемо організаційні аспекти територіальної доступності (наближеності) суду.

Найбільшого значення дія принципу територіальності набуває при визначенні мережі й місця знаходження місцевих судів, оскільки вона має бути розгалуженою, щоб забезпечити кожній особі реальну можливість дістатися судової установи для вирішення своєї справи по суті. Виходячи з цього, Закон «Про судоустрій України» визначив, що місцевими загальними судами є районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди, а також військові суди гарнізонів (п. 1 ст. 21). Законом не встановлюється їх місцезнаходження; у кожному районі чи місті (яке не має районного поділу), у районі міста утворюється один місцевий загальний суд. Утворюються і ліквідуються ці суди Президентом України за поданням Міністра юстиції України, узгодженим з Головою Верховного Суду України. Оскільки ці суди розташовані з урахуванням адміністративно-територіального устрою, то у назві цих місцевих судів використовується назва населеного пункту, в якому вони знаходяться [4, с. 57]. Так, система судів загальної юрисдикції визначається Указом

Президента України від 20.08.2001 р. № 641/2001 «Про мережу та кількісний склад суддів місцевих судів» [6].

КАС України встановлює, що функцію адміністративних судів першої інстанції виконують, окрім окружних судів, також місцеві загальні суди (п. 1 ст. 29, п. 1 ст. 18). Так, місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні: 1) адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган чи посадова особа місцевого самоврядування, посадова чи службова особа органу місцевого самоврядування, крім тих, які підсудні окружним адміністративним судам; 2) усі адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності. Адміністративні окружні суди утворено відповідно до Указу Президента України від 16.11.2004 р. № 1417/2004 р. «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів» [7]. Спеціалізація сьогодні охоплює весь правовий масив і впливає як на форму, так і на зміст законодавства, де можна виокремити такі її види: предметна (галузева) (результатом є поділ права на галузі), функціональна (модифікація структури нормативних актів залежно від функцій), регіональна (відображає співвідношення загальнодержавних і локальних нормативних актів) і змішана (комбінує елементи наведених вище видів) [8, с. 20–21; 2, с. 81].

Очевидно, що в Україні існують проблеми з доступністю правосуддя, проте вони не є ексклюзивними. Згідно з

результатами досліджень, проведеними учасниками міжнародної організації «World Justice Project» в рамках проекту «Global Insights on Access to Justice 2019» в 101 країні світу, менше третини (29%) людей, які зіткнулися з юридичною проблемою, мали змогу вирішити її в суді. Основними причинами такого показника є тривалість і вартість судового процесу, а також низький рівень правосвідомості [9].

Для судової системи окрім досконалості внутрішньої побудови важливою також є стабільність законодавства про судоустрій, що дозволяє забезпечити постійну роботу судової системи впродовж тривалого часу. Деякі судові системи функціонують незмінно або із незначними змінами протягом багатьох десятиліть. Так, судова система США базується на Акті про судоустрій 1789 р., Німеччини – на законі Про судоустрій 1877 р. в редакції від 09.05.1975 р., Італії – на Статуті про судоустрій від 1941 р. Статус суддів у Франції визначається Законом про статус магістратури 1958 р., а судова система – Кодексом про судовий устрій Франції 1978 р. [1, с. 203]. Часта зміна судової системи суперечить принципу правової визначеності, розвиненому у практиці Європейського Суду з прав людини, складовою якого є вимога розумної стабільності права, що забезпечує незмінність правових приписів протягом певного періоду і зумовлює заборону їх частих змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безнасюк А.С. Рустамов Х.У. Судебная власть: Учебник для вузов. М.: ЮНИТИДАНА, Закон и право, 2002. 455 с.

2. Богданов А. Вера и наука. *Вопр. философии*, 1991. №12. С. 81.
3. Градовский А.Д. Собрание сочинений (в 9-ти томах). Т.2. С.–Петербург: Типография М.М.Стасюлевича, 1899. 492 с.
4. Коментар до Закону „Про судоустрій України». К.: Юрінком Інтер, 2003. 464 с.
5. Конституція України: Науково–практичний коментар. Х.: Право; К.: Ін Юре, 2003. С. 611–619.
6. Про мережу та кількісний склад суддів місцевих судів: Указ Президента України від 20.08.2001 р. № 641/2001. *Офіц. вісн. України*. 2001. № 34. С. 1580.
7. Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів: Указ Президента України від 16.11.2004 р., № 1417/2004 р. *Уряд. кур’єр (Орієнтир)*. 2004. № 224. С. 14.
8. Сенякин И.Н. Проблемы специализации и унификации российского законодательства. *Государство и право*. 1993. № 5. С.20–27.
9. World Justice Project. URL : <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/global-insights-access-justice-2019> (дата звернення: 18.09.2021).

Загиней-Заболотенко З.А.

*доктор юридичних наук, доцент,
начальник відділу єдності правових позицій
правового управління (ІІІ) департаменту аналітичної та
правової роботи,
Верховний Суд,
м. Київ*

**НОРМОТВОРЧА ТЕХНІКА КРИМІНАЛЬНОГО ТА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСІВ
УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ
ПОЗИЦІЙ КАСАЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У
СКЛАДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ**

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (далі – ККС), приймаючи рішення у порядку касаційного провадження, так чи інакше стикається з необхідністю оцінки Кримінального кодексу України (далі – КК), Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), а також інших нормативно-правових актів, що підлягають застосуванню під час кримінально-правової кваліфікації та вирішення процесуальних питань, з точки зору їх нормотворчої техніки. Адже у багатьох випадках зміна формулювань вказаних нормативно-правових актів та й самі формулювання зумовлюють використання різноманітних правил тлумачення та зумовлюють різні результати інтерпретації.

Наведемо кілька прикладів:

Так, первинними компонентами внутрішньої нормотворчої техніки є, зокрема, імперативний і диспозитивний прийоми формулювання кримінально-правових норм [1, с. 79-92]. Такий прийом використовується, зокрема, під час формулювання норм, що входять в інститут звільнення від покарання і його відбування. Результатом використання цього прийому є імперативні й диспозитивні кримінально-правові приписи. У першому випадку вони мають категоричний характер, їх вимога не може бути змінена, наприклад, угодою сторін. Вони не допускають ніякого відхилення від своїх вимог, а також свободи розсуду правозастосувача під час настання певного юридичного факту. Диспозитивні норми допускають свободу розсуду правозастосувача під час настання певного юридичного факту [2, с. 95-96]. Так, до моменту набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» (08.10.2016) [3] згідно з ч. 1 ст. 76 КК до особи, яка за вироком суду звільнялася від відбування покарання з випробуванням, суд міг покласти на особу обов'язки, визначені у цій статті. Використання законодавцем у ч. 1 ст. 76 КК формулювання «може покласти» свідчило про обраний ним диспозитивний прийом. Проте з моменту набрання чинності вказаним вище законом у ч. 1 ст. 76 КК було змінено спосіб формулювання з диспозитивного на імперативний, а саме передбачено, що «у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням суд

покладає на засудженого такі обов'язки... «. Тобто, законодавець позбавив суд розсуду, чи призначати особі, яка звільняється від покарання з випробуванням обов'язки, визначені у ст. 76 КК.

Вказане може зумовити необхідність оцінки судом правильності визначення таких обов'язків у ситуації, коли особа звільнялася від покарання з випробуванням без визначення обов'язків, передбачених у ч. 1 ст. 76 КК, до моменту набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» [3].

Так, у справі № 591/2966/16-к ККС відкинув доводи у касаційній скарзі прокурора, який вказував на неправильність рішення суду апеляційної інстанції, що залишив без зміни вирок місцевого суду від 21.06.2018, в якому обвинувачений був звільнений від відбування покарання з випробуванням без визначення обов'язків, передбачених у ч. 1 ст. 76 КК. У результаті ККС було сформульовано таку правову позицію: «Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, передбачені ч. 1 ст. 76 КК, охоплюються «іншими кримінально-правовими наслідками діяння» в розумінні ч. 2 ст. 4 КК. Тому закон про кримінальну відповідальність зі зміненим способом формулювання тексту ч. 1 ст. 76 КК з диспозитивного на імперативний («може покласти на засудженого обов'язки» та «покладає на засудженого обов'язки») не має зворотної дії у часі (ст. 5 КК) [4, с. 14].

У п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК, яким передбачено, що кримінальне провадження закривається в разі, якщо потерпілий відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, було доповнено словами: «крім кримінального провадження щодо злочину, пов'язаного з домашнім насильством». Водночас у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» роз'яснюється термін «домашнє насильство» [5], а у ст. 126–1 КК передбачається кримінальна відповідальність за домашнє насильство. Тому у судовій практиці виникало повсякчас питання, пов'язане з тим, як співвідносяться поняття поняття «домашнє насильство» та «злочини, пов'язані з домашнім насильством» та чи обмежується останнє поняття виключно домашнім насильством, передбаченим ст. 126-1 КК. Виходячи з системного тлумачення законодавства України та міжнародних документів, об'єднана палата ККС у справі № 453/225/19 зробила такий правовий висновок: злочин, пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених у ст. 1 Закону № 2229–VIII, незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину. Встановлена у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК заборона закриття кримінального провадження поширюється на осіб, які вчинили злочин, пов'язаний із домашнім насильством, за умови, що слідчі органи пред'явили

особі таке обвинувачення і вона мала можливість захищатися від нього [6].

У ст. 194 КК передбачається кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах. Водночас у ч. 2 цієї статті міститься таке формулювання: «те саме діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки». Під час кваліфікації дій обвинувачених за ч. 2 ст. 194 КК виникали питання про те, чи є обов'язковою ознакою складу злочину, заподіяння майнової шкоди у великих розмірах при кваліфікації дій особи, яка зазначена у ч. 1 вказаної статті. Адже ч. 2 ст. 194 КК міститься вказівка на те саме діяння і до кінця залишається незрозумілим, що мав на увазі законодавець.

На нашу думку, вказівка законодавцем під час конструювання кваліфікованих складів кримінальних правопорушень на кваліфікуючу ознаку, що позначає суспільно небезпечні наслідки, вказує на те, що наслідки як ознака основного складу кримінального правопорушення не повинна братися до уваги для встановлення ознак кваліфікованого складу злочину, а отже під час кваліфікації, Відтак суспільно небезпечні наслідки у виді заподіяння майнової шкоди у великих розмірах не є кваліфікуючою ознакою у ч. 2 ст. 194 КК.

ККС у справі № 1-8/2012 дійшов висновку, що словосполучення «те саме діяння», вжите в диспозиції ч. 2 ст. 194

КК, вказує на те, що до діяння в цій статті слід відносити тільки знищення (пошкодження) майна, а шкода у великих розмірах є наслідком, який виступає криміноутворюючою ознакою лише для ч. 1 ст. 194 КК, і не є необхідною для кваліфікації за ч. 2 цієї статті. При кваліфікації випадків умисного знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом (ч. 2 ст. 194 КК) розмір спричиненої майнової шкоди не має правового значення [7].

Кількість таких прикладів можна продовжити.

Таким чином, у своїй правозастосовній діяльності ККС під час формулювання правових висновків у конкретних справах зважає на правила, прийоми та засоби нормотворчої техніки, які використовувалися законодавцем під час конструювання кримінально-правових та кримінальних процесуальних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Иванчин А. В. Законодательная техника в механизме уголовного правотворчества: учеб. пособ. Ярославль: ЯрГУ, 2009. 188 с.
2. Загине́й З. А. Кримінально–правова герменевтика: монограф. Київ: АртЕК, 2005. 336 с.
3. Постанова Верховного Суду від 14 травня 2020 року у справі № 591/2966/16–к (провадження № 51–5288км19). URL: <https://cutt.ly/bTXV36C> (дата звернення: 24.11.2021).
4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2020 року / упоряд. правове управління (ІІІ)

департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 63 с. URL: <https://cutt.ly/dTXV6vR> (дата звернення: 24.11.2021).

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України № 2229–VIII від 7 грудня 2017 року № 2229–VIII. URL: <https://cutt.ly/DTXBj2T> (дата звернення: 24.11.2021).

6. Постанова Верховного Суду від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19 (провадження № 51–4000кмо19). URL: <https://cutt.ly/pTXBuwX> (дата звернення: 24.11.2021).

7. Постанова Верховного Суду від 27 березня 2019 року у справі № 1–8/2012 (провадження № 51–1581км18). URL: <https://cutt.ly/cTXBpQn> (дата звернення: 24.11.2021).

Зварич Р. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ*

РОЛЬ РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Досліджуючи регулятивну функцію права необхідно зауважити, що їй належить особлива роль у формування нових напрямів державної регулятивної політики, яка здійснюється в різних аспектах.

На думку Н. М. Оніщенко, правові функції відображають легітимність діючої влади, загальносоціальну спрямованість діяльності держави, оскільки праву належить забезпечувати інтереси всіх членів суспільства і кожного зокрема. Завдяки цьому, право повинно бути найбільш ефективним соціальним регулятором, здатним визначати можливу і обов'язкову поведінку в конкретному суспільстві [8, с. 9].

В цілому, функції права повинні спрямовувати його дію на підтримку людини, демократизацію держави й розбудову громадянського суспільства, тобто, як відмічає В. Ковальський, на забезпечення як загально-соціальних, так і приватних інтересів. Функції права сприяють втіленню в життя певних державних пріоритетів, що потребує не тільки впорядкування, а й усунення конфліктів, колізій та локалізації соціальних суперечностей [4, с. 7].

Виходячи з цього, регулятивна дія права розглядається з об'єктивної та суб'єктивної сторони, проте, їх необхідно розмежовувати.

З одного боку, закон встановлюється державою для всіх суб'єктів суспільних відносин та поширює свою дію як на громадян і юридичних осіб, так і на посадових осіб публічної влади, підпорядковуючи, при цьому, поведінку всіх суб'єктів шляхом функціонування існуючої нормативно-правової системи (об'єктивна дія права). А з іншого боку, утвердження і підтримання системи правовідносин як необхідного правопорядку є тою частиною дії права, без якої неможлива юридична діяльність суб'єктів влади (суб'єктивна дія права). Проте, ці відмінності не означають, що мова йде про дві різні дії права, на думку М.О. Теплюка, вони тільки виражають два різні аспекти єдиної дії права, маючи в своїй основі єдине спільне. Цим спільним є те, що регулятивна дія права відбувається в контексті управлінської дії держави на учасників суспільних відносин [9, с. 16].

Отже, між регулятивною дією права та управлінською функцією держави існує тісний об'єктивний та суб'єктивний взаємозв'язок.

Функції державного управління – це комплексні види державно-управлінської діяльності, які виражають і конкретизують владну організаційну сутність і призначення державного управління. Вони є засобом здійснення державно-владного впливу на суспільні відносини в державі, виражають

зміст і призначення державного управління в суспільстві [6, с. 27].

Різновидом державної управлінської діяльності, при здійсненні регулятивної функції права є також регулювання, яке є формою забезпечення зв'язків між структурними елементами управлінських систем.

У публічному управлінні регулювання здійснюється шляхом встановлення правил, нормативів, стандартів відповідно до певного типу управлінської системи, які є обов'язковими для всіх учасників цієї системи. У такому випадку регулювання є організацією контролю за додержанням цих правил, притягненням до відповідальності порушників правил, коригуванням їх поведінки [1, с. 25].

Основою характеристики регулятивної функції права є виявлення найбільш оптимальних шляхів її здійснення, зокрема:

- 1) визначення правовими засобами правосуб'єктності громадян;
- 2) закріплення та зміна правового статусу громадян;
- 3) визначення компетенції державних органів, у тому числі повноважень посадових осіб;
- 4) встановлення правового статусу юридичних осіб;
- 5) визначення юридичних факторів, спрямованих на виникнення, зміни та припинення правовідносин;
- 6) встановлення конкретного правового зв'язку між суб'єктами права (регулятивні правовідносини);
- 7) визначення оптимального типу правового регулювання стосовно конкретних суспільних відносин [3, с. 7].

Для того, щоб суспільні відносини були в сфері правового регулювання, вони повинні відповідати певним критеріям: у їх правовому регулюванні має бути зацікавлена держава та її органи; вони повинні бути стійкими і характеризуватися повторюваністю подій, соціальних зв'язків і поведінки людей, що дає державі змогу фіксувати реальне становище взаємин суб'єктів; за внутрішніми властивостями і зовнішніми проявами допускати можливість правового контролю за ними; за своєю природою, суспільні відносини мають бути здатні сприймати вимоги права (для прикладу, право не регулює відносини любові, дружби тощо) [7, с. 38].

Здійснюючи регулятивну функцію права, держава не повинна обмежуватись тільки нормами позитивного права, цей процес повинен охоплювати також і норми природного права.

Як справедливо зауважує І.В. Воронова, в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави ігнорування цінностей природного права немає перспективи, оскільки це гальмує розвиток правової основи життєдіяльності людей, перешкоджає насиченню системи права правовими законами.

Завдяки цінностям природного права, позитивне право знаходить ті сутнісні якості, які узгоджуються з інтересами і потребами особи і суспільства. Така ціннісна правова основа сприяє процесу формування масової позитивної правосвідомості, стимулює стійку і активну поведінку в основних сферах життєдіяльності людей [2, с. 102]. Акумуляуючи засоби правової

регламентації держава застосовує їх для досягнення регулятивних цілей права.

Отже, в сучасних умовах регулятивна функція права є особливою формою взаємозв'язку та взаємодії держави, права і суспільства, що проявляється у формуванні, гарантуванні, стимулюванні до розвитку і стабільності суспільних відносин держави, а також забезпеченні прав і законних інтересів громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бородін І. Л. Функції публічного права. Юридичний Вісник. № 3(32). 2014. С. 24–29.
2. Воронова І. В. Правові закони як регулятивна цінність громадянського суспільства. Форум права. № 4. 2011. С. 101–106.
3. Заморська Л. І. Функції права: змістовно–теоретичний аналіз. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2015. Вип. 6. С. 3–9.
4. Ковальський В. С. Функції права: поняття, джерела, динаміка. Теорія практика інтелектуальної власності. К.: Науко–дослідний інститут інтелектуальної власності. Академії правових наук України, 2009. С. 3–10.
5. Ковтун З. Л. Об исследовании эффективности регулятивной функции права. Общество и право, 2014. № 4 (50). С. 35–37.
6. Кравцова Т.М., Калініченко Г.В. Ще раз про сутність та ознаки державного управління. Право і безпека. № 1(38). 2011. С. 25–29.

7. Лепех Л.Л. Ознаки правового регулювання (в контексті діалектики його соціальної та юридичної ефективності). Порівняльно–аналітичне право. № 3–2. 2013. С. 36–40.
8. Оніщенко Н. М. Проблеми поняття, сутності та природи права. Юрист України. 2011. № 2(15). С. 5–10.
9. Теплюк М.О. До питання про дію закону в контексті дії. Міжнародні відносини в умовах ХХІ ст.: сучасна теорія і практика»: Зб. матеріалів Міжнародної науково–практичної конференції (17–18.11.2011, м. Львів) / Рец: М.З. Мальський, М.М. Микієвич, Н.В. Антонюк, І. М. Грабинський. Львів.:Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2011. С. 8–18.

Зверєва К. С.

*адвокат, аспірантка кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Київський національний
торговельно-економічний університет,
м. Київ*

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ В СФЕРІ ТОРГІВЛІ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

Конституцією України визначено, що міжнародні договори є частиною національного законодавства. Це має значення для багатьох сфер життя держави. Не можна не згадати судову практику України, де у значній кількості рішень суди посилаються на міжнародні конвенції, рішення міжнародних судів тощо. Якщо мова йтиме про міжнародний торговий арбітраж, то не згадати дво- та/або багатосторонні домовленості щодо регулювання торгових відносин не можна. Будь-який підприємець, що має бізнес з закупівлею товарів чи послуг з-за кордону (як-от, платформи типу Алі-Експрес, Upwork чи e-bay) або пересічний фрілансер, що надає послуги через інтернет, чи будь-який магазин з поміткою «доставка по всьому світу» стають потенційними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Питання того, якою мовою потрібно укласти договір при зазначених правовідносинах виникає завжди. Зокрема у Франції Касаційний суд зазначив, що мова державних послуг – французька, проте контрагенти є вільними у виборі мови договору. Проте у випадку виникнення спору, їм необхідно буде

надати суду повний переклад договору, засвідчений перекладачем. [1] Голландські суди, для прикладу, керуються свободою договору в тому числі і стосовно мови договору. Суд при вирішенні спору прийматиме рішення виходячи з намірів сторін виходячи з пояснень сторін. [2]

Проте зовнішньо-економічний контракт не є міжнародним договором. Що ж тоді таке міжнародний договір? Відповідно до положень статей Віденських конвенцій 1969 [3] і 1986 років, міжнародний договір це письмова угода, що регулюється міжнародним публічним правом, укладена між двома або декількома суб'єктами міжнародного права незалежно від того, міститься вона в одному документі, у двох або кількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретної назви.

Міжнародні договори публічного права не є договорами у традиційному розумінні. Тобто вони не схожі на господарські чи цивільні правочини. Але мають також свою процедуру погодження (раунди переговорів, протоколи розбіжностей), підписання (підпис і ратифікація проти підпису та печатки), виконання договору у вигляді імплементації. Уся процедура є регламентованою та погодженою відповідними стандартами.

Однією з важливих задач на шляху до імплементації міжнародних правових норм є переклад цих норм на державну мову. Відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» українська мова як державна є мовою нормативно-правових актів, діловодства і документообігу органів державної влади.

Українське законодавство не містить вимог для державних службовців володіти іноземними мовами, відповідно частина посадовців, зокрема тих, що мають право законодавчої ініціативи, може не повністю розуміти тексти міжнародних угод, а саме ці домовленості їм доводиться реалізовувати.

Цікавим є факт того, що по аналогії з господарськими правочинами, при укладанні договору сторони частіше за все однаково розуміють його предмет, а от проблеми випливають безпосередньо при перекладі та використанні домовленостей. Перекладом займаються зазвичай перекладачі, які не є юристами.

Єдиного уніфікованого механізму перекладу міжнародних актів немає, як нема і єдиного (чи будь-якого) нормативного акту, що регулює порядок перекладу та органу, який би зміг проаналізувати необхідність таких дій. Так, чинною є Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову» від 17 березня 2006 р. N 353 (надалі – «Порядок») [4], проте вона регулює лише переклад багатосторонніх домовленостей.

Порядок дає визначення поняття «офіційний переклад», яке означає автентичний виклад українською мовою тексту багатостороннього міжнародного договору України, складеного мовою, іншою, ніж українська. Тобто виходячи з логіки нормотворця – переклади двосторонніх домовленостей офіційними бути не можуть.

Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» офіційний переклад багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову здійснює Міністерство закордонних справ України (надалі – «МЗС»). [5] Проте п. 3 Порядку визначено, що Міністерство або інший центральний орган виконавчої влади, відповідальний за укладення договору, здійснює попередній переклад тексту договору, що надійшов із МЗС, а потім цей попередній переклад разом з електронною версією тексту та його копією надсилається до МЗС.

Кожен, хто ставив за мету знайти орган, що відповідальний за офіційні переклади, бачив типовий лист МЗС (для прикладу лист від 12.06.2020 N 72/14-618-1316), у якому цим міністерством вказується виключно на покладений на них обов'язок офіційного перекладу на українську мову виключно багатосторонніх міжнародних договорів, далі слідує посилання на статтю 19 Конституції України, відповідно до якої «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Таким чином, питання здійснення офіційних перекладів українською мовою інших видів міжнародних договорів України, у тому числі і двосторонніх, виходить за межі компетенції МЗС України.

Проте на сайті Верховної Ради міститься ряд міжнародних договорів публічного права, які перекладено українською. Це відбувається в першу чергу через те, що статтею 33 Віденської

Конвенції «Про право міжнародних договорів» передбачено: автентичність договору може бути встановлено двома або кількома мовами, його текст кожною мовою має однакову силу, якщо договором не передбачено або учасники не домовились, що в разі розходження між цими текстами переважну силу матиме якийсь один певний текст.[3] Прикладом такої угоди є Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, стаття 417 якої говорить «ця Угода складена українською та англійською мовами, при цьому обидва тексти є автентичними.» На сайті Верховної Ради України також можна знайти нормативні акти зокрема російською мовою. Яскравим прикладом є Статут ООН, членом цієї організації Україна стала у 1945 році.

Як практикуючі юристи, ми не можемо не згадати про проблему перекладу рішень міжнародних судів, зокрема Європейського суду з прав людини. У Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: «Автентичність перекладу повних текстів Рішень засвідчується Органом представництва». Функції Органу представництва покладено на Міністерство юстиції України, тому підготовку офіційних перекладів рішень ЄСПЛ здійснюється через його структурний підрозділ - Державний департамент з питань адаптації законодавства. Проте тут йдеться виключно про ті справи, де стороною є Україна. Але теперішня судова практика України містить посилання й на ті рішення, де

Україна стороною не виступала, або справи де Україна є стороною можуть містити відсилання до справ з іншим складом суб'єктів. Питання перекладу цих документів залишається відкритим.

КМУ при затвердженні Порядку визначив Головним розпорядником коштів державного бюджету, відповідальним за укладення багатосторонніх міжнародних договорів України, передбачати під час підготовки бюджетних запитів кошти для здійснення перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову. Проте незважаючи на поширену думку, що МЗС користується виключно послугами зовнішніх перекладачів, хочу зазначити, що наприклад у 2019 році на Оплату послуг з перекладу, нотаріальних та поштових послуг, пов'язаних з розв'язанням міжнародних спорів було заплановано і в результаті, відповідно до даних їх сайту, фактично витрачено 130 тис грн. Проте на сайті державних закупівель у цей період жодної закупівель не проводилося. В той же час послуги з перекладу через сайт Прозоро замовляються різними бюджетними організаціями та ціни та ціни на ці послуги зазвичай є значно нижче ринкових.

Коректний переклад міжнародних домовленостей є актуальним питанням, яку впливає на розвиток не лише нормативного забезпечення держави, а й її економічного розвитку. Свідоме уникнення вирішення цього питання провокує ряд суперечностей в офіційних перекладах та підриває авторитет таких текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ZAHER M. Droit des obligations. L'emploi de la langue anglaise dans les documents contractuels liant deux personnes morales de droit privé françaises et ses limites. URL: <https://univ-droit.fr/la-gazette-juridique/10745-droit-des-obligations-l-emploi-de-la-langue-anglaise-dans-les-documents-contractuels-liant-deux-personnes-morales-de-droit-prive-francaises-et-ses-limites-par-mina-adel-zaher-doctorant-charge-d-enseignements-a-l-universite-jean-moulin-lyon-p>. (дата звернення 01.12.2021).
2. Arras M. La langue dans les contrats internationaux (II): la langue de rédaction des contrats. URL: <https://spiegeler.com/la-langue-dans-les-contrats-internationaux-ii-la-langue-de-redaction-des-contrats/>. (дата звернення 01.12.2021).
3. Віденська Конвенція «Про право міжнародних договорів» 1969 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення 30.11.2021).
4. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову» від 17 березня 2006 р. N 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2006-%D0%BF#Text>. (дата звернення 30.11.2021).
5. Закон України «Про міжнародні договори України» № 1323-VII від 05.06.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення 30.11.2021).

Кельман М. С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальної теорії права та
конституціоналізму,
Інституту права психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Кельман Р. М.

*аспірант
кафедри загальної теорії права та конституціоналізму,
Інституту права психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА НЕЗАЛЕЖНЕ ПРАВОСУДДЯ

Перед кожною новоутвореною державою постає питання, в якому напрямі розвиватися. В усіх країнах можна знайти приклади, які доводять, що не зміна національності правителів завдає шкоди, а зміна врядування [1, с. 258]. Зарубіжний досвід урядування базується на цінностях, як цілком справедливо зазначає проф. М.І. Козюбра, формувались протягом тисячолітньої історії (порядність та неупередженість, рівність та соціальна справедливість, праця, авторитет та братерство). Ці цінності є загальноприйнятими і для українського суспільства, проте існують національні ознаки українського соціуму, як невід'ємні складові нашого менталітету (недотримання принципу

верховенства права, вседозволеність високопосадовців та олігархів, популістичні гасла, корупція, неякісне надання управлінських послуг). Саме вони заважають пришвидшити процес демократичних перетворень в Україні. Спостерігаючи за демократичним розвитком зарубіжних держав, українське суспільство не залишилося осторонь широкомасштабної підтримки верховенства права, ролі суду у процесі правотворення, які стали одними з найактуальніших предметів наукового дискурсу [2, с. 103 – 134].

Одне із головних місць відведене принципу верховенства права також у Конституції України (стаття 8).

Витоки ідеї верховенства права сягають ще часів античності – грецьких філософів Платона і Аристотеля, римського філософа, оратора, письменника, державного діяча Цицерона, будівничого імператора та реформатора права Юстиніана та інших. Їхнє подальше становлення тісно пов'язане з Великою хартією вольностей 1215 року, епохою Реформацій XVI століття і Просвітництва XVIII століття. Вагомий внесок у розвиток цих ідей зробили такі визначні мислителі минулого, як Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо та багато інших.

Наріжні проблеми верховенства права та незалежного правосуддя є найактуальнішим предметом багатостороннього суспільного дискурсу: від їх вирішення залежить і майбутнє країни, та її роль у процесі сучасного розвитку багатополярного світу в умовах його глобалізації. До них тепер прикута постійна увага вже не лише представників влади, професійних політологів

та правознавців, а й громадських діячів, представників засобів масової інформації, діячів культури, бізнес-спільноти, правозахисних та інших інститутів громадянського суспільства. Це дає підстави, опираючись на важливість методологічних і власне професійних питань верховенства права, для обговорення практично найбільш значущих проблем його реалізації в правовій системі сучасної держави [2, с. 358-376].

Принцип верховенства права у демократичному суспільстві – аксіома сучасного конституціоналізму. Забуття цього принципу, нехтування ним у будь-якій сфері ведуть до нехтування правом і, як наслідок, – до соціального хаосу (що спостерігаємо сьогодні у нашій країні). Діалектика об'єктивної необхідності верховенства права у правовій державі полягає саме в тому, що, відмовляючись дотримуватися свого обов'язку щодо забезпечення верховенства права, держава не зміцнює свою владу, а рухається в напрямку втрати своєї державності. Конституція підпорядковує державу пануванню права і виводить її на шлях конституційної держави, є запорукою проти волюнтаризму як держави, так і будь-яких публічних чи громадських інституцій. Водночас панування права покликане забезпечити стабільність і динамізм в умовах глобального світу перед новими викликами, з якими стикається людство (Коронавірусна хвороба (COVID – 19)).

Методологічний аспект реалізації принципу верховенства права в сучасних умовах пов'язаний з історичністю сьогодення та неможливістю клішованих підходів до втілення, у тому числі

найважливіших ідей конституціоналізму. При цьому не можуть не братися до уваги дві непереборні перешкоди до абсолютного універсалізму. Перше – це несинхронність історичного руху. Кожна країна перебуває на відповідному етапі історії. У чомусь вона може рухатися швидше, у чомусь повільніше, але якщо вона рухається, то питання про належне і правильне має вирішуватися, відповідно до цього руху, тобто історично. Друга перевага – це фундаментальна культурна специфічність [3, с. 86 –87].

Наявність цих перешкод для формування уявлення про можливість якогось позачасового та позапросторового шляху розвитку видається очевидним. З цього приводу не повинні мати місця ані хибний оптимізм, ані бездумна ейфорія, можливо, саме така ейфорія взагалі лежить в основі світової кризи. Відмова від історичного підходу до сьогодення та майбутнього може породжувати й стратегічні помилки у підходах до правової держави. Історія вже не раз демонструвала, що нездатність правлячих еліт усвідомити історичну реальність і діяти оптимально в такій реальності призводить до історичних трагедій, що в ХХ ст. підтверджено досвідом як Росії, та інших країн. У той же час надто високу ціну заплатили народи за зневажання принципами права.

Тому, природно, принципи нерівномірності історичного руху та культурного різноманіття не повинні використовуватися для «підкопу» під права людини, під право як таке, під принципи сучасних систем конституціоналізму. Навпаки, можна використовувати ці принципи для зміцнення демократії,

утвердження прав людини, розвитку інституту права та конституційної системи. Давайте не відкидатимемо ці принципи з тієї причини, що їх хтось колись зневажав. Давайте звільнимо ці принципи від зневажання і використовуємо їх на благо, тим більше, що відмова від цих принципів, як показала, наприклад, зараз світова економічна криза, веде і до відмови від принципу верховенства права, якому еквівалентна, зокрема, вимога формальної рівності в двох його іпостасях – рівності перед законом та принципу рівноправності.

Ми переконані, що кожен гуманіст і патріот, ким би він не був за національністю та громадянством, повинен відстоювати свободу і право, що будь-яка форма боротьби проти свободи, проти права руйнівна та аморальна. Боротьба за свободу, однак, передбачає визнання історичності світу.

Принцип верховенства права – це не просто якась абстрактна теоретична ідея, якої, як майже завжди в галузі чистої теорії, можна дотримуватися або не дотримуватися. Мова не про свободу переконань, думок, наукових позицій. Реалії світопорядку показують, що нехтування принципом верховенства права, за спроби, так би мовити, користуватися ним, визнавати чи не визнавати, тільки виходячи з міркантильних інтересів владних чи фінансових еліт, доводиться дуже дорого платити. Необхідність неухильно забезпечувати верховенство права, не дивлячись на постійно виникаючі та пояснювальні боротьбою з тероризмом, економічною кризою, проблемами глобалізації тощо, спокуси обмежити дію цього принципу, є

одним із найнагальніших завдань у практиці сучасного конституціоналізму, в реалізації його основних постулат, включаючи правову державу [4].

Інтерпретація права повинна забезпечувати стабільність та динамізм суспільства. Адже суперечка про зміст норм права це суперечка про конкретну реальність. Право не може бути відірвано від історичного та культурного стану суспільства, щоб не виявитися барвистою бутафорією, проте його історична та культурна обумовленість не повинна бути виправданням для перетворення права на не–право, у тому числі шляхом такого тлумачення та правозастосування, які повністю спотворюють зміст права, деформують саму правову норму. Тим більше неприпустимо, щоб така деформація використовувалася як інструмент для досягнення не правових цілей, хоч би ким вони були встановлені і які б добрі наміри не передбачали [5, с. 43 – 46].

Виходячи з вимог до правового змісту регулювання, тлумачення норми права та її застосування також мають бути правовими. Якщо ці процеси здійснюються не правовим шляхом, тобто з порушенням принципів права або його системності, з нехтуванням до самого змісту закону, без урахування і, навпаки, з ігноруванням логіки його галузевого тлумачення, як воно виникло і розвивалося у правовій системі, то це веде до зумисної деформації самої норми права, її конституційного змісту, до спотворення важливих правових підходів при тлумаченні єдиних

за своєю сутністю правових інститутів, що фактично означає довільну відмову від верховенства права як такого [6, с. 4 – 8].

Небезпека такого явища полягає не тільки в тому, що право тут перестає діяти, перетворюючись на не–право, а й у тому, що створюється видимість дотримання права, хоча за право видається деформована норма права, яка за своєю сутністю не є правовою. Тому при тлумаченні та застосуванні права важлива системність, щоб тлумачення та правозастосування не здійснювалися за принципом «консервної банки», коли принципи права, які містяться в конституційних нормах, та застосовані відповідно до них принципи та норми права інших галузей законодавства, зумисно ігноруються. Тому принциповим завданням є приведення практики вищих судів до єдності. З цього погляду Верховний Суд і суди загальної юрисдикції не можуть тлумачити норми права в супереч з їх конституційним змістом, виявляючи який, Конституційний Суд надає йому загальнообов'язкового значення.

Деформація норми, що здійснюється в результаті неправового тлумачення та застосування, призводить до втрати реальних прав й до неможливості для суб'єктів прав здійснити та захистити їх; вона руйнівна для права в цілому. Громадянин – не тільки носій прав, а й активний захисник права, оскільки він ставить питання забезпечення права перед судом. Це, крім усього, його соціальна функція. Якщо він позбавляється такої можливості і не правовим чином усувається з реальних правовідносин як один із захисників права, що діє не тільки у

власних, але в кінцевому рахунку й у загальних інтересах, це стає вбивчим для всієї системи права.

Для зменшення можливостей такого переродження та деформації норм права, звичайно ж, важлива якість законодавчої роботи, юридичної техніки, щоб не приймалися закони, у які потенційно закладені майбутні правові колізії. Ухвалення не правових законів – абсолютно руйнівний чинник. До цього нерідко наводять такі явища, як недостатнє професійне опрацювання концепцій і текстів актів, їх прийняття під тиском «груп інтересів», що суперечить базовим інтересам суспільства та держави, принципам права, букві й духу Конституції [7]. Критерієм ж правового змісту норм права має, навпаки, служити захищеність прав і свобод людини, збалансованість у законотворчості як реальному процесі таких основних соціально необхідних категорій, як свобода, закон та влада при тому, що панування права виступає як спільна мета.

Принцип верховенства права є основоположним і системоутворюючим у системі принципів права. Відмова у будь-якій сфері державно-владної діяльності від підпорядкування праву є по суті забуття владою інтересів суспільства, її прагнення стати над суспільством, розглядати громадянина як об'єкт своєї діяльності, а не як рівноправного суб'єкта у взаєминах з державою. Це не узгоджується з верховенством права, тягне за собою небезпеку свавілля, виключає реальність правових перетворень, включаючи судову реформу і потенційно несе в собі загрозу руйнування самої держави. Одне з основних протиріч

сучасного суспільного розвитку полягає саме в тому, що проголосивши правову державу де-юре, але відмовляючись підпорядковуватися праву де-факто, держава розвиватиметься за вектором, що веде до її руйнації. Такий розвиток суперечить цілям чинної української Конституції, яка, незважаючи на недоліки і далеко не адекватну реалізацію, ідеальна у розумінні нормативності: вона зазначає, що влада має бути розподілена на основі права, права і свободи людини – є основою, а не результатом права країни, передбачає народовладдя на основі конкурентної демократії. Без цих трьох складових конституційні правові принципи не здійсненні.

Будь-який правовий принцип не живе сам по собі. Він здійснюється та захищається за допомогою багатьох громадських та державних інститутів, а перш за все за допомогою судової влади.

Правозастосовна практика щодня породжує безліч складних проблем, котрі пов'язані із тлумаченням та застосуванням права.

Вкрай важливо, щоб судова система діяла в режимі, коли її помилки виправляються самими судами, і тим самим судова система поводить як саморегульована. Оскільки судова влада є самостійною владою, в саму ідею її автономності по відношенню до інших гілок влади, інших державних й громадських інститутів від самого початку закладено цей принцип. Проте він також від самого початку передбачає неприпустимість таких відхилень та помилок у судовій практиці, які б відтворювали тлумачення, що

не відповідає конституційному змісту норми тлумаченню, що порушує принципи права. Це забезпечують інститути конституційного судового контролю.

Завершуючи наш екскурс у зазначену проблематику свідомі того, що подальша робота буде спрямована на дослідження цих процесів, а також те, що довіра до судової гілки влади можлива за двох умов:

1. Судова гілка є незалежною, вона отримує належні засоби для виконання покладених на неї завдань.
2. Судочинство здійснюється від імені народу, тому судові органи зобов'язані звітувати перед народом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лок Дж. Два трактати про врядування / Джон Лок ; пер. з англ. О. Терех.
2. Р. Димерець. – К. : Основи, 2001. – 264 с.
3. Загальна теорія права: Підручник /За заг.ред.М.І. Козюбри. – К.: Ваїте, 2015.– 392с.
4. Кельман, М. С. Осмислення методологічної бази та основних методів оцінки нормативно–правових актів на корупціогенність [Текст]: тези доп. наук.–пр. конф. / М. С. Кельман, А. С. Токарська; ред. І. Д. Шутак // Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування. – Х.: Право, 2016. – С. 84–87. 5.
5. Пономаренко Л. П. Трансформація соціальних стереотипів в перехідному суспільстві / Л. П. Пономаренко. – Режим доступу : www.democracy.kiev.ua.

6. Бурдяк В. І. Розвиток політичної культури Болгарії в контексті сучасних демократичних змін суспільства / В. І. Бурдяк // Політ. культура : теорія, пробл., перспективи. – К. : ПАРАПАН, 2004. – 224 с.
7. Шутак, І. Д. Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування [Текст]: тези доп. наук.– пр. конф. / І. Д. Шутак; ред. І. Д. Шутак // Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування. – Х.: Право, 2016. – С. 4–8.
8. Шутак, І. Д. Юридична техніка: теорія правових застережень [Текст]: навч. пос. / І. Д. Шутак. – ІваноФранківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. – 260 с.

Косович В. М.

*доктор юридичних наук,
завідувач кафедри теорії та філософії права юридичного
факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
м. Львів*

ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ» ПОЗИТИВИ ТА МОЖЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ

Джерельна база вітчизняного права багатогранна. Серед нормативно-правових актів, що вирізняються десятилітньою історією розвитку та прийняття, є Закон України «Про нормативно-правові акти». Після двох у різні роки схваленень Верховною Радою України та ветоувань Президентом України цей законопроект дещо під іншою назвою «Про правотворчу діяльність» знову виходить на законотворчу арену. Хочеться зазначити, що значною мірою завдяки зусиллям заступника голови Верховної Ради Р. Стефанчука.

Цей законопроект під № 5707¹ був поданий на розгляд Верховної Ради 195 народними депутатами та викликав чималу зацікавленість правової громадськості.

Ознайомившись із законопроектом, необхідно виділити низку його юридично значимих позитивів.

---

¹Текст проекту Закону України “Про правотворчу діяльність” розміщено на сайті Верховної Ради України.

Нормативного закріплення набуває значна кількість загальнотеоретичних аксіоматичного для правників характеру понять та конструкцій. Зокрема дається визначення: правотворчої діяльності (ст. 2), принципів правотворчості (ст. 3), норми права, нормативно-правового акту, законодавства України (ст.8), системи нормативно-правових актів (ст. 9), закону (ст. 10), кодексу (ст. 11), підзаконного нормативно-правового акту (ст. 12), юридичної сили нормативно-правового акту (ст. 16), техніки нормопроекування (ст. 26) тощо. Важливо також, що визначення правничої термінології усуне неузгодженість у інтерпретації здавалося б сталих термінів, наприклад термінів «нормативно-правовий акт» та «законодавство». Нагадаємо, нормативно-правовий акт визначається дещо по різному не тільки у різних навчальних посібниках з теорії права, а й у різних правових актах (див, наприклад, наказ Міністерства юстиції України № 34/5 від нормативно-правових актів у Міністерстві юстиції України та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів» та роз'яснення Президії Вищого господарського суду України № 02/-5/35 від 26.01.2000 р. «Про деякі питання практичного вирішення спорів, пов'язаних з визнанням недійсними актів державних чи інших органів»). Стосовно терміну законодавство розбіжностей ще більше (див. наприклад, ст. 1 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 4, 10 Цивільного кодексу України, рішення Конституційного Суду України у справі про тлумачення терміну «законодавство» від

07.1998 р.). Розробники законопроекту формулюють цілий ряд правових конструкцій, що є важливими для юридичного регулювання суспільних відносин, наприклад моделюють у статті 9 систему нормативно-правових актів України.

Уніфікується низка правових положень з нормопроектної техніки, окреслених різними правовими документами, зокрема методичними рекомендаціями з нормопроекткування. Як приклад, можна навести норми стосовно правил структуризації законопроектів та розробки концепцій проектів нормативно-правових актів. У статтях 27, 30-35 проекту визначається не тільки необхідна структура нормативно-правового акту, а й окреслюється змістове наповнення кожного структурного елемента. Нарешті на законодавчому рівні вказано, що повинно міститись у перехідних та прикінцевих положеннях. Конкретизацією наукового та нормативного плюралізму стосовно концепції нормативно-правового акту або ж концепції проекту нормативно-правового акту та його структури (характерний, як для України, так і інших пострадянських держав) є стаття 21 Концепція проекту нормативно-правового акту».

Законопроект містить ряд таких, що заслуговують на увагу новацій із правотворчої проблематики. Для прикладу, пропонуються нові різновиди нормативно-правових актів: основний, похідний (ст. 13) та модельний (ст. 14). На нашу думку, введення актів таких категорій матиме не тільки теоретичне, а і практичне значення. Ілюстрацією може бути ситуація із методичними рекомендаціями з питань нормопроектної техніки,

що затверджені сьогодні наказами декількох міністерств. Постає питання про юридичну силу таких рекомендацій. Надання їм статусу похідних нормативно-правових актів фактично легалізує їх юридичний статус.

Законопроект розв'язує і дає однозначні орієнтири стосовно питань, що тривалий час дискутуються на рівні науки та практики. Показовою у цьому плані є стаття 66 «Офіційне роз'яснення нормативно-правового акту», в якій поміж іншого визначено юридичну силу актів аутентичного (авторського тлумачення). Як відомо існують дві позиції. Перша: акти офіційного роз'яснення, що даються правотворчими суб'єктами стосовно власних нормативно-правових актів не можуть мати загальнообов'язкового характеру оскільки на законодавчому рівні такі повноваження цим суб'єктам не надаються. Правотворчі ж суб'єкти, як такі, що відносяться до органів держави, можуть діяти лише на основі спеціально дозвільного принципу дозволено лише те, що прямо передбачено законом». Друга: акти аутентичного тлумачення, особливо підзаконні нормативно-правові акти, повинні мати обов'язковий характер, оскільки таке право прямо не заборонене, впливає з ідеології повноважень органів держави, утвердилась відповідна практика. У частині 3 цієї статті зазначено «Офіційне роз'яснення не може містити норми права та має рекомендаційний характер, якщо інше не передбачено законом».

Закон «Про правотворчу діяльність» повинен формалізувати та фактично легалізувати окремі проблемні

моменти вітчизняної правотворчої практики і є особливо витребуваний саме практикою. Так, до нині для суб'єктів видання підзаконних нормативно-правових актів, починаючи з міністерств та завершуючи органами місцевого самоврядування, актуальним залишається питання джерел офіційного оприлюднення (опублікування) цих актів. Існує практика визнання власними регламентами як джерел оприлюднення офіційних сайтів цих органів. Однак, чи відповідає це чинному законодавству? У ч. 1 ст. 42 Проекту закріплено «Нормативно-правові акти після їх прийняття (видання) та підписання офіційно оприлюднюються шляхом опублікування в офіційних виданнях, а також на офіційних вебсайтах державних органів, органів місцевого самоврядування та в Єдиному державному реєстрі нормативно-правових актів».

Прийняття Закону «Про правотворчу діяльність» сприятиме законодавчій нормативізації часто порушуваних правотворчих правил, що змодельовані на доктринальному рівні та інколи встановлені на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, можемо згадати усталену практику внесення змін до законів у випадку прийняття нових законів, не у всіх випадках тотожних за предметом правового регулювання, наприклад, законом про професійну освіту вносяться зміни до законодавства про вищу освіту (хоча правила нормотворення цього не допускають). Частина 7. ст. 2 встановлює прецедентне правило: зміни до цього Закону можуть вноситися виключно законом про внесення змін до Закону України «Про правотворчу діяльність».

Високо оцінюючи напрацьований робочою групою проєкт Закону України «Про правотворчу діяльність», видається за необхідне висловити ряд міркувань стосовно можливостей удосконалення цього важливого правового документу, можливостей концептуального та редакційного характеру.

Розділ IX «Реалізація результатів правотворчої діяльності» Проєкту крім статей про правовий моніторинг містить норми, що визначають способи подолання таких недоліків нормативно-правових актів, як прогалини та колізії, а також окреслюють зміст офіційного роз'яснення. Не можна не зауважити, що у теорії права реалізація, застосування та тлумачення юридичних норм зазвичай розглядаються як самостійні стадії правового регулювання, безпосередньо не пов'язані із правотворчістю. Однак недосконалість нормативно-правових актів, як правило, є результатом правотворчих помилок, неналежного оперування інструментарієм нормопроектної техніки. Інших, крім правотворчих, засобів усунення цих недоліків сьогодні у вітчизняній правовій системі фактично немає. Правила подолання прогалин є лише в окремих нормативно-правових актах. Способи подолання колізій сформульовані лише на доктринальному рівні. Отож, не «зачепити» проблему боротьби із неякісними юридичними нормами у Проєкті було неможливо. Водночас вважаємо, що статті проєкту стосовно застосування та тлумачення юридичних норм повинні подаватись у розрізі правового моніторингу, зокрема: як перелік необхідних дій за результатами оцінки якості та праворегулятивної ефективності

чинних нормативно–правових актів; як способи доправотворчого подолання правотворчих помилок (недосконалостей юридичних норм).

Певної незначної корекції потребують й окремі норми Проекту.

У ч. 3 ст. 1 «Предмет регулювання Закону» вказано, на які правові акти положення цього Закону не поширюються. Пункт 5 до переліку відносить судові рішення, п. 7 – індивідуальні правові акти, у тому числі, але не виключно; акти застосування права. Оскільки загальновизнано, що судові рішення відносяться до актів застосування права, а акти застосування права і є індивідуально–правовими актами (має місце певне повторення), доцільно вести мову лише про індивідуально–правові акти.

Розділ III Проекту визначає правила планування правотворчої діяльності.

На нашу думку прогнозування має передувати плануванню. Тому статті 17 та 19 доцільно поміняти місцями.

Проект містить декілька статей присвячених техніці нормопроекування. При цьому норми, які б визначали правила (вимоги) щодо змісту нормативно-правових актів, практично відсутні.

Серйозного доопрацювання, на нашу думку, потребують перехідні та прикінцеві положення Проекту.

Підсумовуючи, констатуємо, що проект Закону України ввібравши у себе позитиви законопроектів «Про закони і

законодавчу діяльність» та «Про нормативно-правові акти», у цілому відповідає вимогам та правила нормопроектної техніки щодо змісту та форми нормативно-правового акту.

Луцький Р. П.

*доктор юридичних наук, професор,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ*

ПРАВОРОЗУМІННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАШОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасний стан розвитку права висвітлив значну кількість нагальних проблем, які стосуються основ державного та суспільного ладу, перспектив розвитку демократії, становлення ідеалів рівності та свободи, проголошених як основні цінності в Основному Законі України. Однак на сьогодні залишається нагальною проблема типів праворозуміння та критерії їх класифікації у сучасній юридичній науці, оскільки і держава, і право сприймаються на рівні суспільної свідомості в іншій площині, відмінній від попередніх років офіційно визнаної ідеології, яка орієнтована на досягнення у галузі прав людини розвинутих країн світу. Змінюються і загальні орієнтири у праворозумінні. На зміну нормативізму, етатизму поступово приходять ідеї лібералізму, людиноцентризму, відроджуються демократичні цінності, які були проголошені на початку ХХ ст. [1, с. 109].

Поняття права – надзвичайно важливий компонент правознавства. Вірне його розкриття впливає на розвиток

наукових досліджень, а також на діяльність правозастосовчої практики. Поняття права – це не статична категорія, а категорія, яка розвивається, в якій відбиваються історичні традиції і громадянська ситуація сучасної епохи.

Для глибокого розуміння права необхідно виходити з парадигми сучасної науки. Взагалі, під парадигмою розуміють сукупність стійких і загальнозначущих норм, теорій, методів, схем наукової діяльності, яка передбачає єдність у тлумаченні теорій, в організації емпіричних досліджень та інтерпретації результатів [2, с. 11].

З точки зору праворозуміння, юридичною наукою накопичено багатющий теоретичний матеріал, що підтверджується існуванням кількох великих юридичних шкіл, які об'єднують різні теорії права, а також безліччю самостійних концепцій права. Немає сенсу розглядати кожен концепцію права окремо, оскільки не можна досягнути цей безмежний океан правової думки. Зупинимося на найбільш загальних, найбільш типових теоретичних уявленнях про те, що є право, тобто на типах праворозуміння.

Розглядаючи типи праворозуміння необхідно виділити певні критерії їх класифікації. Так, В. С. Нерсисянц виділяє три, на його думку, основних типи розуміння права легістський (позитивістський), природноправовий (юснатуралістичний) і ліберально-юридичний [3, с. 10].

Іншим вченим О.В. Мартишиним виділяються чотири типи: юридичний позитивізм (нормативізм), соціологічний

позитивізм, теорії природного права і філософське розуміння права. Крім цих класичних підходів, О.В. Мартишин говорить ще про один, похідний від них, – інтегративний, який заснований на поєднанні в різному співвідношенні принципів, що лежать в основі перших чотирьох підходів [4, с. 13–15].

І.Л. Честнов розглядає три критерії класифікації праворозуміння, виходячи з трьох типів раціональності, які формують критерії науковості: філософський, соціологічний та культурно–історичний [5, с. 56 – 94].

А.В. Поляков пропонує, принаймні, дві підстави для класифікації типів праворозуміння: практичний і теоретичний. Практичний тип праворозуміння відображається в суспільній правовій свідомості у вигляді найбільш загальних ознак, що характеризують відношення суспільства до права, його особливе правознавство та право почуття [6, с. 62].

Існують ще й інші підходи, однак і представлених підходів досить, щоб зробити висновок, що на даний момент немає загальноприйнятої класифікації типів праворозуміння, оскільки різні підходи позначають ці типи по різному.

Сучасний розвиток праворозуміння відбувається не сам по собі, а в конкретно–історичному контексті, які багато хто з представників і юридичних, і гуманітарних наук називають «постмодерн».

Даний термін несе у собі важливе пізнавальне значення. По-перше, як зазначають деякі вчені, постмодерн – це реальність, дана нам у відчуттях. І насамперед головним чинником цієї

реальності є постіндустріальне (інформаційне) суспільство з його особливим типом виробництва інформації.

По–друге, постмодерн – це певна дослідницька парадигма. Основний зміст постмодерну як дослідницької парадигми стисло і точно висловив Ж. Т. Тощенко: для постмодерну характерне перенесення інтересів дослідника з аналізу об’єктивних явищ на дослідження суб’єктивності у зв’язку з усвідомленням людини як активного соціального суб’єкту, під впливом якого здійснюються основні перетворення як у макро, так і в мікросвіті [7, с. 19].

Це означає насамперед відмову від можливості об’єктивного, суворо «наукового» неупередженого соціального пізнання, що відкриває єдину для всіх істину. Як наслідок такої відмови з’являється міждисциплінарність предмета соціального пізнання, методологічний еkleктизм наукових досліджень, нечіткість понять, акцентування уваги на унікальності і неповторності явища, події та факту. У результаті стає важливий не результат, а дослідницький процес, змістом якого є примноження інтерпретацій і демонстрацій їх підстав і ходу змін, тобто демонстрація всього того, що залишалося за кадром досліджень Нового часу (гегелівської, марксистської, позитивістської традицій).

Юридичний постмодернізм ставить перед собою завдання виявити всі форми права, що існують у суспільстві, діагностувати його проблеми і визначити можливі шляхи подолання приниження людини з боку суспільних структур.

Право повинно вивчатися в контексті та повинна бути показана його

історична і культурна специфіка, бо воно не може існувати поза сучасним культурно-історичним контекстом. Постмодернізм заперечує системність і раціональність у праві (неможливо створити систему універсальних і непорушних правил, тобто правил, що володіють позачасовою цінністю, і які можуть бути застосовані до нескінченно-можливого числа конкретних випадків.

Сучасна юридична наука наголошує на творчому характері всього процесу викладання права, формуванні правового рішення, цілого виміру справедливості чи здійснення права. Право найчастіше подається як категорія, породжена суспільством, що досягло певного рівня розвитку, і яка захищає саме його інтереси, а тому, в певному розумінні, така, що стоїть над державою.

Оскільки сучасне праворозуміння не може існувати поза сучасним культурно-історичним контекстом, то все вищезазначене характерно і для сучасної теоретичної юриспруденції. У цьому ж ключі розглядає проблеми праворозуміння і О.Е. Лейст, згідно з яким кожна з концепцій праворозуміння має свої підстави, тому вони існують одночасно і мають прихильників, а кожна з концепцій висловлює реальну сторону права і служить для його здійснення. Більш того, всі розуміння права настільки ж вірні, як і спростовані [8, с. 273 – 275].

Таким чином, відповідаючи на поставлене питання, можна зазначити, що відсутність загальноприйнятих типів праворозуміння – це не проблема, не свідчення його кризи, а необхідна умова існування права. Оскільки тільки між крайніми позиціями з приводу того, що є право, може перебувати це складне суспільне явище.

Як зазначає А. І. Ковлер, поки юристи-теоретики сперечаються про природу права і типи праворозуміння, практики вже давно працюють над створенням загального міжнародного правового простору. Поступово зникають кордони між правовими сім'ями і правовими системами, що базуються на спільності типів культур і цивілізацій, підриваються основи правового плюралізму. Це наочно демонструє процес залучення нових держав до Європейського Союзу і Ради Європи, який має одну з основних умов стандартизацію їх правових систем, тобто значну ступінь уніфікації і поетапну відмову від багатьох, так званих національних особливостей правових систем держав-націй.

Поряд з регіональними процесами правової глобалізації можна спостерігати і загальносвітові процеси: створення наддержавних органів правового захисту, передбачених різними конвенціями (наприклад, Комісії ООН з прав людини, Міжнародний трибунал), існування єдиних і уніфікованих правил і процедур у рамках Світової організації торгівлі, існування інституту міжнародних спостерігачів за проведенням виборів у рамках ОБСЄ.

Виходячи з цього, А. І Ковлер зазначає, що процеси правової глобалізації, встановлюючи іншу ієрархію правових норм, ніж та, в якій протікало життя попередніх поколінь, руйнують історично сформовані типи правосвідомості. Тому сучасна правова теорія, як і право в цілому, повинні дати відповідь на виклики правової глобалізації, адекватні масштабності виниклої проблеми [9, с. 5].

Всі концепції епохи постмодерну зможуть стати частиною права як соціокультурного інституту і будуть мати соціальну значимість лише будучи вбудовані в професійну юридичну та суспільну правосвідомість. В іншому випадку вони залишаться лише надбанням «кабінетної» юриспруденції, ідеологічною підставою доктринальних поглядів про право, не здатних «переступити» кордон монографій і статей.

Таким чином з позиції юридичної науки максимальну соціальну дієвість мають не ті концепції розуміння права, які адекватні сучасному рівню розвитку наукового знання, «авангарду» наукової юриспруденції, а ті вчення про право, які найбільшою мірою відповідають груповим і масовим стереотипам, «природною установкою» професійної та повсякденної правосвідомості. Саме тому, на мою думку, заслуговують уваги з боку доктринальної юридичної та філософської думки концепції розуміння права, найбільш затребувані співтовариством юристів і суспільством у цілому.

Розробка проблеми праворозуміння в епоху постмодерну забезпечить прогрес в юридичній науці, але на даний час місце і

роль постмодернізму в праворозумінні не визначені, тому слід уникати як занижених оцінок, так і не перебільшувати ступінь його впливу на сучасну правосвідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Копиленко О.Л. «Українська ідея» М. Грушевського: історія і сучасність. К.: Либідь, 1991. 183 с.
2. Філософія права. К., Юрінком Інтер, 2000. 330 с.
3. Нерсесянц В.С. Философия права: либерально–юридическая концепция. *Вопросы философии*. 2002. № 3. С. 10.
4. Мартышин О.В. Совместимы ли основные типы понимания права? *Государство и право*. 2003. № 6. С. 13–15.
5. Честнов И.Л. Типы правопонимания *Проблемы теории права и государства*. Под ред. В. П. Сальникова. СПб., 1999. С. 56–94.
6. Поляков А.В. Общая теория права: феноменолого–коммуникативный подход. Курс лекций. 2–е изд. Доп. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. С. 62.
7. Тощенко Ж.Т. Социология: пути научной реформации *Социс.*, 1999. № 9. С. 7, 19.
8. Лейст О.Э. Сущность права. М., 2002. С. 273–275.
9. Ковлер А.И. Антропология права: учебник для вузов. М.: Издательство Норма (Норма–ИНФРА). 2002. С. 5.

Ляшук А. В.

*кандидат юридичних наук,
декан Прикарпатського факультету
Національної академії внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ*

СТИЛІСТИЧНІ РІЗНОВИДИ МОВИ ПРАВА

Стиль – це багатозначне слово, яке вживають у різних сферах людської діяльності. Стиль концептуалізуємо як особливу манеру чи характер висловлення думок у мовленні або на письмі; стилі описуємо як простий, природний, елегантний, витончений, багатий, благородний, уражений, бурлескний, стриманий, дидактичний, історичний, православний тощо. Традиційно мовні стилі поділяють на усні та писемні. Для кожного стилю характерними є певна сфера застосування, конкретне функціональне призначення і релевантна система засобів мови. Стилiстичну основу мови права, очевидно, становлять три функціональні стилі: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний.

Вітчизняні та закордонні вчені (О. Александров, Д. Баранник, В. Власенко, О. Галяшина, М. Голєв, Т. Губаєва, Н. Івакіна, Н. Калініна, А. Марахова, О. Піголкін, Н. Присяжнюк, А. Ушаков, А. Шепелєв) вказують на функціонально-стильову та жанрово-стильову неоднорідність мови права.

Відповідно до сфери та суб'єкта використання, виділяємо такі стилі мови права: офіційно-діловий, науковий,

публіцистичний, стиль електронного діловодства, розмовний, епістолярний.

Офіційно-діловий стиль є панівним для юридичної мови, тому що «обслуговує» два найважливіші його рівні:

а) мову законів (та інших нормативних актів) – законодавчий підстиль;

б) мову інших юридичних документів – побутово-діловий підстиль.

Р. Стефанчук у праці «Правове письмо» [2.] виділяє такі ознаки офіційно-ділового стилю мови права:

1) однозначність, послідовність, точність викладу фактів, об'єктивність оцінок, чіткість висловлень, логічна завершеність висловленої думки, що досягається вживанням відокремлених синтаксичних одиниць;

2) нейтральний експресивний тон викладу, відсутність засобів образності, позалітературних лексичних одиниць, словотворчих засобів вираження суб'єктивної оцінки, синонімічних термінологічних варіантів;

3) консервативність, стандартизація мови (доцільність використання штампів, кліше, усталених словесних формул, повторювання слів, форм, зворотів, «професійних ідіом», що сприяє однотипному розумінню і тлумаченню документа, стислій його побудові);

4) активне функціонування усталених лексико-граматичних одиниць високого рівня стандартизації;

5) значне використання професійної термінології (відповідно до різновидів стилю);

6) перевага складних однотипних синтаксичних конструкцій з нанизуванням однорідних членів речення, ускладненість зворотами, уточнювальними членами речення, дотримання прямого порядку слів;

7) наявність номенклатурних назв та численних абревіатур;

8) абстрактно-узагальнений виклад інформації, з одного боку, та максимальна конкретизація матеріалу – з іншого.

Науковий стиль характерний для мови правової доктрини. Крім цього, він проникає в текст закону (наприклад, у вигляді правових дефініцій), в індивідуально-правові акти (мотивувальна частина судового рішення), у спосіб мислення, а отже, в професійну мову юриста. Переважно науковий стиль панує і в сфері юридичної освіти.

До публіцистичного стилю значною мірою тяжіє професійна юридична мова. Основна комунікативна функція юридичних текстів публіцистичного стилю – інформаційна, хоча мета фахових журнальних статей, публіцистичних виступів – не лише інформувати про зміни в законодавстві чи описувати дискусійні питання, але й виховувати в читачів і слухачів почуття національної гідності, розширювати їх світогляд, з'ясовувати певні суспільно-політичні моменти.

Найпоширенішими формами реалізації публіцистичного стилю мови права є промова у залі судових засідань та доповіді

студентів-правознавців на заняттях, круглих столах і конференціях.

Стиль електронного діловодства – це система певних мовних кліше, характерна для електронного документообігу, опублікування законодавчих актів.

Розмовний стиль мови права використовується у двох основних середовищах: професійно-юридичному та непрофесійно-юридичному. Тобто можна виділити два його підстили: розмовно-офіційний та розмовно-побутовий.

До основних ознак розмовного стилю зараховуємо усну форму спілкування, невимушеність, неформальність, синтез вербальних і невербальних засобів мови.

Для розмовно-офіційного характерним є використання таких мовних засобів: простих коротких речень з різноманітними займенниками та дієсловами з двома префіксами, специфічних фразеологізмів.

У розмовно-побутовому підстилі переважають слова з емоційно-експресивним забарвленням (метафори, порівняння, синоніми), суфікси суб'єктивного оцінювання, скорочені слова, вигуки, фразеологізми.

Епістолярний стиль мови права використовується для офіційного листування в юридичній сфері: юристи між собою, адвокат з прокурором і навпаки, адвокат з клієнтом та ін.

Перед написанням будь-якого службового листа передусім потрібно обдумати, яке його призначення. Також, як

рекомендує американський юрислінгвіст В. Спігелбергер, цей лист має бути ясным, зрозумілим і ефективним [3].

Безумовно, на практиці стилістична чистота того чи іншого тексту є досить рідкісним явищем. Так, правозастосовні акти, договори та різні документи, що складаються приватними особами, часто мають відбиток наукового, публіцистичного або розмовного стилю (залежно від рівня підготовки і професіоналізму суб'єкта, що складає документ). Серйозний вплив правової доктрини на право в цілому зумовлює значні «вкраплення» наукового стилю в усі зрізи юридичної мови. У судовій промові, як відзначають дослідники, можуть бути представлені елементи всіх стилів [1, с. 59]. Професійна мова юристів, як будь-яке усне мовлення, містить елементи розмовного стилю, насичена професіоналізмами.

Отже, стиль мови права є цілком самостійним стилем сучасної української літературної мови, а не підстилем офіційно-ділового, поряд з дипломатичним та адміністративно-канцелярським. Мова права вирізняється динамізмом, простотою і зрозумілістю, логічністю, об'єктивністю й обґрунтованістю, фактологічною точністю, аргументованістю, узагальненістю, тобто тими особливими, специфічними рисами, що зумовлюють добір засобів та їх поєднання в текстах окремого функціонального стилю. Він, відповідно, має такі підстили: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, стиль електронного діловодства, розмовний, епістолярний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Катышев П.А. Ортологическое моделирование современной судебной речи. *Юрислингвистика–8: русский язык и современное российское право: межвузовский сборник научных трудов* / под ред. Н.Д. Голева. Кемерово–Барнаул: Изд-во Алт. гос. ун-та, 2007. 95 с.
2. Стефанчук Р. Правове письмо. URL : <https://westudents.com.ua/glavy/10631-31-ponyattya-ta-osnovn-vimogi-do-oftsyno-dlovogo-stilyu-yuridichnogo-dokumentu.html> (дата звернення: 07.09.2021).
3. Heffer C. *The Language of Jury Trial : A Corpus-Aided Linguistic Analysis of Legal-Lay Discourse*. N.Y.: Palgrave McMillan Ltd., 2005. 253 p.

Огерук І. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ*

ЗАЛЕЖНІСТЬ ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД ЗАКОНОДАВЧО ЗАКРІПЛЕНОГО ТЕРМІНУ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНУ «КОРУПЦІЯ»)

Протидія та запобігання корупції є одним із найактуальніших завдань, які стоять перед сучасною українською владою. Питання стосується не тільки довіри до влади як такої всередині країни. Не менш актуальним воно є і на міжнародній арені. Зокрема, в ухваленій Європарламентом доповіді щодо угоди про асоціацію Україна – ЄС вказується, що рівень політичної, технічної та фінансової підтримки України з боку ЄС залежатиме від того, наскільки вона виконуватиме зобов'язання, взяті перед ЄС. Зазначені зобов'язання передусім стосуються реформ у сфері верховенства права, ефективного врядування та боротьби з корупцією. У доповіді зазначається, що прогрес у вказаній сфері відчутний, однак «широко поширена корупція продовжує заважати процесу реформ» [1].

Одним із важливих напрямків антикорупційної діяльності є законодавче регулювання у вказаній сфері. Аналізуючи українське антикорупційне законодавство, слід відзначити, що воно досить деталізоване і регламентує переважну більшість питань антикорупційної сфери.

Ключовим антикорупційним законодавчим актом є Закон України «Про запобігання корупції». У вказаному законі регламентовано діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції, визначено засади формування та реалізації антикорупційної політики, закріплено механізми запобігання корупції [2]. Також, вказаний закон визначає терміни, що мають відношення до антикорупційної діяльності. Серед них ключовим є визначення корупції як певного явища, оскільки на основі цього визначення сформульовано багато інших термінів, що мають відношення до антикорупційної діяльності. Зокрема, це такі визначення як «неправомірна вигода», «корупційне правопорушення», «антикорупційна експертиза» тощо. В свою чергу, на основі цих понять сформульовано окремі положення інших нормативно-правових актів. Для прикладу, до жовтня 2014 року в Україні перелік корупційних злочинів не був законодавчо закріпленим та регулювався відомчими нормативними актами. Однак, в контексті Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», зокрема, в ст. 1, вживається термін «корупційне правопорушення», де зазначено, що «Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових» [3]. Відповідно, у Розділі II «Прикінцеві положення» зазначеного закону внесено зміни до Кримінального кодексу України, які полягали у доповненні ст. 45

КК України приміткою, у якій наводився перелік злочинів, які вважаються корупційними [3, Р. II, п. 2, п.п. 1, п.п.п. б].

Слід зазначити, що визначення терміну корупція в українському законодавстві є досить детальним. Фактично в ньому є вказівка на конкретного обов'язкового суб'єкта корупційних дій (особа, яка зазначена у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»), зазначено предмет незаконного посягання (неправомірна вигода), перелічені способи діяння (використання службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди; прийняття обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди; прийняття неправомірної вигоди; обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди з метою схилити особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей), передбачено інші обставини (надання неправомірної вигоди на вимогу іншим фізичним чи юридичним особам). Таке законодавче формулювання терміну вимагає, що є цілком логічним, в подальшій законотворчій діяльності ретельно враховувати всі деталі зазначеного визначення і у похідних нормативно-правових актах не виходити за чітко означені межі. Відповідно, в ситуації, коли назріває необхідність законодавчо врегулювати певний аспект, який не передбачений першопохідним визначенням, перш за все необхідно внести необхідні правки саме в цей термін.

Однак існує і інший підхід, коли сам законодавчо закріплений термін не містить чітких формулювань, а передає саму суть явища. Зокрема, в ст. 3 Закону Республіки Молдова «Про непідкупність», де також наведено терміни, що мають відношення до антикорупційної діяльності, надано таке визначення: «корупція – незаконне використання посади в приватних інтересах». Також дано роз'яснення, що таке використання можливе в рамках діяльності як публічних, так і приватних суб'єктів, безпосередньо посадовцем чи посередниками, а приватний інтерес може бути як на користь посадовця, так і на користь третіх осіб [4]. Як ми бачимо, таке формулювання також дає чітку прив'язку до предмету посягання (приватний інтерес), але не обмежує способів вчинення корупційних дій (ключовим залишається незаконність використання посади для приватного інтересу) та досить широко окреслює коло до них причетних осіб. Відповідно, при внесенні змін до антикорупційного законодавства немає нагальної необхідності вносити зміни до першопохідного визначення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що надто чітка формалізація визначень призводить до ускладнення законотворчого процесу в частині внесення змін до законодавчих актів, оскільки тягне за собою як зміни в окремому нормативно-правовому акті, так і зміни в термінології. Щоб цього уникнути, немає потреби надмірно деталізувати визначення, а просто зазначити його суть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корупція заважає реформам: головне у доповіді Європарламенту щодо України. DW: Головна: Політика й суспільство: Європа (веб-сайт). URL: <https://www.dw.com/uk/koruptsiia-zavazhaie-reformam-holovne-u-dopovidi-yevroparlamntu-shchodo-ukrainy/a-56530963> (дата звернення 16.10.2021).
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. Верховна Рада України (офіційний веб-сайт). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n6> (дата звернення 16.10.2021).
3. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року. Верховна Рада України (офіційний веб-сайт). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n328> (дата звернення 16.10.2021).
4. Про невідкупність: Закон Республіки Молдова від 25 травня 2017 року. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=99582&lang=ru (дата звернення 16.10.2021).

Онищук І. І.

*доктор юридичних наук, професор,
науковий консультант судді
Конституційного Суду України,
м. Київ*

КОНСТИТУЦІЙНІ РАМКИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ФРАНЦУЗЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

*Немає людини, яка б не любила свободу;
але справедлива людина вимагає її для всіх,
а несправедлива – лише для себе.
(Л. Берне).*

Правами людини володіють абсолютно всі: злочинці, президенти, чоловіки, жінки, діти, американці, європейці, африканці, біженці, особи без громадянства, безробітні, які працюють, банкіри, астронавти ...

Навіть злочинці і президенти держав? Абсолютно всі. Злочинці та президенти – теж люди. Сила прав людини полягає в тому, що вони визнають всіх рівними з точки зору володіння людською гідністю. Хтось часом може порушити чийсь права або стати загрозою для суспільства, і тому може виникнути необхідність обмежити права таких людей, щоб захистити права інших, але тільки в певних межах. Ці межі визначаються як мінімум, необхідними для збереження людської гідності.

Тому, актуальність правової регламентації підстав і умов обмежень прав людини обумовлена зіткненням приватних інтересів і суспільства загалом. На мою думку, дане питання

пов'язане із необхідністю поєднання індивідуальної свободи з громадським благом. Крім того, питання допустимих меж обмеження прав людини обумовлене взаємовідносинами особистості й суспільства, сутність якого полягає в забезпеченні сумісності індивідуальної свободи з благом суспільства.

Без сумніву, свобода особистості є неодмінною умовою соціальної стабільності і суспільного прогресу. Завдання пошуку та забезпечення балансу цінностей свободи особистості та загального блага покладається на державу. А наріжним каменем в проблемі взаємин між державою та особистістю є визначення міри свободи людини.

Розглядаючи проблему універсальності прав людини, не можна оминати питання їх обмеження. Йдеться не про визначення юридичних меж природного права, а про обмеження закріплених у відповідних нормативних актах прав людини. Відповідне визначення юридичних меж прав людини є ширшим поняттям, що визначається такими чинниками: інтереси (потреби) людини, збалансовані з потребами суспільства; мораль, що домінує у відповідному суспільстві в певний час; мета певного права людини та відповідність їй правореалізаційної, правозабезпечувальної та правообмежувальної діяльності держави [1, с. 358].

Сучасна наукова парадигма у сфері прав людини виходить з аксіоматичного положення про необхідність і неминучість обмеження прав і свобод людини, охоплюючи особисті права і свободи, в ім'я не менш вагомих цінностей суспільства і держави.

Разом з тим, очевидно, що нерівнозначне положення держави з її оснащеністю засобами примусу в порівнянні з окремим індивідом може спричинити неправомірне обмеження його прав і свобод, що обумовлює необхідність наукового осмислення проблематики обмеження прав і свобод особистості.

Саме тому науковий інтерес представляє досвід зарубіжних країн західної традиції права, де зародилася доктрина прав людини, а процес еволюції поглядів на обмеження прав і свобод був і залишається поступальним, більш послідовною та гнучкою відповіддю на виклики сучасності.

Конструкція обмеження прав і свобод стала першою знайшла свій відбиток вже в XVIII столітті в статті 4 Декларації прав людини і громадянина Франції 1789 року: «свобода полягає в можливості робити все, що не шкодить іншому, таким чином, здійснення природних прав кожної людини обмежено лише тими межами, які забезпечують іншим членам суспільства користування цими ж правами» [2, с. 199].

Свобода надає змісту буттю та визначає стиль життя людини. Людина може реалізувати або відмовитись від реалізації свободи як можливості, а разом з тим і від частини своєї сутності. Як фундаментальна цінність, яка походить з людської гідності, свобода знаходить свій вираз в духовності соціуму, його культурі, а отже, і у праві.

Свобода виховує відповідальність. Тому, якщо людина володіє свободою, то вона максимально відповідальна за те, ким вона стає. Французький екзистенціаліст Жан-Поль Сартр

справедливо зауважив, що його теорія свободи «віддає кожній людині у володіння її буття і покладає на неї повну відповідальність за існування» [3, с. 103].

Нормативне закріплення меж здійснення прав і свобод покликане узгоджувати інтереси членів суспільства, давати можливість кожному реалізувати свої права і свободи в конструктивній формі з метою забезпечення соціальної солідарності. У Декларації прав людини і громадянина 1789 року права інших осіб визначено підставою встановлення меж прав людини та передбачено межі здійснення прав в громадських цілях.

Так, в «Білій книзі з питань оборони Франції» 2008 року враховуються нові загрози безпеці Франції: кібератаки, тероризм, епідемії, кліматичні катастрофи. Біла книга об'єднує поняття національної безпеки і оборони, називає складовими частинами національної безпеки оборону, зовнішню політику і внутрішню політику безпеки, виключаючи питання, які не мають прямого відношення до особистої безпеки людей та їх майна, порушення закону і порядку [4].

Президент Французької Республіки стежить за дотриманням Конституції, частиною якої є Декларація прав людини і громадянина 1789 року. У французьких актах конституційного рівня роль суду обмовляється особливо стосовно обмеження права на свободу. Стаття 66 Конституції Французької Республіки проголошує принцип, згідно з яким ніхто не може триматися під вартою, і обумовлює роль судової

влади як стража індивідуальної свободи, що забезпечує дотримання цього принципу.

У Франції діяльність у сфері конституційного контролю здійснюється Конституційною радою щодо актів парламенту і Державною радою – щодо актів органів виконавчої влади. При цьому Конституційна рада не входить в судову систему країни і являє собою квазісудовий орган. У цьому полягає специфіка моделі конституційного контролю Франції.

У Французькій Республіці Конституційна рада здійснює попередній абстрактний контроль, перевіряючи на відповідність Конституції закони до їх підписання Президентом, регламенти палат Парламенту до їх застосування. Право подачі звернень від приватних осіб в рамках такого виду контролю не передбачається. Що стосується подальшого конституційного контролю, то у Франції довгий час такий вид контролю був відсутній. В результаті реформи у 2008 році були змінені положення Конституції 1958 року, що стосуються повноважень Конституційної ради.

Згідно зі ст. 61-1 Конституції Французької Республіки, якщо судова інстанція, здійснюючи свою юрисдикцію, вважатиме, що будь-яке законоположення зазіхає на гарантовані Конституцією права і свободи, Державна рада або Касаційний суд можуть дати запит про таке Конституційній раді, яка висловлюється у встановлений термін [5, с. 45 – 46].

Об'єктом аналізованого виду контролю є виключно законодавчі акти. Громадянин, який вважає, що його права

порушені застосовуваним в ході розгляду справи законом, не може безпосередньо направити звернення до Конституційної ради. Таким правом на звернення (запит) наділяється суд, який розглядає справу в межах своєї юрисдикції. При цьому, як впливає зі статті Конституції Франції, вказане повноваження суду є його правом, але не обов'язком.

Відповідно до ст. 61-1 Конституції Французької Республіки перевірку допустимості скарги здійснює або Касаційний суд, або Державна рада в залежності від юрисдикції суду, який розглядає справу, в якому було поставлено питання про відповідність застосовуваного закону правам і свободам, закріпленим в Конституції. Рішення Державної ради або Касаційного суду про відмову, оскарженню не підлягають.

Така багатоступенева процедура попереднього розгляду скарги, відсутність у громадянина права прямої подачі скарги до Конституційної ради істотно ускладнюють права громадян на захист своїх прав і свобод. Стан, оголошений неконституційним в ході подальшого конституційного контролю, скасовується з дати опублікування рішення Конституційної ради або з пізнішої дати, визначеної цим рішенням. Рішення Конституційної ради мають обов'язковий характер для органів державної влади, всіх адміністративних та юрисдикційних органів.

До підстав встановлення режиму здійснення виняткових повноважень відносяться серйозна і безпосередня загроза інститутам Республіки, незалежності нації, цілісності її території або виконання її міжнародних зобов'язань та припинення

нормального функціонування конституційних органів державної влади.

Термін дії надзвичайного стану обмежений 12 днями, подальша пролонгація можлива тільки після підтвердження парламенту. Протягом 30 денного терміну дії надзвичайних повноважень Президента Франції за запитом уповноважених посадових осіб Конституційна рада має право перевірити, чи збереглися обставини, що спричинили для надзвичайного стану, і висловити свою думку. Стан облоги декларує уряд на термін в 12 днів, після чого можлива пролонгація, що вимагає дозволу парламенту (ст. 36 Конституції Французької Республіки). Підставами для його введення є зовнішня агресія або збройний заколот [5, с. 40].

На наш погляд, французький підхід до порядку введення особливих режимів і контролю за правомірністю використання надзвичайних повноважень виконавчою владою є ефективною системою взаємодії всіх гілок влади з метою максимальної мінімізації зловживань органів державної влади, в тому числі в сфері прав і свобод людини, і якнайшвидше відновлення нормального функціонування органів публічної влади.

З 1986 року Франція має в своєму розпорядженні конкретний правовий арсенал, що включає спеціалізовані судові органи та законодавство, засноване на постійному пошуку рівноваги між ефективністю боротьби з тероризмом і збереженням публічних свобод, яким визначалися зміни, що вносилися до законодавства під впливом загроз. Серед основних

недавно вжитих заходів слід згадати заборону на виїзд з території країни, адміністративну заборону на в'їзд до країни, заморожування авіарів, блокування вебсайтів, що пропагують тероризм, застосування різних методів збору інформації, проведення обшуків в нічний час в рамках провадження у справах про тероризм, судовий нагляд за французькими громадянами, які повертаються із зон конфлікту, посилення контролю за доступом до об'єктів в ході великих заходів [6, с. 13].

Серйозний характер терористичних актів, скоєних 13 листопада 2015 року, зумовив введення надзвичайного стану на всій території Франції на наступний день після його скоєння. З урахуванням досить тривожного рівня терористичної небезпеки термін дії надзвичайного положення неодноразово продовжувався до 1 листопада 2017 року. Французький законодавець проявив активність в удосконаленні нормативної бази в сфері протидії тероризму після масштабних атак 2015-2016 рр. За короткий проміжок часу були прийняті два закони, які багатьма були охарактеризовані як найбільш репресивні в Європі.

Деякими політиками ці закони називалися вимушеними. Звернімо увагу на те, що цього року вже йшла підготовка до президентської виборчої кампанії, а Президента Франції Франсуа Олланда в ЗМІ відверто називали «ледачим слабаком». В таких умовах було прийнято Закон від 22 березня 2016 р № 2016–339 «Про протидію і боротьбу з невихованістю, проти злочинів у сфері громадської безпеки і громадського транспорту», а також

Закон від 3 червня 2016 року № 2016–731 «Про посилення боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та їх фінансуванням, а також про підвищення ефективності та гарантій кримінального судочинства» [7, с. 76].

Уже в перших статтях Закону від 3 червня 2016 року основна увага приділялася здійсненню контролю за електронним листуванням: встановлювався практичний повний доступ до нього з боку спецслужб (право на копіювання, зберігання і використання як доказів у суді) з доповненням – під керівництвом і контролем судді.

Франція Виступає проти внесення в тексти резолюцій такого поняття, як «повага до релігії», через те, що в цьому випадку релігії будуть зведені в ранг правосуб'єктності. Але якщо релігії будуть визнані суб'єктами права, то це призведе до легітимізації вироків за «богохульство», що своєю чергою відкриє дорогу для небезпечних обмежень свободи вираження думок, зокрема, стосовно релігійних меншин, правозахисників і журналістів [8].

Обмеження являють собою певні юридичні та фактичні наслідки у вигляді «некомфортних» умов для реалізації правових інтересів відповідних фізичних та/чи юридичних осіб, права і свободи яких обмежуються, з одночасним задоволенням певних законних інтересів суб'єкта владних повноважень, який запровадив ці обмеження, або інтересів третьої особи, що зацікавлена у введенні таких обмежень [1, с. 360].

На даному етапі відзначається тенденція формування міжнародних європейських стандартів, які дозволяють реалізувати всі можливості органів прокуратури з охорони та захисту прав і свобод, в тому числі в сфері обмеження особистих (цивільних) прав і свобод людини і громадянина в рамках кримінального правосуддя.

Аналіз Конституції Французької Республіки та окремих законодавчих актів показує, що правомірні обмеження прав і свобод, які здійснюються відповідно до Конституції, не можуть вважатися такими, що порушують права людини, вони слугують гарантіями захисту інших соціальних цінностей: основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, обороноздатності країни та безпеки держави.

У Франції є помітна тенденція відходу від судових гарантій прав людини і переклад багатьох обмежувальних дій на ділянку адміністративного контролю з боку Міністерства внутрішніх справ і органів прокуратури. Не можна не відзначити встановлення жорстких заходів на пересування громадян, щодо яких є лише «достатні підозри» про зв'язки з терористичними організаціями. Вводиться поліцейський контроль, який має схожі риси з адміністративним наглядом щодо умовно засуджених громадян.

Крім того, кримінальна відповідальність за ті чи інші прояви тероризму відрізняються крайньою репресивністю. Разом з тим важливе місце займають заходи з відновлення прав тих

громадян, які постраждали від актів терору. Створено спеціальний фонд, який наповнюється, в тому числі завдяки відрахуванням від конфіскованої власності терористів і тих штрафів, які на них накладаються.

Таким чином, кожна людина має право на безпеку. Без безпеки неможливо гарантувати інші права людини, водночас, для реалізації безпеки у Французькій Республіці допустиме конституційне обмеження прав людини, якщо це порушення передбачене законом, робиться для досягнення легітимної мети та пропорційне до поставлених цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 357–361.
2. Конституція Французької Республіки 1958 г. *Избранные конституции зарубежных стран: учеб. пособие* / отв. ред. Б.А. Страшун. М.: Издательство Юрайт, 2011. 795 с.
3. Омельченко Н. В. Свобода человека как ценность. *Вестник ВГУ. Серия: Философия*, 2012. №1. С. 101–111.
4. The French White Paper on Defense and National Security. *CSS Analyses in Security Policy*, 2008. Vol. 3, №46. P. 1–3. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/94900/css_analysen_nr46-1208_e.pdf.
5. Маклаков В. В. Конституции зарубежных государств. Учебное пособие. М.: Изд. Бек, 2000. 592 с.

6. Организация Объединенных Наций: Национальный доклад, представленный в соответствии с пунктом 5 приложения к резолюции 16/21 Совета по правам человека. Франция. Совет по правам человека. Рабочая группа по универсальному периодическому обзору. Двадцать девятая сессия 15–26 января 2018 года. 32 с.
7. Романовский Г. Б. Ограничения прав человека во Франции в целях противодействия терроризму. *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. Право.* 2017. № 2 (42). С. 72–80. DOI: 10.21685/2072–3016–2017–2–8
8. Свобода религии или убеждений. *Дипломатия Франции.* URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/ru/politique-etrangere/droits-de-l-homme/liberte-de-religion-ou-de-conviction/>

Панасюк О.Т.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права та права соціального
забезпечення Інституту права Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ КОНСТРУКЦІЙ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ТРУДОВОГО ПРАВА

1. Дослідження системності права в цілому та його окремих галузей має значний ступінь актуальності, яка виявляється як на стадії правоутворення та правотворчості, так при безпосередній правореалізації.

У випадках, коли відбувається визначення такого показника дії права (трудового права) як *ефективність* [1], оцінка його системних властивостей трудового права має вирішальне значення.

Не принижуючи значення окремих елементарних об'єктів наукового аналізу, наприклад, таких як окрема норма трудового права, слід вказати на ту особливу роль у реалізації мети та завдань трудового права, яку відіграють певні сукупності, угруповання норм трудового права, які виявляють взаємодію та сумісність окремих їх складових. Такі сукупності елементарних носіїв нормативності (прав та обов'язків) свого часу отримали назву *правових конструкцій*.

Особливості використання правових конструкцій засновані (а) на припущенні існування нормативності не тільки у формі правової норми, а також на так званому (б) *принципі холізму*, притаманному усім системним явищам.

Визначене припущення може створювати вагомі підстави для критики, якщо виходити із існування правової нормативності лише у формалізованих правилах поведінки. Вихід за межі традиційного позитивістського праворозуміння дозволяє зняти можливі методологічні суперечності, які виникають за таким підходом.

Суть *принципу холізму* як ідеї полягає у тому, що ціле завжди є чимось більшим аніж проста сума його складових. Відповідний синергетичний ефект правового впливу на суспільні відносини є наслідком поєднання елементів правової конструкції.

Питання про поняття та особливості правових конструкцій історично є прерогативою загальної теорії права. Праці відомих у різні часи теоретиків права Коркунова М.М., Алексєєва С.С., Черданцева О.Ф. та ін. доводять цю обставину.

2. Застосування правових конструкцій не є простим. Воно вимагає значних зусиль та дотримання значної кількості умов.

Відбудовування «ланцюжків» прав та обов'язків як елементів правових конструкцій є кропітким завданням і для правознавця – теоретика і для юриста практика.

Головні «ризики» визначення елементів правової конструкції (прав, обов'язків, мети та ін.) виникають тоді, коли їх

слід відтворювати та застосовувати в умовах відсутності прямої текстувальної фіксації тобто шляхом *тлумачення*.

Понятійний апарат трудового права сприйняв поняття права конструкція. Але, його вживання подекуди має інтуїтивний характер. Складний зміст тих чи інших трудових відносин, висновок їх, так би мовити, агрегатну структуру вважаються достатніми аргументами на користь застосування поняття права конструкція. Зусилля для загально – теоретичного обґрунтування практично не прикладаються. Так, трудовий договір визначається як права *множинна* (курсив – ОП) конструкція [2, с. 53]. Однак опис окремих складових не створив повної уяви про таку конструкцію, оскільки відсутні описи відповідних *правообов'язів*.

Негативними прикладами при правозастосуванні можуть вважатись ситуації «не добудування» конструкцій, пов'язані із реалізацією працівником права на відпочинок.

Так, обґрунтовано та беззаперечно визнаються право працівника на вивільнення від роботи на час святкових днів, визначених КЗпП, або право працівника на отримання відпустки. Однак, відповідь на запитання про наявність обов'язку працівника святкувати (приймати участь у святкових заходах) або обов'язку працівника «йти» у відпустку, навіть у представників науки трудового права буде неоднозначною хоча відповідні правові конструкції передбачають їх існування.

Пояснення цієї обставини полягає у тому, що «горизонтальна» кореспонденція як зв'язок *права* однієї особи та

обов'язку іншої особи усвідомлюється та визнається. А «вертикальна» кореспонденція права особи по відношенню до певного блага з її ж обов'язком стосовного того ж блага часто густо ігнорується.

Тому відпустка сприймається тільки як можливість працівника, а значить покладається на його розсуд навіть у тих випадках, коли роботодавець свої обов'язки стосовно надання відпустки виконав у повному обсязі. Це утворює загрозу інтересам роботодавця, у тому числі дає підставу для застосування штрафів за порушення законодавства, тягне за собою витрати додаткові витрати роботодавця. Крім того, у випадку відмови працівника від наданої роботодавцем відпустки мета надання відпустки, визначена в момент прийняття відповідного правового акту, залишається нереалізованою. Це є порушенням інтересів як працівника так і суспільства.

Приймаючи до уваги той факт, що кожен елемент тієї чи іншої правової конструкції (кожна правова норма, кожен правовий акт) у переважній більшості випадків є не випадковим результатом дії різного роду чинників у певний історичний момент, втрату зв'язку із умовами правоутворення слід вважати недоліком законодавчої техніки.

Ту обставину наскільки важливою є виваженість та обґрунтованість тверджень про «застарілість» тих чи інших конструкцій трудового права та заснованих на них пропозицій щодо скасування певних норм доводить сучасна історія трудового права.

Як не дивно виглядає, але серед представників науки трудового права чимало прихильників доведення застарілості КЗпП лише вказівкою на дату його прийняття. Досвід застосування кримінального кодексу Фінляндії дає чудовим приклад того, що не дата прийняття правового акту, а дієвість конструкцій, закріпленим ним, або її втрата дає привід для постановки питання перегляд його змісту.

Обережність щодо зміни тексту КЗпП обґрунтовується й тим, що значна частина елементів правових конструкцій (прав та обов'язків) є виникають як результат різних видів тлумачення, яке накопичується із часом і відграє чи малу роль у регулюванні трудових відносин, вирішенні трудових спорів тощо. Скасування норми неминує змінює, а частіш всього руйнує накопичене тлумачення, а значить змінює усталену практику застосування норм.

Наприклад, так відбулося коли цілком сприйняті практикою функціонування трудових відносин правові наслідки фактичного допуску до роботи після зміни редакції статті 24 КЗпП у 2014 році втратили однозначність сприйняття. І хоча зміни мали на меті подолання певних негативних виявів так званої неформальної зайнятості, захист інтересів безперечно зменшився.

Таким чином, очевидним є той факт, що якість нормативності права (трудового права) як запорука його ефективності дії, визначається на стадії правоутворення та правотворчості. *Прийом (метод) дотримання правових*

конструкцій при моделюванні поведінки учасників відносин відіграє значну роль у встановленні якості нормативності в усіх формах, визначаючи при цьому у т. ч. особливості правозастосування. Практичну реалізацію вказаного прийому має забезпечувати особлива експертиза текстів нормативних актів, а також формування правосвідомості, акцентованої на використанні правових конструкцій, на стадій професійної юридичної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ефективність норм трудового права свого часу була предметом ґрунтовного аналізу, проведеного В. І. Нікітінським, викладеного у монографії «Эффективность норм трудового права», яка була видана у 1971 році, та, яка, без сумніву, дала поштовх для проведення загально – теоретичного дослідження, оприлюдненого у вигляді монографії у 1980 році під назвою «Эффективность правовых норм».
2. Гетьманцева Н.Д. Трудовий договір як множинна правова конструкція. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2019. Том 3. С. 49 – 54.

Подорожна Т. С.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії держави і права
Львівського торговельно-економічного університету,
м. Львів*

ПРАВОТВОРЧІТЬ ТА СУДОВО–ІНТЕРПРЕТАЦІЙНЕ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Під правотворчістю заведено розуміти діяльність органів публічної влади щодо створення, зміни та скасування правових норм, закріплених у нормативно-правових актах. Процесу правотворчості передують цілеспрямоване пізнання соціальних та економічних потреб, що обумовлюють державно-владний інтерес у правовому врегулюванні суспільних відносин. Взаємопов'язаний характер із правотворчістю мають юридичні та суспільно-політичні наслідки вступу в силу правових норм, зокрема у випадку внесення змін до чинного законодавства. Зважаючи на це, правотворчість визначається як складна за своїм призначенням діяльність, що складається з узгоджених послідовних дій і рішень уповноважених суб'єктів. Її завершальним етапом є правовий акт, що містить владне волевиявлення органу публічної влади або посадової особи. Реалізація прийнятих юридичних норм, які прописані в нормативному акті, породжує практичне правозастосування, або правозастосовну діяльність.

Принагідно зазначимо, що одна з гілок влади – судова влада – здійснює функцію, спрямовану на досягнення

конституційності, законності і правопорядку, шляхом вирішення правових спорів, соціальних конфліктів, встановлення юридичних фактів, застосування заходів відповідальності для охорони і захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина й інших суб'єктів правовідносин. Відповідно до ч. 1 ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [1]. Так само ст. 5 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» гарантує, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Особи, які привласнили функції суду, несуть відповідальність, установлену законом [2].

У конституційному механізмі поділу влади судова гілка покликана врівноважувати законодавчу і виконавчу влади, стримувати їх від неправомірних діянь, гарантуючи тим самим верховенство права і побудову правової держави. Суди зобов'язані застосовувати Конституцію України, закони та інші нормативні акти, прийняті правотворчими органами в межах їхньої компетенції.

Основу правосуддя становить судове правозастосування, яке являє собою юрисдикційну діяльність, що полягає в обов'язку суду вирішувати у встановленій процедурі конкретні юридичні справи і, керуючись нормами права, що регулюють досліджувані відносини, приймати по них державно-владні розпорядження.

На перший погляд, формальним підсумком судового правозастосування і його документальним результатом слугує видання судового акта у вигляді рішення, постанови, вироку тощо. Відповідно, судова влада не наділена правотворчою функцією, а суди не мають прямих нормотворчих повноважень. Водночас ми переконані, що відбулися певні зміни, викликані різноманітним суспільно-політичною та правовою дійсністю, організаційні форми якої не завжди збігаються з теорією поділу влади в її традиційному розумінні. Одним з таких проявів стало впровадження елементів нормативності судових рішень, винесених при здійсненні конституційного правосуддя й узагальненні матеріалів судової практики судів загальної юрисдикції та практики Верховного Суду. Тож результатом діяльності суб'єктів судової правотворчості є прийняття судового правотворчого акта. Прийнятий судовий правотворчий акт повинен мати ієрархічний пріоритет перед усіма актами, прийнятими до моменту набуття чинності судовим правотворчим актом. Судові правотворчі акти видаються в межах компетенцій судового органу державної влади, тобто вони мають підзаконний характер, тому їхній зміст не повинен суперечити закону, але може доповнити чи конкретизувати його правові приписи [3, с. 126–127].

З огляду на зазначене, у науковій літературі набула поширення думка про становлення нового юридичного феномену – судової правотворчості. Одні прихильники цієї концепції посилаються на її несуперечливість класичній теорії поділу

влади, інші пропонують законодавчо наділити суди власними правотворчими повноваженнями, які сприяли б більш якісній регламентації суспільних відносин. Більшість авторів, які дотримуються розширювального підходу до функцій судової влади, зараховують судову правотворчість до компетенції тільки вищих судів – Конституційного Суду України при реалізації ним судового конституційного контролю та Верховного Суду під час узагальнення судової практики у вигляді видання постанов пленуму. Однак деякі автори виявляють правотворчу юрисдикцію у всіх судових органів незалежно від їхньої компетенції та інстанційного розташування.

Досліджуючи правомірність тієї чи іншої позиції, доцільно навести думку М. Козюбри, який зауважує, що між судовим тлумаченням і правотворчістю межі настільки тонкі і рухливі, що їх більш-менш повна регламентація законом неможлива. У кращому разі законом можуть бути зафіксовані лише загальні критерії – орієнтири, які суди брали б за основу під час визначення меж своєї інтерпретаційної і правотворчої діяльності. Основним же принципом такої діяльності має і надалі бути принцип самообмеження. Будь-яка судова правотворчість, а тим більше правотворчість у «складних справах», коли виникає потреба (необхідність) в ухваленні судового рішення, яке може викликати сумнів з позицій його відповідності принципу розподілу влади, таке рішення має прийматися тоді, коли, зваживши всі аргументи «за» і «проти», суд дійде висновку, що захист права людини, яке є предметом його розгляду, неможливе

без створення ним відповідного правоположення нормативного характеру. Інакше кажучи, коли аргументи забезпечення прав людини виявляються вищими (переконливішими) в ієрархії цінностей за аргументи дотримання принципу розподілу влади в конкретній ситуації. Права людини – це і є той базовий критерій – орієнтир, який визначає межі судової правотворчості [4, с. 46].

Згідно із ст. 2 Проекту Закону України «Про правотворчу діяльність» правотворча діяльність – це діяльність з планування, розробки проекту нормативно-правового акта (його концепції) та прийняття (видання) нормативно-правового акта, метою якої є правове врегулювання та/або охорона суспільних відносин [5]. Окрім того, ст.1 зазначеного Закону встановлює, що положення цього Закону не поширюються на: «закони про внесення змін до Конституції України; міжнародні договори України; акти, пов'язані із підписанням, ратифікацією, затвердженням, прийняттям міжнародного договору України або приєднанням до нього, а також припиненням чи зупиненням його дії; рішення та висновки Конституційного Суду України; судові рішення тощо (курсив наш. – Т. П.)» [5].

Отже, під час дослідження співвідношення правотворчості і судово-нормативної інтерпретації потрібно виходити з того, що під правотворчістю і судово-інтерпретаційною діяльністю розуміються різні види державної діяльності з огляду на відмінності в компетенції органів, що їх реалізують. Правотворчість завжди первинна у створенні і розвитку правової системи держави, а судово-нормативна інтерпретація сприяє її

ефективному функціонуванню. Така схема взаємин правотворчих органів і судів виступає елементом механізму, що забезпечує поділ та узгодженість єдиної державної влади. При цьому важливо відзначити наявність творчої складової в судовому правозастосуванні, зокрема у справах в судах загальної юрисдикції. А втім, деяка схожість, навіть збіг, змістовних і формальних параметрів, пов'язаних з пошуком, порівнянням, з'ясуванням сенсу, оцінкою правових норм, використовуваних прийомів, зближує правотворчість і судове правозастосування, не приводячи до утворення їх повної або часткової спільності. Аналогічно підтримується і функціональний баланс між законодавчою, виконавчою і судовою владою як відокремленими гілками єдиної державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: (дата звернення: 10.09.2021).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402–VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 10.09.2021).
3. Соломонюк О. Роль правотворчих актів у судовій правотворчості. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 126–127.
4. Козюбра М.І. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя. *Право України*. 2016. № 10. С. 46–4–48.

5. Проект Закону України «Про правотворчу діяльність» від 23.06.2021. Офіц. вебпортал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355 (дата звернення: 10.09.2021).

Припхан І.І.

кандидат юридичних наук, доцент,

адвокат,

м. Івано-Франківськ

ПРАВОТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Розвиток України як незалежної, демократичної, соціальної держави значною мірою залежить від потужного законодавства, тобто чітко встановлених норм, що регулюють суспільні відносини. При цьому, особливої актуальності набуває процес правотворчості, що здійснюється різними за своєю природою суб'єктами. До сьогодні в доктрині права проблема правотворчості народу не знайшла загальноприйнятого вирішення.

Водночас, точаться активні дискусії щодо самого розуміння правотворчості. Окремі вчені взагалі наголошують на тотожності понять «правотворчість» та «нормотворчість». Наприклад, С. Алексєєв, стверджує, що правотворчість – це заключний етап правотворення, на якому відбувається процес «творення права», тому нормотворчість охоплює всі види форми й способи формування права [1, с. 5]. О. Скакун вважає, що правотворчість – це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана з установленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм. Правотворчість виражається у

формуванні, систематизації, прийнятті й оприлюдненні нормативно-правових актів [2].

Юридична енциклопедія визначає правотворчість як напрям діяльності держави, пов'язаний із офіційним закріпленням норм права шляхом формування приписів, їх зміни, доповнення та скасування [3, с. 51]. М. Кельман, О. Мурашин, Н. Хома правотворчістю називають форму владної діяльності уповноважених суб'єктів (передусім держави), спрямованої на утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких в чинній юридичній системі запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми [4, с. 346]. М. Грушевський, характеризуючи правотворчість, окремо вказував на роль народу в цьому процесі. Під правотворчістю вчений розумів процес, яким суспільство, народ, держава творить форми державної та суспільної організації, комбінує і пристосовує до потреб нового життя, приватного і суспільного, елементи звичаєвого права, традиції, старе право, впливи найновіших правових систем [4, с. 346].

С. Чабур при класифікації правотворчості застосовує критерій за суб'єктом правотворчості, й виокремлює, зокрема: державну, народну, делеговану, відомчу, локальну, судову, міжнародну правотворчість [5, с. 6].

Визнання народу окремим суб'єктом правотворчості є запорукою збереження балансу інтересів у державно-владних рішеннях та відображенням у них громадської думки. Водночас,

участь народу у правотворенні є однією з форм безпосередньої демократії.

Актуалізація питання правотворчості народу відбулась у зв'язку із прийняттям 26 січня 2021 року Закону України «Про народовладдя через всеукраїнський референдум» [6]. Адже значний період часу ці суспільні відносини були поза межами правового регулювання в Україні. В самому Законі міститься застереження, що положення вищевказаного Закону не застосовуються до суспільних відносин, що пов'язані із реалізацією права на народне волевиявлення у формі референдумів, крім питань відповідності проекту нормативно-правового акта, що виноситься на референдум, встановленим у цьому Законі загальним принципам правотворчої діяльності. До таких принципів правотворчої діяльності відносяться: принцип верховенства Конституції України, принцип дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини, принцип демократичності, принцип відкритості та гласності, принцип правової визначеності, принцип пропорційності, принцип доцільності та обґрунтованості, принцип системності та комплексності, принцип наукового забезпечення та принцип ресурсної забезпеченості.

Саму правотворчість народу варто розглядати через кілька складових, зокрема, виявлення суспільних відносин, що потребують врегулювання на законодавчому рівні можна розглядати через народну законодавчу ініціативу (президентський законопроект про народну законодавчу

ініціативу внесено до порядку денного шостої сесії Верховної Ради України, яка розпочала роботу у вересні 2021 року), а встановлення, зміна чи скасування законів з метою такого регулювання вже безпосередньо проявляється на всеукраїнському референдумі.

Безпосередня участь громадян в правотворчому процесі може знаходити свій прояв як на стадії ініціативи прийняття нормативно-правових актів (народна законодавча ініціатива, звернення з відповідною ініціативою до народних депутатів України тощо), так і участі в їх обговоренні і узгодженні проєктів чи вже безпосередньому їх прийнятті на всеукраїнському референдумі.

Визнання правотворчості народу окремим видом правотворчості є дещо умовним, оскільки всеукраїнський референдум є лише заключним етапом правотворчості, на якому відбувається затвердження нормативно-правового акту. При цьому, громадянам пропонується виключно підтримати або ж не підтримати прийняття конкретного закону, а от його розробка попередньо здійснюється в компетентних органах державної влади.

Факт участі громадян в референдумі дозволяє розглядати його як особливий демократичний вид правотворчості громадянського суспільства. Рішення прийняті всуукраїнським референдумом володіють вищою юридичною силою і не потребують будь-якого затвердження. Такі рішення виступають

основою правотворчої та правозастосовчої діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Саме через всеукраїнський референдум Український народ реалізує свої повноваження правотворчості, що надає прийнятому законопроекту сили закону, який за своєю юридичною силою не поступається законам, прийнятим представницьким органом влади. Навіть більше, як наголошує В. М. Шаповал, деякі вчені вважають, що акти, прийняті або затверджені на референдумі, мають вищу юридичну силу порівняно з аналогічними за предметом і об'єктом регулювання актами, прийнятими парламентом. На їх думку, доказом такої відмінності у силі є те, що за загальним правилом закони-парламентські акти можуть бути змінені законами-референдними (референдарними) актами, але зворотна послідовність відповідних змін є недопустимою. На політичному рівні референдум нерідко протиставляють парламенту і розглядають як раціональний заміник стосовно діяльності органу законодавчої влади чи його верхньої палати або навіть як засіб залучення виборчого корпусу до розв'язання політичних конфліктів, котрі виглядають як конфлікти між різними державними органами. Наведений підхід означає своєрідну недовіру виборному політичному представництву, його нібито другорядність і навіть вторинність по відношенню до безпосереднього здійснення влади її носієм — народом. Проте відмінності між законами-референдними актами і законами

парламентськими актами в юридичній силі існують тільки тоді, коли це прямо застережено в конституції [7, с. 310].

Таким чином, правотворчість народу є особливою формою правотворчості, що полягає у встановленні, зміні чи скасуванні правових норм. Визнання правотворчості народу самостійним видом правотворчості потребує окреслення її сутнісних ознак. По-перше, правотворчість народу є формою його владної діяльності, пов'язаної із прийняттям, зміною чи скасуванням правових норм. По-друге, саме Український народ виступає суб'єктом правотворчості (громадяни України, що наділені правом голосу). По-третє, вказана форма правотворчості безпосередньо реалізується народом на всеукраїнському референдумі. По-четверте, зміст правотворчості народу визначається предметом референдуму як форми правотворчості народу, зокрема, ним є не будь-яке рішення, а нормативно-правовий акт. По-п'яте, акти всеукраїнського референдуму мають вищу юридичну силу, є обов'язковими для виконання і не потребують ніякого затвердження державними органами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеев С.С. Проблемы теории и права : курс лекции. Свердловськ, 1971. 401 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави та права : підручник. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pagescat-51.htm> (дата звернення: 25.11.2021).

3. Бобровник С. В., В. Є. Щебельський. Правотворчість. Юридична енциклопедія : у 6 т. Київ: Укр. енцикл., 2003. Т. 5. С. 51.
4. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. Львів: Новий Світ, 2000, 2003. 584 с.
5. Чабур С.В. Функціонування механізму правотворчості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01. Івано–Франківськ, 2018. 22 с.
6. Про народовладдя через всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69060
7. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм: Монографія. К.: Юридична фірма «Салком»; Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

Середюк В. Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник територіального сервісного центру №8049
регіонального сервісного центру
ГСЦ МВС (філія ГСЦ МВС),
м. Київ*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

На сучасному етапі розвитку правової науки є багато методів тлумачення норм права. Під впливом прогресивного динамічного духу теперішнього часу вивчення методів тлумачення переважно орієнтоване на майбутнє. Водночас великий науковий інтерес представляє виявлення джерел правотлумачної діяльності за допомогою якого можна простежити передумови й динаміку розвитку права в цілому.

Фрідріх Карл фон Савінії, переосмислюючи твори Гете стверджує, що «тріумфом історичного дослідження буде, якщо вдасться досліджуване як щось пережите, викласти як таке, що безпосередньо розглядається, і якраз у цьому випадку обидва погляди, історичний і практичний, пронизують один одного. Але не завжди вдається розпізнати цей своєрідний дух історії, а намір працювати тільки заради цієї нагороди, і не менш цього, неминуче призводить до абсолютно поверхневого трактування, яке при пустих претензіях на дух на ділі є більш безплідним, ніж протилежне, суто матеріальне прагнення» [1].

Серед всіх найдавніших цивілізацій найбільший внесок в розвиток методик тлумачення здійснила юдейська, римська та грецька традиції. Тлумачення права в рамках даних соціальних спільнот було обумовлене сакральним началом.

Закони пишуться не для юристів, а для звичайних людей. Тому їх міст повинен бути ясний. Закон говорить з усіма однаково (*lex uno ore omnes alloquitur*). Процес витлумачення протікає в свідомості людини у формі різних внутрішніх інтелектуально-вольових операцій (з'ясування вимог норм), що знаходять вираження зовні (роз'яснення) у формі інтерпретаційного акта, юридичної поради. З'ясування та роз'яснення норм права – це дві взаємопов'язані сторони процесу тлумачення. Глибоке розуміння нормативно-правового акта породжується ясністю щодо тлумачення норм права. За текстом норм права лежить їх зміст. Справа не обмежується лише розшифруванням текстів. Інтерпретатор розкриває зміст правових явищ, що знаходяться за текстом норми права, волі суб'єкта правотворчості [2, с. 47].

Найпотужніший поштовх розвитку інтерпретаційного процесу в древньому юдаїзмі здійснила Тора – найвищий за силою регулятор суспільних відносин в Стародавньому Ізраїлі. Святе Письмо стало джерелом розвитку давньоюдейської інтерпретації як самостійної, науково обґрунтованої діяльності та визначило становлення юридичного тлумачення. Бувши первинним і основним об'єктом інтерпретації, Тора вже в своєму текстуальному викладі і структурі заклала причини і

необхідність її тлумачення (невизначеність тексту, поєднання абстрактності та казуїстичності у викладі норм, відсутність хронології), які в сукупності з численними зовнішніми факторами стимулювали розвиток інтерпретації.

У Старому Завіті, крім етичних і релігійних норм була велика кількість норм правового характеру, які також потребували тлумачення, що сприяло розвитку системи методів тлумачення. Серед них можна виокремити такі, як умовивід за аналогією; висновки з тотожних понять; обмежувальне тлумачення; розширене тлумачення; доведення до абсурду тощо.

Висновки з тотожних понять створювали прецеденти, що дозволяли застосовувати такий метод тлумачення як конструювання загального посилання для кількох регулятивних норм. Обмежувальне тлумачення, коли законодавче формулювання було в узагальненій формі, а її буквальне застосування суперечило канонам здорового сенсу, і, таким чином, сенс норми конкретизували і звужували за допомогою тлумачення; розширене тлумачення, тобто розширення сенсу правового припису; порівняння паралельних уривків у випадку виявлення в Торі норм, що суперечать одна одній. В такому випадку юдейські інтерпретатори вважали, що розв'язання колізії можливе лише шляхом знаходження третьої норми, що узгоджує дві попередні. Метод доведення до абсурду часто використовувався юдейськими інтерпретаторами з метою пом'якшення і гуманізації норм Святого Письма, що стосуються кримінальної відповідальності і покарань. Виділяючи

особливості давньоюдейської інтерпретації, слід зазначити, що вона дозволяла створювати як нові норми, поряд з положеннями Тори, так і здійснювати тлумачення в межах старозавітних приписів. Останнє ріднить юдейську інтерпретацію з сучасним правовим тлумаченням. Однак при цьому необхідно відзначити і унікальні риси, властиві виключно юдейській інтерпретації – це породження нею феномена «тлумачення на тлумачення», коли чергові результати інтерпретації норм Тори ставали одночасно причиною і об'єктом подальшого тлумачення. Саме така інтерпретаційна методика стала головним фактором динаміки юдейської правової системи, сприяв подоланню зайвого догматизму поряд зі збереженням і повагою древніх традицій [3, с. 264-265].

Особливий вплив на розвиток методології тлумачення норм права здійснила герменевтика як наука про правила тлумачення (екзегетика) біблійних текстів, творів поетів, філософів, письменників, учених. Особливий імпульс герменевтика отримала у зв'язку з діяльністю Аврелія Августина в контексті його тлумачення Святого Письма. Цікаво, що на герменевтику часів Середньовіччя звернули увагу юристи як на особливий напрям догматичної юриспруденції, основи якої були закладені ще глосаторами, які інтерпретували норми римського права з метою встановлення їх первинного змісту і пристосування до економічного життя середньовічної Європи [4, с. 110].

Поряд з «правоутворюючим» римська юриспруденція застосовувала і тлумачення в межах норми. Дана обставина в сукупності з переважним правовим характером римської інтерпретації визначила наступну систему використовуваних нею методів: широке застосування логічної і граматичної інтерпретації; обґрунтування на основі аргументів попередників; виведення з наявних норм загального принципу для підведення під нього інших однорідних положень; застосування юридичних фікцій; тлумачення на основі загальних принципів права (природи речей, справедливості, загального блага тощо).

Зіставлення юдейської і давньоримської інтерпретації дозволяє зробити висновок про подібність більшості вироблених ними методик тлумачення права. Принципова відмінність, однак, полягає в використанні інтерпретаторами раніше даних тлумачень. Якщо в Стародавньому Римі інтерпретації авторитетних юристів практично не отримували свого подальшого смислового розвитку в працях наступних поколінь і слугували аналогами законодавчих норм, просте посилання на них були достатніми аргументами в суперечці, то судження юдейських інтерпретаторів як правило піддавалися подальшому тлумаченню. У стародавньому юдаїзмі розвиток інтерпретаційних положень і зіставлення їх з текстами Тори стало традицією, яка сформувала цілу систему актів тлумачення, яка, переважно дотримувалася нормативних кордонів священних текстів, ніж римська інтерпретація [3, с. 269].

У Стародавній Греції теж були закладені основи тлумачення норм права, яке поділялось на буквальне, розширювальне і обмежувальне; неофіційне і офіційне; доктринальне і професійне. Давньогрецькі юристи тлумачили норми права, виходячи з букви або з духу закону. Дані досягнення згодом доповнювалися і вдосконалювалися в інших державно-правових системах.

Згідно з аналізом наявних джерел, в Стародавній Греції велике значення надавали правильному розумінню змісту норм права. Як доказ можна навести рядки Еннія, які він вклав в уста свого Піфійського Аполлона, на підставі яких народи, царі і всі громадяни від нього «ради чекають». Це можна побачити на прикладі законів Лікурга. Як зазначено в одній з його ретр, вони не були писаними, але при цьому міцно увійшли в спосіб життя людей, «зжилися» з ними. Спосіб життя спартанців підтверджує, що зміст законів точно перетворювався в життя. На цьому наголошується висловлюваннями Сократа, який стверджував: спартанець Лікург ніколи не підняв би Спарту над іншими державами, якби не вселив у неї в високого ступеня дух покори законам. Якщо закони, необхідні для щастя і моральної досконалості громадян, виконувалися добровільно, при цьому будучи не письмовими, а передавалися з вуст в уста, це означає, що в спартанській державі проводилася правильна їх інтерпретація [5].

Підсумовуючи, акцентуємо на тому, що норми права, нормативно-правові акти, зокрема закони, видаються не тільки

для юристів, але і для пересічних громадян. Для того, щоб норми права були зрозумілі невизначеному колу осіб, необхідно застосовувати правила юридичної техніки і давати тлумачення норм права. Тлумачення є діяльністю зі встановлення змісту норми права. Своєю чергою для встановлення правильного змісту норми права необхідно, щоб тексти нормативно-правових актів були складені правильно. Таким чином, методики тлумачення юдейської, римської та грецької традиції лягли в основу сучасних прийомів і засобів правотлумачної діяльності та сприяють більш правильному застосуванню норм права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. з курсу тлумачення прав. актів для суддів, що проходять підвищ. кваліфікації, і канд. на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку / В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема та ін.; за ред.: В. Г. Ротань. Х.: Право, 2013. 752 с.
URL:https://chtyvo.org.ua/authors/Samsin_Ihor/Novitnie_vchennia_pro_tlumachennia_pravovykh_aktiv/
2. Онищук І. І. Правовий моніторинг: проблеми методології, теорії та практики: монографія. Івано–Франківськ – Дрогобич: Коло, 2017. 512 с.
3. Малиновская Н. В. Исторические корни методических основ современной правовой интерпретации. *Вестник ВГУ, серия: лингвистика и межкультурная коммуникация*, 2008 (2). С. 263–269.

4. Шелестов К. О. Праворозуміння та герменевтика. *Актуальні проблеми держави і права*, 2009. Вип. 50. С. 108–114.
5. Недилько Ю. В. Толкование правовых норм и его значение для развития древнегреческой юриспруденци. URL: <https://www.sovremennoepravo.ru/>

Сьох К. Я.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ*

РОЛЬ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ЗАКОНОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Розвиток демократичної, правової, соціальної держави України напруму залежить від прийнятого законодавства. На сьогодні напрямок вдосконалення законодавства є пріоритетним для України. Законотворець намагається вдосконалити нормативно-правові акти відповідно до європейських стандартів, переймаючи досвід. Разом з досвідом у законодавство України потрапляють запозичені терміни, які є зовсім нові для мови України. Тому це привертає неабияку увагу науковців та правників.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: проекти нормативно-правових актів і актів індивідуальної дії органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування складаються відповідно до стандартів української правничої термінології, що встановлюються Національною комісією зі стандартів державної мови [3]. Виходячи з норми Закону, законотворець зобов'язаний використовувати українську правничу термінологію.

Історично так склалося, що на українську мову мали вплив мови іншомовного походження, наприклад російська мова, у законодавчих актах мала свій відбиток довготривалий час, а на сьогодні, у законопроектах вживаються запозичені терміни з англomовним походженням. Оскільки, у законопроектах повинна вживатися українська правнича термінологія, вжиті терміни мають бути аргументовані та введенні в українську мову.

В основу правничої термінології покладений відповідний термін юридичного спрямування якого законотворець використовує при розробленні закону. Від правильності оперування термінами залежить сутність норми закону, тому важливо використовувати їх знаючи чітку аргументацію.

Останнім часом правничу термінологію прийнято розглядати в контексті юридичної лінгвістики, тобто поєднання мови та права, про лінгвальні засоби вираження правових понять і категорій, мовностилістичні ресурси у сфері правової комунікації. Основними характеристиками мови права є точність, офіційність, логічна послідовність, високий рівень стандартизації. Як правило використовується юридична мова у сферах законодавства, судочинства, адвокатури та інших [2, с. 126].

Виходячи з цього, можна зазначити що законотворець зобов'язаний покладати в основу законів юридичні терміни офіційної юридичної мови, які мають чітке аргументування. Від цього залежить формування правової норми, якість всього законопроекту та інших нормативно-правових актів.

Юридичний термін – це слово (або сполучення слів), що вживається в законодавстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття, що має точний і визначений зміст, та відрізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю [1, с. 39].

Отже, розуміючи сутність юридичного терміну, слід зазначити, що законотворець використовуючи юридичні терміни, повинен знати його сутність та застосовувати лише там де їхнє значення очевидне й однозначне і не допускає неясності та сумнівів.

Слушна думка, А. Шепелева, який зазначає, що зберігаючи зовнішній вигляд слова, термін повністю від нього відокремлюється на своїм змістом. Звичайне слово пізнається через його зовнішню форму, а у терміна на першому місці перебуває його зміст [4].

Використовуючи термін, який не має схожості з іншомовними словами в рідній мові, є більш точним та конкретним, оскільки за його допомогою є більше можливостей уникнути небажаної багатозначності. Але, слід зазначити, що часто запозичуються та використовуються в законопроектах й такі терміни, які не дають нового, паралельного найменування відомим предметам і поняттям. Як приклад можна навести такі терміни, як: фр. авторитарний – укр. самодержавний, лат. інкримінувати – укр. звинувачувати, фр. глобальний – укр. загальний, лат. фальсифікація – укр. підроблення, грец. автентичний – укр. справжній тощо. Аналізуючи чинні закони

можна зазначити, що останнім часом вживаються термінологія іншомовного походження, хоча в українській мові є юридичні терміни які можна використати взамін іншомовним. У Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» зазначено про використання української правової термінології, тому у законопроекті повинен використовуватися термін української мови, а не іншомовного походження. Термін іншомовного походження може бути використаний лише у випадку виключення, коли він немає заміни українською правовою термінологією.

Висновки: Правнича термінологія має велике значення на законотворчий процес, адже саме від неї залежить якість закону та інших нормативно-правових актів. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом в законах України з'явилося безліч нових термінів, запозичених з країн ЄС. Імплементуючи європейську правничу термінологію український законотворець повинен використовувати українську правову термінологію і лише як виключення європейську. Використовуючи запозичений термін законодавець зобов'язаний знати його точне значення на мові оригіналу. Це дасть можливість уникнути незрозумілості і колізій у нормах закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Любченко М. Юридична термінологія: поняття, особливості, види. Монографія. Харків: «Права людини». 2015. 278 с.

2. Миронюк С.С. Роль юридичної термінології у формуванні мовленнєвої культури студентів – правознавців/ Дослідження з лексикології і граматики української мови. №15. 2014. С. 125-132.
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
1. 4. Shepelev, A. N. (2003). Terminosistema i rol terminov v yazyke prava [The terminology and the role of terms in the language of law]. *Vestnik TGU – Bulletin of TSU*, 2 (30), 50-52 [in Russian].

Сворак С. Д.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового Юридичного інституту ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ*

УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Формування та розвиток інститутів місцевої публічної влади сьогодні стає важливим кроком до становлення і розбудови правової держави та громадянського суспільства. Сучасний етап розвитку України та євроінтеграційні процеси вимагають нового розуміння і трактування місця та ролі органів місцевого самоврядування як базової демократичної інституції держави.

Розглядаючи функції місцевого самоврядування, варто класифікувати їх за об'єктами або певними сферами муніципального життя. Такими є політична, економічна, соціальна, культурна та екологічна (природоохоронна) сфери [1, с. 62].

Аналізуючи об'єктний склад місцевої публічної влади, доцільно відзначити, що М. Баймуратов та Т. Буряк характеризуючи дефініції місцевого самоврядування, виявили генетико–онтологічний зв'язок між основним суб'єктом місцевого самоврядування та його об'єктом, який виступає

основною телеологічною домінантою локальної демократії [2, с. 49].

Тож, характеризуючи та визначаючи основні ознаки місцевої громади, слід зазначити, погоджуючись із М. Баймуратовим, що спільними для всіх є: територія, населення, почуття спільноти яка соціально взаємодіє.

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, земля, природні ресурси, що зобов'язує управляти на місцях, раціонально використовуючи та витрачаючи бюджетні кошти та ресурси в інтересах громади. З метою легітимації використання фінансів та природних ресурсів, експлуатації рухомого та нерухомого майна Ст. 144 Конституції України визначає, що органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення які є обов'язковими до виконання на відповідній території [3, с. 103].

З огляду на ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року [4]. Ради в межах своїх повноважень приймають нормативні та інші акти у формі рішень, виконавчий комітет теж приймає рішення, а до повноважень сільського, селищного та міського голови відноситься видання розпоряджень [5, с. 270].

Рішення та розпорядження місцевих органів публічної влади мають офіційний характер, скріплюються синьою печаткою органу місцевого самоврядування, а якщо вони є

нормативно–правовими то підлягають державній реєстрації та офіційному порядку.

Метою прийняття органами місцевого самоврядування нормативно-правових актів у формі рішень є розв’язання проблем життя громади та питань місцевого життя, які полягають у безпосередньому забезпеченні життєдіяльності села, селища, міста, чи громади і зачіпає інтереси кожного жителя [6, с. 5].

Нормативно-правові акти місцевих рад видаються не від імені держави, а від імені та в інтересах жителів певної території. Причому, найважливішою умовою ефективного функціонування нормативно-правових актів місцевого самоврядування є чітко виражена ієрархія, яка полягає в тому, що норми представницьких органів територіальної громади не можуть виходити за межі встановлені нормами територіальної громади [7, с. 120].

У теорії муніципального права акти органів місцевого самоврядування поділяються на два типи – нормативні та індивідуальні. Нормативними прийнято вважати статут територіальної громади, регламент місцевої ради, рішення нормативного характеру та публічно-правові договори.

Провідне місце серед актів органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб за твердженням М. Петришиної займають статuti територіальних громад, рішення рад, розпорядження сільських, селищних, міських голів, рішення виконавчих комітетів місцевих рад [6, с. 11].

Таким чином, зовнішньою формою реалізації управлінської владної діяльності органами місцевого самоврядування виступають, власне, акти місцевої публічної влади прийняті у відповідності до Конституції та Законів України, які передбачають обов'язкову державну реєстрацію нормативно-правових документів.

Реєстрації підлягають нормативно-правові акти будь-якого виду, якщо у них є одна або більше норм, які торкаються прав свобод та інтересів громадян проголошені й гарантовані Конституцією України.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року, прийняття регламенту ради віднесене до виключної компетенції сільських, селищних чи міських рад з обов'язковим затвердженням не пізніше ніж на другій сесії.

У зв'язку з реформою органів місцевого самоврядування та децентралізацією влади Асоціація міст України розробила практичний посібник, який включає і типовий регламент сільської, селищної та міської ради.

Запропонований типовий регламент місцевої ради містить норми щодо підготовки проектів рішень. Ст. 30-34 Типового регламенту визначають, що пропозиції щодо питань, які виносяться на розгляд сесії можуть вноситися сільським, селищним, міським головою, секретарем ради, постійними комісіями, депутатськими групами (фракціями), депутатами, виконавчим комітетом ради, загальними зборами громадян,

старостами, трудовими колективами, політичними партіями і громадськими організаціями [8].

Згідно з регламентом підготовлені проекти рішень ради проходять юридичну експертизу та погоджуються головою профільної комісії ради. Проекти рішень, інші матеріали, які вносяться на розгляд ради не пізніше ніж за 10 днів до відкриття сесії подаються до апарату ради, який не пізніше ніж за 8 днів до відкриття сесії доводить їх до відома депутатів.

Водночас, слід зазначити, що сьогодні серед проблем реалізації актів органів місцевого самоврядування відсутнє загальнодержавне правове регулювання порядку діяльності при прийнятті, зміні та скасуванні нормативно-правових актів [9, с. 91].

Текст кожного нормативно-правового акту прийнятого органом місцевого самоврядування повинен укладатися згідно з правилами юридичної техніки, що передбачає ряд вимог. Першою вимогою є вимога до мови, що повинна відповідати діловому стилю, бути знеособленою, зрозумілою, позбавленою емоційного забарвлення, а також складних зворотів та граматичних форм. Автору необхідно застосовувати дієслова, як наприклад: затвердити, встановити, зобов'язати, неприйнятними для ділових документів органів місцевого самоврядування є вислови-діалекти, простонародні вирази, застарілі поняття та означення.

Не менш важливою вимогою є вимога до логічності змісту та оформлення відповідно до встановлених вимог для конкретного виду акта зі структурним поділом на розділи, підрозділи, статті, пункти, підпункти та додатки.

До основних ознак нормативно-правових актів місцевого самоврядування можна віднести такі як: письмова форма та визначена структура, загальнообов'язковість та універсальність, офіційність та підзаконність, локальний характер територіальної дії та особливий предмет регулювання, якими є питання місцевого значення.

Основними нормативно-правовими актами, що регламентують, визначають та регулюють діяльність місцевої ради є її статут територіальної громади, регламент місцевої ради, місцевий бюджет, правила благоустрою території населеного пункту та ін.

При вирішенні питань місцевого значення закон надає право органам та посадовим особам місцевого самоврядування приймати в межах своєї компетенції муніципальні правові акти, які є обов'язковими для виконання на відповідній території. Водночас слід відзначити, що здійснення нормативних повноважень в органах місцевого самоврядування ще й сьогодні чітко не урегульовані в діючому законодавстві, відсутнє також чітке компетенційне розмежування діяльності муніципальних органів і органів державної виконавчої влади на місцях, що зумовлює порушення вимог нормотворчості в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Немець Л.М., Яковлева Ю.К., Полевич І.О. Муніципальне управління : / Навчальний посібник / Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2013. 74 с.

2. Баймуратов М.А., Буряк Г.М. Объектный состав публичной самоуправленческой (муниципальной) власти. Телеологические установки, идентификации, конституционно–правовая регламентация: Сумы: ВТД «Університетська книга»; М.: ТрансЛит, 2007. 232 с.
3. Конституція України. – Київ: Інформаційно–видавниче агентство УВА: 1996. 117 с.
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20. Ст. 170.
5. Калиновський Б.В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно–правові засади функціонування та розвитку. Вінниця : ТОВ «Нілан–ЛТД», 2016. 424 с.
6. Петришина М.О. Нормотворча діяльність в органах місцевого самоврядування в Україні : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність 12.00.02 – «Конституційне право; муніципальне право». Харків. 2010. 20 с.
7. Бесчастний В.М., Делія Ю.В., Устименко В.А. та ін. Місьцеве самоврядування в Україні: проблеми та перспективи. Донецьк : Донецький юридичний інститут при Донецькому національному університеті. 2005. 271 с.
8. Процедурні питання організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаної територіальної громади. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого

самоврядування об'єднаних територіальних громад. Асоціація міст України. Київ. 2015. 48 с.

9. Соляник К. Припинення дії актів органів місцевого самоврядування: проблеми реалізації. Вісник Центральної виборчої комісії : 2009. №1 (15) С. 90-93.

Тарасевич Т. Ю.

кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ: ПРОБЛЕМИ ГЕННОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Технологія клонування, створена наприкінці ХХ століття є важливою подією в біології, яка привернула пильну увагу як наукового співтовариства, та і суспільства загалом. Клонування у перспективі відкриває можливість нескінченного продовження життя людини. Крім того, захист людської особистості, у контексті клонування, набуває дедалі більшого поширення в різних країнах світу і на міжнародному рівні.

Як на національному, так і на міжнародному рівні високий рівень досягнень біотехнологій демонструє як позитивні та і негативні аспекти. З одного боку, ця галузь має безліч переваг: здійснюється створення та виробництво вакцин, штучне вирощування клітин та тканин, досліджуються спадкові захворювання та способи їх усунення. З іншого боку, бурхливий розвиток клітинної та генної технологій може загрожувати непередбачуваною трансформацією людини як біологічного виду, що сприяє появі величезних ризиків для існування виду *Homo sapiens* і викликає дискусії, пов'язані з недостатньою вивченістю наслідків від генетичних маніпуляцій.

У багатьох державах діють акти законодавства (зокрема такі, що мають силу закону), покликані регулювати діяльність, а також суспільні відносини в галузі генної інженерії. Базовим серед них є Конвенція про захист прав і гідності людини щодо

застосування біології та медицини (Конвенція про права людини і біомедицину) [1] 1997 року. Принагідно зазначимо, що підготовка проєкту Конвенції велася з 1990 року спеціально створеним Комітетом, який 1993 року був перетворений на Керівний комітет з біоетики. Нині зі 42 країн-членів Ради Європи понад 30 приєдналися до Конвенції.

У ст. 2 цієї Конвенції проголошений принцип пріоритету блага людини над інтересами науки і суспільства. Цей фундаментальний принцип є загальним для всіх міжнародних документів, на основі яких здійснюється етичне і правове регулювання медичної практики й експериментів на людині.

Крім того, у розділі IV «Геном людини» Конвенція містить найважливіші для становлення біомедичних прав людини положення. Відповідно до ст. 11 забороняється будь-яка форма дискримінації особи за ознакою її генетичної спадковості. Поширюючи дію цієї статті на потенційних клонів, можна говорити про їхні рівні права з іншими людьми. Стаття 12 унеможлиблює використання прогностичного генетичного тестування з будь-якою метою (наприклад, з евгенічною, для визначення ступеня можливості виникнення захворювання у страхувальників, для виявлення схильності до протиправної поведінки), за винятком медичної. Також щодо можливості клонування людини важливим є правило ст. 18 «Дослідження на ембріонах *in vitro*». Згідно з нею, якщо закон дозволяє проводити дослідження на ембріонах *in vitro*, він повинен передбачати і відповідний їх захист. Ця стаття містить також заборону на

створення ембріонів людини з дослідницькою метою. Ціла низка положень Конвенції 1997 року уже введена у законодавство різних держав. У національних правових системах за останні п'ять-десять років закладено основи правової регламентації і контролю за клонуванням тварин і людини [2].

На нашу думку, варто ще додати щодо заборони репродуктивного клонування людини, тобто отримання її генетичних копій. Зокрема, до цього закликають Загальна декларація ООН про геном людини та права людини [3], Додатковий протокол про заборону клонування людини до Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину [4], Хартія основних прав Європейського Союзу [5].

Застосування на законодавчому рівні заборони клонування найпоширеніше в законодавстві європейських країн. Ті або інші форми заборони клонування застосовують Німеччина, Іспанія, Данія, Великобританія, Італія, Франція, Швеція, Нідерланди, Бельгія, Словаччина, Швейцарія, а також Японія, Австралія та інші країни. Наприклад, у США діє заборона на державне фінансування досліджень у цій сфері. 27 країн Європи підписали Додатковий протокол про заборону клонування людини до Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину 1997 року [6, с. 54].

Зазначимо, що у преамбулі вказаного акта відзначено, що «інструменталізація людських істот шляхом навмисного створення генетично ідентичних людських істот несумісна з гідністю людини і, таким чином, являє собою зловживання

біологією та медициною». Водночас недоліком Додаткового протоколу є те, що в ньому нема розрізнення репродуктивного та терапевтичного клонування.

Уже в підписаній 2000 року в Ніцці (Італія) Хартії про основні права Європейського Союзу встановлюється заборона лише на репродуктивне клонування, а терапевтичне клонування не забороняється. Зважаючи на це, законопроект передбачає введення заборони лише на репродуктивне клонування і не стосується терапевтичного клонування, яке є предметом подальших наукових і суспільних дискусій із подальшим визначенням його правового статусу.

Також, досліджуючи це питання, вважаємо доцільним додати, що механізм захисту прав людини у сфері біомедицини має охоплювати: сукупність правових актів та норм, які визначають зміст і порядок реалізації зазначених прав; інституційні структури, що забезпечують їхнє застосування; сукупність гарантій щодо охорони цих прав. Важливу роль у цьому процесі відіграють комітети (комісії) з біоетики, які діють сьогодні при урядах багатьох країн і забезпечують ухвалення відповідальних рішень, що стосуються захисту прав пацієнтів та учасників дослідів, а також контролю за виконанням цих рішень [7].

Отже, узагальнюючи викладене, зазначимо, що відкриття в галузі генної інженерії та біотехнологій виявили цілу низку етичних проблем, серед яких можна виділити проблему біогенетичної нерівності як однієї з причин соціальної нерівності,

проблему генетичної діагностики як основи для переривання вагітності тощо. Проте ті великі можливості, які відкривають людству сучасні біотехнології, дозволяють сподіватися на радикальне та ефективне вирішення багатьох проблем, пов'язаних зі здоров'ям, якістю та тривалістю життя сучасної людини. З огляду на це, для України, враховуючи сучасний розвиток технологій, потрібна імплементація Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину з Додатковими протоколами у внутрішньодержавне законодавство України. Водночас важливою є розробка ефективного правового механізму реалізації вимог зазначеної Конвенції, який забезпечуватиме наявність у законодавстві заходів щодо юридичної відповідальності за порушення прав людини у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334 (дата звернення: 10.12.2021).
2. Українські фахівці відвідали Лондон для вивчення британського досвіду функціонування системи охорони здоров'я. *Міністерство охорони здоров'я України: вебсайт*. 2019. 29 трав. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/ukrainski-fahivci-vidvidali-london-dlja-vivchennja-britanskogo-dosvidu-funkcionuvannja->

- sistemi-ohoroni-zdorov%e2%80%99ja_____ (дата звернення: 10.12.2021).
3. Загальна декларація про геном людини та права людини від 11.11.1997 / ООН. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_575#Text (дата звернення: 10.12.2021).
4. Додатковий протокол про заборону клонування людини до Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину: міжнар. док. від 12.01.1998 № 168. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_526#Text (дата звернення: 10.12.2021).
5. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (дата звернення: 10.12.2021).
6. Повалій С. І. Клонування в контексті формування соматичних прав людини: філософсько-правові аспекти. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 49–55.
7. Антонюк О. Р. Етико-правові проблеми клонування людського організму. Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 17–18 квіт. 2008 р. Львів, 2018. URL: <http://divovo.in.ua/etiko-pravovi-problemi-klonuvannya-lyudsekogo-organizmu-antony.html> (дата звернення: 10.12.2021).

Чорнолуцький Р.В.

*доктор юридичних наук, професор кафедри
міжнародного права та порівняльного правознавства,
Національний авіаційний університет,
м. Київ*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМОПРОЄКТУВАННЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

1. В умовах політичних і соціально-економічних трансформацій суспільства і держави в Україні об'єктивується роль і значення соціального проектування, важливе місце серед якого займає нормативне проектування, тобто діяльність з підготовки проектів законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, що супроводжують та здійснюють забезпечення реформаційних перетворень.

Стратегічного значення набуває нормативне проектування (нормопроекування) (далі – НП), а частіше, законопроекування (далі – ЗП) саме в конституційному праві, що виступає основною, фундаментальною та профільною галуззю національного права України, бо «незалежна Українська держава гостро потребує на вирішення на законодавчому рівні нагальних проблем якнайшвидшого виходу на рівень, коли суспільство та світ стали б свідомо сприймати її як демократичну правову державу» [1, с. 5].

Це одним конституюючим фактором актуалізації НП (ЗП) в конституційному праві є феномен правової глобалізації, у відповідності до якої національне законодавство, повністю

змінивши радянську та пострадянську ідеологію, сприймає загальнодемократичні підходи до врегулювання прав людини, права власності, правового забезпечення підприємництва та інвестицій, а також інших найважливіших соціально-політичних та соціально-економічних об'єктів, що виступають об'єктами сучасного конституційно-правового регулювання.

Якщо раніше НП (ЗП) у багатьох випадках здійснювалось ситуативно, знаходячись під сильним суб'єктивним впливом та заповнюючи дефіцит правового регулювання суспільних відносин, які гостро потребували на регламентацію зараз, сьогодні, а нерідко – вчора, то саме зараз настав час звернути на нього пильну увагу, особливо в контексті його стабілізації, розсудливого та відповідального відношення, належного організаційного та ресурсного забезпечення, а також планування, – бо в умовах здійснення в державі широких конституційної, судової, адміністративної та муніципальної реформ, – причому в контексті останньої мова йде про децентралізацію повноважень публічної влади – саме законопроектування (у широкому розумінні, законотворення) і нормопроектування, особливо в конституційному праві, набувають стратегічного значення, – бо від них напряду залежать якість законодавства, ефективність нормативно-правового регулювання та соціальні зміни, що здійснюються завдяки першому і другому.

Більш того, європейський та євроатлантичний вибір України ще більше актуалізує питання гармонізації, уніфікації і адаптації нових актів законодавства, які нерідко лишалися «поза

кадром», а з часом або ліквідувалися, або так і лишалися неврегульованими – що вкрай негативно позначалось не тільки на якості нормопроектування, а й на побудові нової правової системи держави, що взяла на себе зобов'язання стати європейською.

2. На жаль, організаційно-правові і легально-нормативні аспекти НП (ЗП), його нормативно–правове та конституційно-правове супроводження і забезпечення залишались і залишаються питаннями другого плану у діяльності законодавця. Прийняття необхідних з точки зору нормотворця актів законодавства лишало і залишило до цього часу поза увагою парламенту і суспільства низку на перший погляд менш значних питань, – серед яких законодавча (нормативна) регламентація та регулювання НП (ЗП) діяльності займає пріоритетне місце. Адже, коли потреба у правовому регулюванні найбільш актуальних соціальних відносин, від яких напряду залежить існування суспільства і держави, виходила на передній план, правовий вакуум щодо їхньої регламентації оперативно заповнювався новими законодавчими актами, буквально «залатувався», без врахування суттєвих вимог юридичної техніки та вимог нормопроектування, створюючи у системі національного законодавства новоутворення, які не тільки не відповідали повною мірою побудованій раніше системі, а ставали для неї «чужорідним тілом», бо фактично сприяли виникненню законодавчих колізій, дублювання нормативно–правового регулювання, появи конкуруючої компетенції, що вела до

виникнення компетенційних суперечок між органами держави, що представляли різні гілки державної влади, а також суперечок конфліктогенного характеру в системі публічної влади – між органами держави та органами місцевого самоврядування, між органами самоврядування різного рівня тощо. Все це напряду сприяло низькому рівню якості законодавчих актів, а потім й прийнятих на їх базі актів виконавчої влади, а у підсумку – проявлялось у вигляді низької ефективності нормативно-правового, в тому числі й законодавчого, регулювання.

3. Отже, насамперед, об'єктивуються і актуалізується мегазавдання вироблення єдиної модальності щодо розуміння логістичного наповнення не тільки НП діяльності всіх органів держави, а й формування єдиного оптимального висновку щодо її «процесуально-технологічного наповнення» за рахунок здійснення відповідних заходів, що забезпечать її належну процесуально-стадійну основу, встановлюючи відповідну парадигмальність. Така логістика вже знайшла своє обґрунтування та апробацію в конституційному праві України, – але за рахунок побудови відповідного чіткого та детермінованого процесуально-технологічного ланцюжка, кожний елемент якого повинен включати відповідні мезо- та мікрозавдання щодо його конституційно-правового супроводження і практичної реалізації. І такий підхід ми вважаємо продуктивним, бо саме НП діяльність:

– є напряду пов'язаною з феноменом ефективності законодавства, бо саме вона забезпечує правову регламентацію певних сфер суспільних відносин, яка досягається завдяки низці

факторів, серед яких повнота «правового покриття» займає перше місце;

– сприяє заповненню прогалін у правовому, зокрема, законодавчому регулюванні, які не лише зменшують ефективність застосування наявних у такій сфері законів, а й унеможливають правильну реалізацію окремих груп суспільних відносин;

– у своєму якісному наповненні завжди стоїть на заваді колізійного регулювання одних і тих же відносин різними нормами законів, що призводить до неоднозначності їхньої реалізації і породжує корупційні дії виконавців;

– більш того, веде до нормативізації і забезпечення законом певної сфери суспільних відносин та у широкому розумінні проводиться з метою встановлення якісних та кількісних показників забезпечення певних сфер суспільних відносин, наявності прогалін та колізій у законодавчому забезпеченні відповідної сфери.

4. У цьому процесі, в контексті розуміння побудови відповідної парадигми дій, можна виокремити декілька етапів: *на першому етапі* окреслюється коло суспільних відносин, які входять у сферу відносин щодо законодавчого покриття якої треба провести нормопроекткування; *під час другого етапу* визначаються всі закони, які регламентують суспільні відносини в межах визначеного об'єкту правового регулювання, виявляються і фіксуються предмети правового регулювання кожного з таких законів з метою запобігання виникнення колізій;

на третьому етапі шляхом розробки проекту закону на наявних соціальних відносин виявляється відповідність законодавчого регулювання суспільних відносин; на четвертому етапі визначаються групи суспільних відносин, законодавча регламентація яких в проекті в межах досліджуваного напрямку є відсутньою, визначається так званий «дефіцит закону» (відсутність законодавчого забезпечення регулювання об'єктивно існуючих суспільних відносин); на п'ятому етапі визначаються групи соціальних відносин, регламентування яких в проекті в межах досліджуваного напрямку дублюється кількома законами, визначається «профіцит закону» (наявність неодноразового законодавчого регламентування об'єктивно існуючих суспільних відносин) [2, с. 15].

5. Останнім часом в НП (ЗП) посилюються тенденції суб'єктивізму, що суттєво впливає не тільки на його якість, а й якість законодавчих актів. Так, славнозвісний «турборежим», в межах якого депутати чинного складу Парламенту України приймають закони, фактично нівелює сам фактор НП (ЗП) та нейтралізує його особливе конституююче і інституційне значення в процесі законотворення на етапах підготовчої та експертної діяльності. І це, не говорячи про 54 законодавчі акти, що прийняті Верховною Радою України з порушенням обов'язкових регламентних правил, вимог і процедур, що містяться в законодавстві [3]. Суттєво вплинуть на якість НП (ЗП) незрозуміле переформатування допоміжних структур Парламенту України, зокрема, ліквідація наукової компоненти в

діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України та її Експертно-правового управління і трансформація їх в ординарні державні установи неясної природи. Вважаємо за потрібне звернути пильну увагу законодавця до наведених проблемних питань з метою підвищення якості та ефективності НП (ЗП) в конституційному праві та конституційному процесі в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фрис П. Передмова до кн.: Розенфельд Н. Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства. Київ: Юстиніан, 2009. С. 3–5.
2. Розенфельд Н. Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства. Київ: Юстиніан, 2009. 48 с.
3. «Мені не зрозуміла позиція спікера, який йшов до парламенту з нами» – «слуга народу» Гетманцев про Разумкова. URL: <https://hromadske.ua/posts/meni-ne-zrozumila-poziciya-spikera-yakij-jshov-do-parlamentu-z-nami-sluga-narodu-getmancev-pro-razumkova>

Шутак І. Д.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права
ЗВО «Університет Короля Данила»,
член-кореспондент НАПрНУ,
Заслужений діяч науки і техніки України,
м. Івано-Франківськ*

ПЕРЕНАВАНТАЖЕННЯ ТЕКСТУ НОРМАТИВНО ПРАВОВОГО АКТА НАДМІРНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ДЕФІНІЦІЙ

Судове тлумачення норм права покликане усунути такі прогалини, що виникають, зокрема, внаслідок використання недосконалого понятійно-категоріального апарату права, неоднозначної юридичної термінології чи відсутності правових дефініцій, які значно впливають на процес розуміння змісту самої норми права. Відсутність норми-дефініції у тексті нормативно-правового акта також може стати і на заваді узгодженому судовому тлумаченню норми права. Крім дефектів правових дефініцій та конструкцій, нерідко зустрічаються колізії між текстуально закріпленими нормами права.

Оскільки будь-який нормативний припис виражається за допомогою мови (юридичної мови), елементарною структурною одиницею якої є слово (термін), важливо, щоб зміст і обсяг таких термінів був зрозумілим для всіх суб'єктів, яким адресується правовий припис. Одним із способів забезпечення ясності нормативного припису та зрозумілості наміру законодавця є

застосування законодавчих дефініцій в текстах відповідних нормативно-правових актів. Зауважимо, що значення нормативних дефініцій у забезпеченні правової визначеності підкреслюється не тільки на рівні правових систем окремих держав, а й на рівні таких утворень, як Європейський Союз. Відповідно до пунктів 1 та 2 преамбули Міжінституційної угоди між Європейським парламентом, Радою ЄС та Комісією ЄС щодо загальних настанов, спрямованих на забезпечення якості проектування законодавства Співтовариства від 22 грудня 1998 року (1999/С 73/01) ясне, просте та чітке проектування законодавчих актів Співтовариств є необхідним, оскільки такі акти мають бути прозорими та зрозумілими для громадськості та учасників економічних відносин. Це також є передумовою для належної імплементації та однакового застосування актів законодавства Співтовариства в державах-членах ЄС [1].

Складність формулювання дефініцій полягає у тому, що іноді видається неможливим, а часто і недоцільним, чітко окреслювати визначення для кожного терміну у тексті нормативно-правового акта. Нездатність права врегулювати абсолютно всі можливі життєві ситуації стала зрозумілою ще римським юристам, вважає Н. Наливайко, – «ані закони, ані сенат-консульти не можуть бути написані так, щоб вони охоплювали всі випадки, які коли-небудь трапляться, але достатньо, щоб вони поширювалися на те, що трапляється найбільш часто» [2, с. 192].

Єдність юридичної термінології забезпечується послідовним уживанням одного і того ж терміна в нормативному тексті при позначенні одного поняття та використанні різних термінів при позначенні різних понять. Прийняті нормативно-правові акти термінологічно узгоджуються між собою, а дефініції є наскрізними і єдиними для усієї галузі законодавства. В усіх галузях права понятійний апарат насичений «модельними» термінами і визначеннями, які виражають загальні та істотні ознаки предмета або явища. Поняття розвиваються в галузевих нормативно-правових актах, а уточнене визначення спирається на базову дефініцію. Неточність у застосуванні терміна призводить до неправильного розуміння норми права [3, с. 512].

Наявна така доктринальна позиція, що надмірне використання дефініцій призводить до зайвого перенавантаження тексту, ускладненого розуміння правового регулювання суб'єктами права та непотрібної формалізації, що виключає гнучке застосування норми права. У цьому аспекті цікавим є досвід Канади, де використання норм–дефініцій чітко урегульовано відповідними актами щодо процесу законотворчості, починаючи від «Конвенції про підготовку проектів конвенцій, яка прийнята Канадською конференцією щодо уніфікації законодавства» [4].

Аналізуючи питання юридико–технічної досконалості дефініцій, Г. Кіндерман звертається також до актуальної проблеми використання одного терміна в різних значеннях в межах однієї галузі права і навіть у тексті одного закону та ролі

суду у подоланні суперечностей між дефініціями таких термінів (наприклад, у сфері цивільного права: поняття «річ»). Таким чином, загальний його підхід полягає в обмеженні кількості визначень у законі [5, с. 52].

Не всі терміни можуть бути розтлумачені у законодавстві. Цілком очевидна утопічність «тотального легального визначення», до прикладу, кримінально-процесуальних термінів. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) норми-дефініції викладено в багатьох статтях. Одні з них (близько двадцяти шести) містяться компактно в окремії, спеціальній – третій – статті, інші ж, як правило, в ч. 1 статей, якими регламентуються відповідні поняття. Наприклад, визначення загального поняття «сторони кримінального провадження» подається у п. 19 ст. 3 КПК, а потім дефініція поняття кожного із зазначених тут учасників подана в спеціальних нормах – обвинуваченого – ч. 2 ст. 42 КПК, підозрюваного – ч. 1 ст. 42 КПК, захисника – ч. 1 ст. 45 КПК, потерпілого – ч. 1 ст. 55 КПК, цивільного позивача – ч. 1 ст. 61 КПК, цивільного відповідача – ч. 1 ст. 62 КПК, представників потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача – ч. 1 ст. 63 КПК. Важко пояснити чим керувався законодавець, викладаючи одні норми-дефініції в ст. 3 КПК, а інші «розпорошив» в окремих статтях. Здавалося б, такий підхід мав усунути суперечності у розумінні змісту кримінально-процесуальних понять. Але в деяких випадках одне й те ж поняття викладається в різних нормах-дефініціях по-різному.

Наприклад, термін «обвинувачення». У п. 13 ст. 3 зазначено, що «обвинувачення – твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте у порядку, встановленому цим Кодексом». У п. 3 ч. 1 ст. 3 – «державне обвинувачення – процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Виходить, що державне обвинувачення – це діяльність, здійснювана з метою довести обвинувачення. Але ж державне обвинувачення – це лише один із видів обвинувачення [6, с. 155].

Практика Європейського суду з прав людини також підтверджує тезу, що цілковита визначеність та формалізація законодавчих приписів не завжди є позитивним явищем, оскільки «у певних сферах може бути важко формулювати закони з високою чіткістю, а певний рівень гнучкості навіть може бути бажаним, щоб дати національним судам змогу застосовувати право у світлі своєї оцінки того, які заходи необхідні за конкретних обставин кожної справи. Логічним наслідком принципу загального застосування законів є те, що законодавчі акти не завжди є чітко сформульованими. Необхідність уникати надмірної жорсткості у формулюваннях та відповідати обставинам, що змінюються, означає, що багато законів неминуче мають більшою або меншою мірою нечіткі формулювання» [7, п. 175].

Практика умисного невикористання чи обмеженого використання норм–дефініцій, що забезпечує гнучкість права, також є характерною і для міжнародних договорів, прикладом можуть слугувати установчі договори Європейського Союзу чи Європейська конвенція з прав людини і основних свобод. Концепція «*гнучкості закону*» не суперечать принципу правової визначеності, «законодавчі акти повинні мати загальне застосування, а їх формулювання не завжди можуть бути точними; наприклад, може бути доволі складно сформулювати законодавчі акти з абсолютною точністю, і може знадобитися певний ступінь гнучкості, щоб національні суди змогли їх застосовувати» [8, п. 39].

Таким чином, визначення термінів у текстах нормативно-правових актів не завжди є доцільним, оскільки формалізованість хоча і, на перший погляд має на меті забезпечення дотримання вимог правової визначеності, проте, з іншого боку, може позбавити суди можливості застосовувати право як гнучкий інструмент, який спрямований на невизначене коло суб'єктів і правових ситуацій.

Безсумнівно, єдність судової практики в державі є необхідною, оскільки саме через судову практику реалізується принцип правової визначеності та гарантується стабільність правового регулювання. Окрім того, єдине застосування законодавства є важливим з огляду на дотримання принципу рівності перед законом. Європейський суд з прав людини, практика якого визнається джерелом права в Україні, також

вказує на важливість подолання явища множинного тлумачення, через те, що захист права на справедливий суд нерозривно пов'язаний з вимогою єдиного застосування закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хворостянкіна А. В. Дефініції в законодавчих текстах: питання теорії. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6669
2. Наливайко Л. Р. Конспект лекцій з дисципліни «Теорія і практика правозастосування». Дніпро, 2016, с. 192. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1114/10.1.pdf>
3. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: монографія. 2-ге вид., стер. Харків: Право, 2019. 226 с.
4. Канадська конференція: Конвенція щодо уніфікації законодавства про підготовку проектів конвенцій, яка прийнята. URL: <https://ulcc-chlc.ca/Civil-Section/Drafting/Principles-for-Drafting>;
Kindermann H. Legaldefinitionen und üblicher Sprachgebrauch. *Zeitschrift für Gesetzgebung ZG*. 2. Jahrgang, 1987. S. 43–60.
5. Гемай С. О. Актуальні питання дефініційних норм у новому Кримінально-процесуальному кодексі України. *Право і суспільство*, 2013 (1). С. 153–157.
6. Європейський Суд з прав людини: Рішення у справі «Олександр Волков проти України», п. 175.
7. Європейський Суд з прав людини: Рішення у справі «Ваşкауа and Окçуоғлу v. Turkey» [ВП], п. 39.

**ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА У ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА
ПРАВОЗАСТОСУВАННІ
У ПРАЦЯХ МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ**

Бідзіля В.В.

аспірант

Львівського національного університету

імені Івана Франка,

м. Львів

**ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ВИМОГ
ЩОДО ФОРМИ НПА**

Правова система України перебуває в стані постійних змін. Аналіз законодавчого процесу в Україні дає підстави стверджувати, що є певні проблеми в законодавчій діяльності парламенту стосовно якості законів. Актуальність удосконалення засобів щодо форми нормативно-правового акту Україні навряд чи буде потребувати розгорнутого обґрунтування, враховуючи досить низький рівень якості законодавства в питаннях, які стосуються: правильного викладу норми в статті НПА; правилах структуризації НПА; мови НПА; реквізитних вимогах. Вочевидь саме тому в наші державі більше тридцяти років обговорюються питання, про створення спеціалізованого акту про нормативно-правові акти. Доцільність створення закону який буде визначати характеристики нормативно-правового акту, активно досліджували (О.І. Ющик, В.М. Косович, А.М. Мірошніченко, М.І. Панов).

Світова практика засвідчила, що є різні найменування такого акта. Наприклад, у Республіці Білорусь такий закон був прийнятий в 1992 р. «Про нормативно–правові акти Республіки Білорусь», у Болгарії «Про нормативно–правові акти», в Угорщині – «Про правотворчість», у Румунії затверджена декретом Державної ради «Загальна методологія законодавчої техніки з підготовки та систематизації проектів нормативних актів», у Молдові «Про нормативні акти Уряду та інших органів центрального і місцевого публічного управління», який був прийнятий, ще 2003 р., у Ватикані діє «Закон про правотворчість», у Японії – «Загальне положення про закони». Також, Постановою Міжпарламентської Асамблеї держави-учасників СНД 13 травня 1995 р., було прийнято акт, який мав рекомендаційний характер «Про нормативно–правові держав учасниць СНД» На підставі цього акту в Республіці Туркменістан прийнято закон «Про нормативно-правові акти» (1996 р.), у Республіці Киргизстан «Про нормативні правові акти Киргизської Республіки», у Республіці Казахстан «Про нормативні правові акти». Отже, випадки прийняття такого спеціалізованого акту є скоріше не винятком, а загальним правилом кожної держави.

В той же час О.І. Ющик зазначає, що потреба в такому законодавчому в літературі обговорюється давно. Розглядаючи принцип верховенства закону як умову створення правової держави, реалізація якого передбачає удосконалення системи джерел права, її якісних і кількісних параметрів, І.Ф. Казьмін та

С.В. Полеміна ще наприкінці 80-х років визначали, що вирішення цього складного і комплексного завдання вимагає відповідного законодавчого забезпечення, і що важливий внесок у його вирішення могло б внести прийняття «Закону про закони», питання про якого ставилося неодноразово. В умовах демократизації суспільного життя, коли ускладнюються взаємовідносини між учасниками правотворчого процесу, відсутність повної правової регламентації питань, пов'язаних з цим процесом, на думку авторів, відбивається на якості й ефективності права [1, с. 43 – 48].

Аналіз правової доктрини, де було зазначено на необхідність прийняття спеціалізованого закону про нормативно–правові акти, який буде регулювати засоби форми НПА, звертали увагу В. Погорілко [2], В. Косович [3], М. Малишко [2]. Проте є й опоненти такого нормативного акту. О.І. Ющик вказує на недоцільність «створення єдиного кодифікаційного акта про «всю нормотворчість». Загальні вимоги до нормотворчості неминуче «зведуться до кількох банальних загальних формул, які нічого не дадуть для практичної нормотворчості. А кожна спроба сформулювати конкретніше ці положення обернеться помилками й суперечностями в правовому регулюванні однієї з цих сфер» [4, с. 21-23].

Велике значення для засобів, що використовуються для форми нормативно–правового акту відіграють Правила нормопроекування, розроблені директором канадсько-української Програми з нормопроекування Р.К. Бержероном у

1998 р. [5]. Аналізуючи достатньо високий рівень розробки засобів юридичної техніки, що використовуються для форми НПА в Канаді, а також високу відповідальність і професіоналізм учасників нормопроектної діяльності, Канадське агентство міжнародного розвитку в програмі співробітництва між Міністерством юстиції Канади й Міністерством юстиції України був розроблений програмний документ з нормопроекування, на чолі з Р.К. Бержероном. На слушну думку С.В. Кабишева, поєднання англійської й французької (романо-германської) моделей діяльності з підготовки законопроектів, що знайшло свій вираз у розробці й появі такого документа, як Керівництво з розробки федеральних законів і регулюючих актів Уряду Канади, де чітко й детально викладено основні вимоги з організації законодавчого процесу та правила юридичної техніки [6, с. 19].

Центральним актом, який на нормативному рівні регулює засоби, що використовуються для форми НПА є Методичні рекомендації щодо розроблення проектів законів і дотримання вимог нормопроектної техніки від 21 листопада 2000 р. Вказані Методичні рекомендації були розроблені з метою уніфікації написання проектів законів і дотримання вимог нормопроектної техніки. Тобто вони мають профільний характер, бо торкаються лише питань нормопроекування законів як нормативно-правових актів, що регулюють найбільш значущі, найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил (норм).

На сьогодні засоби форми НПА та законодавчі процедури

потребують чіткої регламентації, що на мою думку, буде сприяти створенню ефективної системи законодавства, підвищенню якості проєктів НПА.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ющик О. І. Закон про закони: необхідність і концепція / О. І. Ющик // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3. – С. 43–48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2005_3_9.
2. Погорілко В. Концепція розвитку законодавства суверенної України / В. Погорілко, М. Малишко // Вісник АН України. – 1993. – № 5. – С. 21.
3. Косович В. Закон — «Про нормативно–правові акти» як засіб удосконалення нормативно–правових актів України / В. Косович // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 52. – Львів: Вид. ЛНУ ім. Івана Франка. – 2011. – С.10–20.
4. Ющик О. Створімо систему координат, щоб позбутися суперечностей. До проблеми правового регулювання законодавчої діяльності / О. Ющик // Віче. – 2006. – Грудень. – С. 21–23.
5. Правила нормопроекування, розроблені директором канадсько–української Програми з нормопроекування Р. С. Бержероном у 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.apitu.org.ua/system/files/bergeron.doc.
6. Кабышев С.В. Техника правотворчества в Канаде / С.В. Кабышев // Юридическая техника – 2012. – №6. – С. 19.
7. Методичні рекомендації щодо розроблення проєктів законів та дотримання вимог нормопроектної техніки, схвалені постановою

колегії Міністерства юстиції України від 21.11.2000 р. № 41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0041323-00#Text>.

Ліпкевич Ю.

Студент за ОР «Бакалавр»,

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

науковий керівник:

Теремцова Н.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії права та держави

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка,

м. Київ

ЛОБІЮВАННЯ ПРАВОТВОРЧИХ РІШЕНЬ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Лобіювання, лобізм – цілеспрямований нелегальний або легальний вплив на органи державної влади та місцевого самоврядування, а також на їх посадових осіб, спрямований на них від імені іншої особи, групи або організації. Метою лобіювання слугує закріплення власних інтересів чи інтересів третіх осіб в управлінських рішеннях, що ухвалюються. Сутність лобіювання полягає в можливості легального впливу на державні інститути задля захисту власних інтересів чи інтересів третіх осіб під час ухвалення тих чи інших рішень.

Конкуренція між різними групами інтересів за використання означеного права відбувається саме завдяки

лобіюванню. В свою чергу, конкуренція підвищує рівень процесу ухвалення управлінських рішень та зменшує потенціал використання при цьому корупційних інструментів [6].

Саме слово «лобізм» неоднозначно оцінюється суспільною свідомістю, бо має як «світловий», так і «тіньовий» сенс. Якщо говорити про останній, то, як правило, термін «лобізм» тут набуває суто негативного звучання, в чомусь що нагадує ефект від слів «блат», «протекціонізм», «підкуп», «покупка голосів» в чийх–небудь корисливих або вузько партійних інтересах в збиток інтересам іншим, перш за все суспільним. Остаточним вираженням негативного лобіювання можуть виступати незаконний тиск на представників влади, хабарництво, корупція – все, за допомогою чого ухвалюються управлінські рішення на користь певних груп або осіб. Негативне відношення до лобізму формується саме завдяки подібній практиці «впливу» на управлінські рішення.

Лобізм як система організаційного оформлення, вираження і представництва різноманітних групових інтересів такий же невід'ємний елемент суспільства, як і наявність в нім цих різноманітних групових інтересів, кожен з яких наполегливо прагне привернути до себе увагу влад. Лобізм в цьому позитивному сенсі є форма законного впливу «груп тиску» на управлінські рішення державних органів з метою задоволення інтересів певних соціальних структур (організацій, територіальних утворень, шарів громадян тощо) [3].

До особливостей лобізму слід віднести: По-перше, лобіювання пов'язане лише з прийняттям публічних рішень; рішення, що прийняті фізичними та юридичними особами можуть також бути піддані впливу інтересів різних груп тиску, однак такий вплив не прийнято називати лобізмом; по-друге: всі види лобізму мотивовані бажанням вплинути; багато дій або події можуть виявитися причинами прийняття адміністративних рішень, але якщо вони не викликані бажанням впливу – це не лобізм; по-третє: лобіювання передбачає наявність посередника чи представника – сполучної ланки між групою тиску й офіційними особами; по-четверте: лобіювання незмінно пов'язане зі встановленням контактів для передачі повідомлень, оскільки це єдиний шлях, яким можна здійснювати вплив.

Отже, лобізм представляє собою систему цілеспрямованого впливу певних соціальних груп на органи державної влади з метою задоволення своїх інтересів за допомогою впливу на їхні рішення.

Простежуючи процес концептуалізації поняття «лобізм» в працях західних і вітчизняних політологів можна зробити висновок про те, що даний феномен постає у трьох основних формах: в якості формального політичного інституту, як легальної політичної діяльності та в якості неформальної політичної практики [1, с. 4–5].

Історично вважається, що лобізм виник у Англії в XVII ст. У кулуари (це один з перекладів слова lobby) виходили члени англійського парламенту, де їх і зустрічали зацікавлені особи.

Перші згадування про лобістів (на той час застосовувався термін «угруповання») можна знайти ще в статтях «Федераліста»: у 10 номері один із засновників американської Конституції Дж. Медісон визначив їх як «групу громадян, що належать до більшості чи меншості індивідів суспільства, об'єднаних подібними інтересами, що протистоять інтересам інших громадян». Саме Дж. Медісон започаткував негативне ставлення до лобізму як до деструктивної сили суспільства: «Аргументи проти лобізму зводяться до того, що їхня діяльність підриває віру громадян у державні інститути, форми діяльності лобістів не завжди законні, у цілому діяльність закрита і не піддається суспільному контролю».

Свій класичний сенс термін лобізм здобув у Америці ХІХ ст. Традиція лобізму йде корінням в роки президентства С. Гранта (1869–1877 рр.). З 1946 р. діяльність лобістів у США регламентована законодавством. Відповідно до Закону 1946 р. (Federal Regulation of Lobbying Act) лобіст зобов'язаний: зареєструватися, чотири рази на рік надавати відповідним органам свій фінансовий звіт.

Реальним інструментом фінансування лобістської діяльності в США є виборчі фонди. В США не існує державного фінансування виборів. З 1979 р. американські лобісти об'єдналися в лігу, найважливішим завданням якої нині є визначення професії лобіста, як самостійної, що володіє власним змістом, зробити її загальновизнаною, підняти її престиж в громадській думці тощо. Це є свідченням того, що лобізм до нині

сформувався, як політичний інститут. На сьогоднішній день лобізм є не тільки одним з головних механізмів вироблення й прийняття державних рішень, але й важливою діючою силою становлення плюралістичної демократії за рахунок впливу, що здійснюється на органи державної влади [5].

Регулювання лобіювання правовідносин в Україні знаходиться на стадії зародження, однак має першорядне значення для формування сучасної правової держави, оскільки: по-перше, державне регулювання даної сфери є важливим елементом в системі заходів протидії корупції; по-друге, лобіювання, так само як і просування інтересів приватних осіб, у разі його легітимізації, є невід'ємною і легальною частиною демократичних процесів, що дозволяє суспільству впливати на прийняті в державі рішення, посилювати демократичні інститути, підвищити легітимність влади, довіру до неї і встановити діалог у форматі «народ – влада – народ» [2, с. 18].

В Україні відсутні нормативні акти регулювання лобістських відносин, але ж ця гілка останнім часом набирає стрімкого розвитку. В боротьбі за клієнта лобістські компанії будуть зацікавлені надавати якісні послуги. А самі замовники зможуть не хвилюватися – тепер їхні інтереси відстоюватимуть законно.

На сьогодні існує кілька законодавчих ініціатив, спрямованих на врегулювання лобістської діяльності в Україні.

Як висновок, автор зазначає, що на законодавчому рівні державі необхідно узвести в закон моральні норми, які вже існують в українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бовсунівська І. В. «Лобізм в органах публічної влади». Конспект лекцій. –К. 2019. – 51с.
2. Шведа О. С. «Лобістська діяльність як вид просування інтересів громадян». Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 6, том 4, 2017.
3. Росенко М. І. «Лобізм і його роль в діяльності сучасних парламентів. Шляхи удосконалення регламентації діяльності лобістів в парламенті України». Державне управління: удосконалення та розвиток № 11, 2010.
4. Самохвалов В. П. Теоретико–правові проблеми лобізму: навчальний посібник / В. П. Самохвалов. – К., 2011. – 95 с.
5. Радько Т.Н Теория государства и права. Учебник. 2020. URL: <http://studies.in.ua>.
6. Збірка кращих виступів та доповідей на семінарі з предмету «Проблеми теорії та філософії права» студентів 1 курсу ОКР «Магістр права» юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка. Випуск четвертий «Проблеми теорії та філософії права» // за заг. ред. Н.В. Теремцової. – Київ. Надруковано ТОВ «Козарі»/ – К., 2012. – 61.
7. Соціологія права: питання правотворчого процесу в Україні; проблема та шляхи подолання Стаття OUR LAW. Науково–практичний журнал із проблем конституційного,

цивільного, кримінального, екологічного та інших галузей права № 6, 2013. –С.13–18. – 203с.

8. Teremtsova, N. (2019). The problem of differentiation between private and public law. *Journal Transition Studies Review*, 26(2), 15–22. Index Scopus 2019 International ISSN: 1614–4007.

Рибалка А.

студентка за ОР «Бакалавр»

*Навчально–науковий інститут права
Київського національного університету*

імені Тараса Шевченка

науковий керівник:

Теремцова Н.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії права та держави

*Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету*

імені Тараса Шевченка,

м. Київ

ПРАВОТВОРЧІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Правотворчість як частина загального процесу правотворення – це особливий вид діяльності, притаманний спеціально уповноваженим органам, із формулювання, зміни або скасування правових норм, в основі яких лежать потреби та інтереси людей.

Правотворчість органів місцевого самоврядування примикає до правотворчості державних органів і водночас утворює особливий, відокремлений від держави вид правотворчої діяльності [1, с. 303].

Органи місцевого самоврядування є суб'єктами локальної правотворчості, реалізуючи основне право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів [2, с. 197].

Ст.144 Конституції України визначає, що органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими для виконання на відповідній території [3, с. 47]. Частина 1 ст. 59 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» також закріплює право місцевої ради приймати нормативні та інші правові акти у формі рішень. До форм права належать ті рішення, які містять у собі правові норми. Дія нормативних рішень місцевих рад поширюється на територію, підвідомчу цій раді [4].

До основних нормативно–правових актів місцевого самоврядування можна віднести: Статут територіальної громади; місцевий бюджет; Регламент місцевої ради; Положення про постійні комісії; Правила благоустрою території населеного пункту (населених пунктів); місцеві правила забудови, генеральні плани забудови населених пунктів; Порядок розміщення зовнішньої реклами; Положення про органи самоорганізації населення; Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради; Рішення про встановлення місцевих податків і зборів;

Положення про зміст, опис та порядок використання символіки територіальної громади (району, області); Порядок переміщення на штрафні майданчики транспортних засобів, припаркованих не у спеціально відведених місцях для паркування транспортних засобів; Правила додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях; Положення про помічника – консультанта депутата ради та опису посвідчення помічника – консультанта депутата ради; Положення про старосту; Програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільові програми з інших питань місцевого самоврядування; місцеві програми приватизації; місцеві містобудівні програми [9].

Місцеві органи влади формуються виборчим шляхом і в ідеалі мають репрезентувати у своїй правотворчій діяльності уявлення громади про бажане правове регулювання відносин на її території, зокрема, враховуючи місцеві звичаї та традиції, при цьому не виходячи за межі компетенції, якою вони наділені на підставі закону.

Кожен суб'єкт місцевого самоврядування наділений відповідною компетенцією, що дає йому можливість обрати в конкретних ситуаціях застосування тієї чи іншої форми, яка найбільше відповідає місцевим інтересам. До суб'єктів нормотворчої ініціативи регламенту місцевих рад зараховують: міського або сільського (селищного) голову; депутата (депутатів) міської ради; депутатські групи, фракції; постійні комісії міської ради; виконавчий комітет міської ради; загальні збори громадян

за місцем проживання. Серед цих суб'єктів особливе місце займають представницькі органи місцевого самоврядування, тому нормотворча діяльність інших суб'єктів місцевого самоврядування повинна відповідати нормативним актам, що приймаються місцевими радами.

Забезпечуючи здійснення в межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території, сільські або міські голови як одноособові органи можуть також приймати локальні нормативно-правові акти [2, с. 197]. Локальна нормотворчість органів місцевого самоврядування характеризується тим, що такі правові акти приймаються з метою реалізації власних та делегованих повноважень, а також забезпечення їх діяльності [7].

Такі локальні норми вирішують питання, неврегульовані чинним законодавством про місцеве самоврядування, таким чином усуваючи існуючі прогалини, а також впорядковують нормативну базу, спрощуючи її застосування. У межах юридичної ієрархії такі правові акти можуть містити додаткові правові приписи, які не мають суперечити законам та іншим підзаконним актам права [5, с. 50].

Особливе місце серед нормативних актів органів місцевого самоврядування посідає статут територіальної громади.

З метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого

самоврядування на підставі Конституції України та ЗУ «Про місцеве самоврядування» може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста [4].

Вчений М. Петришин виокремлює такі загальні стадії нормотворення: 1) ініціювання необхідності розробки і прийняття нормативно-правового акта (визначення предмета його регулювання, постановка цілі правового регулювання); 2) прийняття рішення про підготовку проекту нормативного акта; 3) розробка проекту правового акта; 4) попередній розгляд проекту акта; 5) офіційний розгляд радою проекту акта з дотриманням установлених процедур; 6) прийняття нормативно-правового акта, його оформлення, опублікування, набуття чинності [6].

Отже, правотворчість органів місцевого самоврядування примикає до правотворчості державних органів і водночас утворює особливий, відокремлений від держави вид правотворчої діяльності. Право створювати і приймати нормативно-правові акти (рішення) надається представницьким органам місцевого самоврядування і посадовим особам муніципальних утворень міста, селища, села [8].

Важливою умовою функціонування системи місцевого самоврядування є прийняття та реалізація місцевих нормативних актів. За допомогою такої діяльності правова система підтримується в процесуальному стані, запроваджуються, змінюються або скасовуються правові норми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з

- рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с
2. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. — К.: Ваїте, 2015. — 392 с.
  3. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с
  4. Про органи місцевого самоврядування : Закон України від 14.07.2021р. № 1638–ІХ від_, ВВР, 2021, № 39
  5. Дутка, М. Т. Поняття та сутність норм муніципального права в Україні / М. Т. Дутка, О. К. Волох // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. — 2010. — № 5.
  6. Петришин М. Загальна характеристика нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування в Україні / М. Петришина // Право України. — 2010. — № 4.
  7. Нормотворчість суб'єктів місцевого самоврядування як форма управлінської діяльності. URL: <http://www.dridu.dp.ua>.
  8. Характеристика нормативно–правових актів органів місцевого самоврядування URL:<https://ru.osvita.ua>.
  9. Основи нормотворчості місцевого самоврядування URL: <http://lawdrafting.org>.
  10. Теремцова Н., Актуальнее питання щодо прийняття нормативно–правових актів. Матеріали доповідей укладено за матеріалами конференції «Проблеми законодавчого регулювання порядку розробки та прийняття нормативно–правових актів»:тези доп.та повідомл.сучасн. III Міжнар.наук–практ.конфер. (м.Київ –3 листоп.2017р.)/ за заг. ред.І.Д.Шутака. – м.Харків; Право, 2017. – 344с. – С.166–168
  - 22. Index Scopus 2019 International ISSN: 1614–4007.

Чорненко Д. С.

аспірантка

відділу конституційного права та

місцевого самоврядування

Інституту держави і права

імені В. М. Корецького НАН України,

м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Сьогодні для ідентифікації особи активно використовується електронний підпис. Такі технології сповна можна вважати традиційними. Місце електронного документообігу не тільки у сфері публічного адміністрування, а й у багатьох інших сферах суспільного життя дедалі наполегливіше стає однією зі значущих переваг активізації взаємодії особи з органами публічної влади, бізнес-структурами і споживачами. Щораз більшого значення набуває питання ідентифікації електронних документів, підтвердження їхньої юридичної сили, а також особи, яка скерувала їх. Це пов'язано з безупинним розвитком інформаційного суспільства, зокрема його цифрових трансформацій, враховуючи зростання динаміки розвитку електронного судочинства і нотаріату, міжвідомчої взаємодії в електронній формі, державних сервісів, цифрових сервісів у фінансово-кредитній і банківській сферах, у галузі

транспортної безпеки, у сфері освіти й охорони здоров'я, а також в низці інших галузей.

Активного розвитку з-поміж інших сфер наразі набуває електронне судочинство в Україні, яке не тільки сприяє еволюції форм взаємодії громадян та організацій зі судами різних рівнів, а й впливає на вдосконалення і розвиток всього процесуального законодавства, зокрема законодавче регулювання процесів прийняття і розгляду електронних документів з попередньою електронною ідентифікацією сторони, яка їх надіслала. З огляду на це, варто звернути увагу на деякі ключові віхи розвитку державної політики, пов'язаної із застосуванням електронного документообігу в Україні. Так, здійснення низки процесуальних дій у судовому процесі стало можливим в електронній формі з 2003 року. Була значно розширена сфера застосування електронного підпису в цивільному обороті – законодавче закріплення і введення можливості використання різних видів електронних підписів. Поняття «електронний підпис» було закріплено у ст. 1 Закону України (далі – ЗУ) «Про електронний цифровий підпис» [1]. Електронний підпис – це дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних.

Відповідно до ст. 12 ЗУ «Про електронну комерцію», підписання договору в електронній формі може здійснюватися шляхом: електронного підпису або електронного цифрового підпису за умови використання засобу електронного цифрового

підпису всіма сторонами електронного правочину; електронного підпису одноразовим ідентифікатором, визначеним цим Законом; аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів [2]. Отже, на переконання вчених, електронний підпис є набором даних в електронній формі, який виконує функції ідентифікації особи підписувача й засвідчення волевиявлення його волі. Електронний цифровий підпис виконує ще одну додаткову функцію – підтвердження цілісності даних в електронній формі [3, с. 14].

На основі вивчення правозастосовної практики Верховного Суду була підтверджена можливість звернення до суду і подачі позовних заяв до судів в електронному вигляді за допомогою заповнення форми на офіційних сайтах судових органів. Важливо відзначити, що при цьому документи можуть бути підписані електронним підписом. Тож розвиток цифрових технологій та їх функціоналу зажадав законодавчого врегулювання процедур електронного документообігу в сукупності з регламентацією процедур віддаленої ідентифікації особи, яка надіслала той чи інший документ, а також особливостей використання інформаційної інфраструктури судової системи України. При цьому ефективне функціонування електронного судочинства пов'язано з необхідністю регулювання правового режиму використовуваних у судовій

системі відомостей, а також процесів електронного судочинства й електронного документообігу. Таким чином, альтернативою звернення учасників справи до суду із позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи через «Електронний кабінет», а не у будь-який інший спосіб.

Попри те, що в Україні ще з 2015 року діє ЗУ «Про електронну комерцію», і суб'єкти господарювання, і суди не адаптувались до повноцінного використання та сприймання електронних договорів. Згідно з позицією Верховного Суду (далі – ВС), роздруковки електронного листування не можуть вважатись електронними документами (копіями електронних документів), оскільки не відповідають вимогам, встановленим для електронного документа, а саме, вони не підписувалися електронним цифровим підписом уповноваженою на те особою (з можливістю ідентифікувати підписантів договору), який є обов'язковим реквізитом електронного документа. Такі обставини унеможливають ідентифікацію відправника повідомлення, а зміст такого документа не захищений від внесення правок та викривлення (ВС у справі № 910/1162/19 від 16 березня 2020р. [4], ВС у справі № 922/788/19 від 28 грудня 2019 р.) [5]).

На підставі вищевикладеного можна зазначити, що одним із напрямів ідентифікації користувачів і документів у цифровому середовищі є застосування електронного підпису, який використовується для ототожнення особи за певних обставин, а також як реквізит документа, що дозволяє встановити його зміст. Електронний підпис характеризує електронна форма інформації та наявність пов'язаних з нею інформаційних систем і технічних засобів. При цьому, в умовах цифрової трансформації правові засоби забезпечення юридичної значущості цифрового підпису та інших реквізитів електронних документів набувають ключового значення для організації електронного документообігу в різних цілях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852–IV. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text> (дата звернення: 20.09.2021).
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675–VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 20.09.2021).
3. Верес І. Правове регулювання електронних підписів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 11–15.
4. Рішення Верховного Суду у справі № 910/1162/19 від 16.03.2020. *ZakonOnline*. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88244984> (дата звернення: 20.09.2021).

5. Рішення Верховного Суду у справі № 922/788/19 від 28.12.2019. *LigaZakon*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86717260> (дата звернення: 20.09.2021).

ЗМІСТ

АНДРУСІВ Л. М.

ЮРИДИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА ОПРИЛЮДНЕННЯ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ..... 3

АРТИКУЦА Н. В.

ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА У ВИРІШЕННІ МОВНО–
ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА
ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ 8

БОБРОВНИК С.В.

КОМПРОМІСНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК ТЕХНІКО–
ЮРИДИЧНИЙ ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВИХ
КОНФЛІКТІВ..... 16

ГАНЬБА О. Б.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ:
АВТОРСЬКИЙ ПОГЛЯД..... 25

ГЕЛЕМЕЙ М. О. ГУЛЯК Т. М.

ІНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД..... 32

ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО З.А.

НОРМОТВОРЧА ТЕХНІКА КРИМІНАЛЬНОГО ТА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСІВ
УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ
ПОЗИЦІЙ КАСАЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У
СКЛАДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ..... 38

ЗВАРИЧ Р. В.

РОЛЬ РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА У ФОРМУВАННІ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ..... 45

ЗВЕРЄВА К. С.

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ В СФЕРІ ТОРГІВЛІ: ПРОБЛЕМИ
ПЕРЕКЛАДУ..... 51

КЕЛЬМАН М. С. КЕЛЬМАН Р. М.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА НЕЗАЛЕЖНЕ ПРАВОСУДДЯ 58

КОСОВИЧ В. М.

ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОТВОРЧУ
ДІЯЛЬНІСТЬ» ПОЗИТИВИ ТА МОЖЛИВОСТІ
УДОСКОНАЛЕННЯ 69

ЛУЦЬКИЙ Р. П.

ПРАВОРОЗУМІННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
НАШОЇ ДЕРЖАВИ..... 77

ЛЯШУК А. В.

СТИЛІСТИЧНІ РІЗНОВИДИ МОВИ ПРАВА 85

ОГЕРУК І. С.

ЗАЛЕЖНІСТЬ ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД
ЗАКОНОДАВЧО ЗАКРІПЛЕНОГО ТЕРМІНУ (НА ПРИКЛАДІ
ТЕРМІНУ «КОРУПЦІЯ»)..... 91

ОНИЩУК І. І.

КОНСТИТУЦІЙНІ РАМКИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У
ФРАНЦУЗЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ..... 96

ПАНАСЮК О. Т.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ
КОНСТРУКЦІЙ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ТРУДОВОГО
ПРАВА..... 108

ПОДОРОЖНА Т. С.

ПРАВОТВОРЧІТЬ ТА СУДОВО–ІНТЕРПРЕТАЦІЙНЕ
ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ .. 114

ПРИПІХАН І. І.

ПРАВОТВОРЧИСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ..... 121

СЕРЕДЮК В. Ю.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО ТЛУМАЧЕННЯ
НОРМ ПРАВА 128

СЬОХ К. Я.

РОЛЬ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ЗАКОНОТВОРЧОМУ
ПРОЦЕСІ..... 136

СВОРАК С. Д.

УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК
ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ 141

ТАРАСЕВИЧ Т. Ю.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ:
ПРОБЛЕМИ ГЕННОЇ ІНЖЕНЕРІЇ 149

ЧОРНОЛУЦЬКИЙ Р.В.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМОПРОЄКТУВАННЯ В
КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ..... 155

ШУТАК І. Д.

ПЕРЕНАВАНТАЖЕННЯ ТЕКСТУ НОРМАТИВНО
ПРАВОВОГО АКТА НАДМІРНИМ ВИКОРИСТАННЯМ
ДЕФІНІЦІЙ 162

**ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА У ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА
ПРАВОЗАСТОСУВАННІ У ПРАЦЯХ МОЛОДИХ
ДОСЛІДНИКІВ**

БІДЗІЛЯ В.В.

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ВИМОГ
ЩОДО ФОРМИ НПА 169

ЛІПКЕВИЧ Ю.

ЛОБЮВАННЯ ПРАВОТВОРЧИХ РІШЕНЬ: ІСТОРІЯ ТА
СУЧАСНІСТЬ 175

РИБАЛКА А.

ПРАВОТВОРЧІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ 181

ЧОРНЕНЬКА Д. С.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ ЯК
ЕЛЕМЕНТУ ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
ОСОБИ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ..... 187

Наукове видання

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції

**«ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА У ПРАВОТВОРЧОСТІ
ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННІ»**

Матеріали подані мовою оригіналу.

У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками.

Автори опублікованих матеріалів

несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

За загальною редакцією член-кореспондента НАПрНУ, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, професора кафедри права ЗВО «Університет Короля Данила»

І.Д. Шутака

Упорядники:

Л. М. Андрусів, О. О. Мейгеш

Художнє оформлення:

І. В. Гребенюк

Видано за авторською редакцією

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила